

ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΛΟΥΚΑ
ΦΙΛΟΛΟΓΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ

1. ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΕΣ

2. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Π. ΡΕΠΟΥΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΣΙΑΤΙΣΤΗΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΛΟΥΚΑ
φιλόλογου Γυμνασιάρχου

*Εὐὴν ἀγαπᾶν με ἀδελφοί μου ἐν τῇ πόλει
Βασιλῆν μὲ ἀλλήλων ἐκτίμηση. Χρῆναι 28-1-76
Πατριάρχης*

A) ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΕΣ

B) ΕΜΜ. Π. ΡΕΠΟΥΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ
ΣΙΣΑΝΙΟΥ ΚΑΙ ΣΙΑΤΙΣΤΗΣ

ΑΘΗΝΑΙ 1975

ΤΩ: ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΩ: ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ:

ΣΙΣΑΝΙΟΥ ΚΑΙ ΣΙΑΤΙΣΤΗΣ

ΚΥΡΙΩ: ΑΝΤΩΝΙΩ: ΚΟΜΠΩ: ΕΙΣ ΑΓΑΘΗΝ ΑΝΑΜΝΗΣΙΝ

ΧΑΡΑΣΣΩ ΕΔΩ ΕΓΚΩΜΙΑΣΤΙΚΟΥΣ ΤΙΝΑΣ ΣΤΙΧΟΥΣ

ΕΙΣ ΜΕΤΡΟΝ ΕΛΕΓΕΙΑΚΟΝ ΑΡΧΑΙΟΝ :

ΤΩΝ ΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΒΑΤΩΝ || ΣΙΑΤΙΣΤΗΣ ΠΟΙΜΕΝ' ΑΓΑΘΟΝ,

ΡΙΖΑΝ ΕΧΟΝΤ' ΑΡΓΕΙ || ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ ΠΕΛΟΠΟΣ,

ΕΚ ΒΑΘΕΩΝ ΕΘΕΛΩ || ΑΝΤΩΝΙΟΝ ΑΡΧΙΕΡΗΑ

ΚΟΜΠΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ || ΕΙΝΕΚΑ ΚΑΙ ΑΡΕΤΗΣ

ΑΙΝΕΙΝ· ΘΕΡΜΟΤΑΤΟΣ ΓΑΡ || ΕΦΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗΟΣ

ΚΗΡΥΞ ΚΑΙ ΚΕΙΝΟΥ || ΡΗΜΑΣΙ ΠΕΙΘΟΜΕΝΟΣ.

(ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ ΛΟΥΚΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΦΡΑΣΕ ΤΑΥΤΑ·

ΑΙΤΙΟΝ Η ΦΙΛΙΑ ΚΑΙ ΑΓΑΠΗ ΑΔΟΛΟΣ.)

ΑΘΗΝΑΙ 2 ΜΑΡΤΙΟΥ 1975.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Α' ΕΚΔΟΣΕΩΣ

(Εισαγωγικόν σημείωμα)

Μει' ιδιαίτερας εὐχαριστήσεως ἀνελάβομεν τὴν ἐκτύπωσιν καὶ κυκλοφορίαν τοῦ ἀνὰ χεῖρας Πανηγυρικοῦ Λόγου, πὸν φέρει τὸν τίτλον «Τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ὁ βίος καὶ τὸ ἔργον.»

Τοῦτον τὸν Πανηγυρικὸν Λόγον, τὸν ἐμπνευσμένον καὶ μεσιτὸν νοημάτων καὶ ὠφελίμων διδαγμάτων, ἐκτιμήσαντες δεόντως, ἀπεφασίσαμεν νὰ καταγράψωμεν εἰς τὴν σειρὰν τῶν ὠφελίμων ἐκδόσεων τῆς Ἱεραῆς ἡμῶν Μητροπόλεως, δίδοντες αὐτῷ τὸν ἀριθμὸν 1.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ Πανηγυρικοῦ τούτου Λόγου δὲν ἀποτελεῖ μόνον ἐξαίσιον ὕμνον πρὸς τοὺς Μεγάλους Διδασκάλους καὶ Ἱεράρχας τῆς κατὰ Ἀνατολὰς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἀλλὰ καὶ προσφέρει εἰς πάντας, ἰδιαίτερος δὲ εἰς τὴν Μαθητιῶσαν Νεότητα, ὠφελιμώτατον Δίδαγμα, ἐξασφαλίζον εἰς αὐτὴν μίαν πολύτιμον πωξίδα προσανατολισμοῦ εἰς ἓνα μέλλον καλὸν καγαθόν.

Εἶμαι βέβαιος, ὅτι ὁ τῆς εὐσεβείας δρόμος, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησαν οἱ Τρεῖς οὗτοι Μεγάλοι τῆς Ἐκκλησίας Φωτισῆρες, εἶναι ὁ μόνος ἀσφαλῆς δρόμος, πὸν ἐγγυᾶται μέλλον εἰρηγικόν, ἐνδοξόν, τίμιον, καλὸν καγαθόν.

Ἡ εὐσέβεια, κατὰ τὸν Θεῖον Παῦλον, ὠφέλιμος πρὸς

πάντας, ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς αἰωνίου».

Αὐτὸ σὺν τούτοις μᾶς διδάσκει ὁ βίος καὶ ἡ δοῦσις καὶ τὸ ἔνδοξον τέλος τῶν Μεγάλων αὐτῶν καὶ Οἰκουμενικῶν Διδασκάλων, μαζὶ μὲ τὴν αἰωνίαν καὶ ἀθάνατον αἴγλην, πὸν περιβάλλει τὰ ἱερὰ Αὐτῶν Ὀνόματα.

Τοῦτ' αὐτὸ ἐρχεται γὰ ὑπομνήση διὰ τοῦ Παναγυριτοῦ του Λόγου καὶ ὁ ἐξαίρετος Καθηγητῆς καὶ Λυκείαρχος κ. Ἰωάννης Δουκᾶς, ὅστις ἐφρόντισε λίαν ἐπιμελῶς γὰ προσφέρει εἰς τοὺς Μαθητὰς αὐτοῦ, ἐν τῷ Λυκείῳ τῆς Σιατίσις, αὐτὴν τὴν πλουσίαν πνευματικὴν τροφήν.

Δι' ὅ, τοῦτον μὲν εὐχαριστοῦμεν ἐγκαρδίως, εἰς δὲ τοὺς ἀγαπητοὺς Νέους εὐχόμεθα ὅπως, βαδίζοντες οὗτοι τὸν τῆς εὐσεβείας ὡραῖον δρόμον καὶ φωτιζόμενοι ἀπὸ τὸ Φῶς τῶν Μεγάλων καὶ Οἰκουμενικῶν Διδασκάλων καὶ λαμπρῶν Φωστήρων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἐπιτύχωσι μέλλον ἔντιμον, καλὸν καγαθόν.

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ
ΣΙΣΑΝΙΟΥ ΚΑΙ ΣΙΑΤΙΣΤΗΣ
+ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Β' ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Ἀπὸ τριακονταετίας γνωρίζω ἐκ τοῦ σὺνεγγυς τὸν Γυμνασιάρχην κ. Ἰωάννην Δουκᾶν. Εὐρυμαθέστατος φιλόλογος κλασσικός, σπουδαστὴς εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ καὶ τοῦ Παρισιοῦ Πανεπιστημίου, κέκτηται μνήμην ζηλευτὴν, κριτικὴν ἱκανότητα βαθεῖαν καὶ βιβλιογραφικὴν ἐνημέρωσιν λαμπράν. Διακρίνεται ἐπίσης ὄχι μόνον διὰ τὰς ἐξόχους διδασκατικὰς τοῦ ἱκανότητος — ὑπηρετήσε λίαν εὐσυνειδήτως ἀπὸ Σεβρίου 1965 — Μαρτίου 1968 καὶ ἐν Σιατίσι ὡς Γυμνασιάρχης — ἀλλὰ πρωτίστως διὰ τὸ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς ὑψηλὸν τοῦ ἥθους. Καί, κατὰ τὸν Ἡράκλειτον, τὸν μέγαν φιλόσοφον τῆς Ἐφέσου, «ἦθος ἀνθρώπων δαίμων»!

Ἐξ ἄλλου αἱ φιλολογικαὶ ἐργασίαι τοῦ κ. Δουκᾶ ἐπὶ τοῦ Ἀντιφῶντος τοῦ Σοφιστοῦ καὶ τοῦ ὁμωνύμου Ποινικολόγου Ρήτορος, τοῦ Ραμνοῦσιου, καταδεικνύουν ἀπολύτως τὴν ἄκραν ἐπιστημονικὴν του συγκρότησιν, ἔστω καὶ ἂν αἱ κριτικαὶ ἀνωμαλίαι τῆς διαρρηνοῦσης δεκαετίας τὸν ἐκράτησαν εἰς παρερὰν ἀφάνειαν θλιβεράν καὶ ἠθικῶς ἀπαράδεκτον. Ὅθεν, χάριν πρὸ παντὸς τοῦ ὑγινοῦς φρονηματισμοῦ τῆς μαθητιώσης Νεολαίας τῆς Ἐπαρχίας μας,

τόσον εἰς τὸν Θρησκευτικὸν ὅσον καὶ εἰς τὸν Ἐθνικὸν Τομέα, προθύμως ἀπεφασίσαμεν, δαπάναις τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σιασίου καὶ Σιατίσσης, νὰ ἐκτιπώσωμεν τὰς δύο μετὰ χεῖρας πραγματείας τοῦ ἐκλεκτοῦ φιλόλογου κ. Ἰ. Λουκᾶ: α) «Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι» (ἡ προρρηθεῖσα πραγματεία εἶχεν εὐγενῶς δημοσιευθῆ ἤδη τὸ 1966 παρὰ τοῦ ἐναρέτου προκατόχου μας Κυροῦ Πολυκάρπου Διώση) καὶ β) «Ἐμμανουὴλ Ρέπουλης ὁ μετὰ Ἑλ. Βενιζέλου Συνδημιουργὸς τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος»!

Ποθοῦντες διακαῶς τὴν ὑψηλὴν πνευματικὴν, ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν προκοπὴν τοῦ Ποιμνίου μας, ἰδίως δὲ τῶν ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Βοῖου τροφίμων Μέσης Παιδείας, εὐχόμεθα διαπύρως ὅπως αἱ δύο αὐταὶ φιλολογικαὶ μελέται, παλλόμεναι θαυμάσια ἐκ θρησκευτικῆς εὐλαβείας καὶ ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, συντελέσωσιν εἰς πᾶσαν παρὰ τοῦ Πανιοδυνάμου Χριστοῦ φιλάγαθον καὶ δαφιλῆ παροχὴν πρὸς τοὺς μετὰ ζήλου εὐσεβοῦς ἐργαζομένους πνευματικῶς.

Ἐν Σιατίσῃ τῇ 1 Μαρτίου 1975.
Ὁ Μητροπολίτης Σιασίου καὶ Σιατίσσης
+ ΑΝΤΩΝΙΟΣ

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΕΣ

Α) Η ΖΩΗ ΤΟΥΣ.

Θὰ ἔπρεπε νὰ ἤμουν τοῦ γραφτοῦ καὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου δεινὸς χειριστῆς, γιὰ νὰ μπορέσω νὰ περιγράψω μὲ κάποια μόλις ἐπιτυχία τῶν τριῶν παμμεγίστων Ἐκκλησιαστικῶν Διδασκάλων τὴν ἀθάνατη ἀρετὴ καὶ μεγαλοφυΐα. Καὶ πρῶτα ἄς ἐξιστορήσουμε τώρα τὴ ζωὴ τους σύντομα.

α) Ὁ Βασίλειος.

Ὁ Βασίλειος γεννήθηκε τὸ 330 μ.Χ. στὴν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας ἀπὸ γονεῖς ζηλευτῆς παιδείας καὶ ἀρετῆς. Ἄφοῦ ἔλαβε ἀπὸ τὸ ρήτορα πατέρα του τὴν «ἐγκύκλιον παιδευσιν», τὴ γυνασιακὴ δηλαδὴ συγκρότηση, καθὼς θὰ λέγαμε σήμερα, ἐφοίτησε στὶς ρητορικὲς σχολὲς Καισαρείας καὶ Βυζαντίου, ὅπου πιθανώτατα ἐγνωρίσθηκε μὲ τὸν ὀνομαστὸν εἰδωλολάτρη ρήτορα Λιδάνιο. Ὁ ἴδιος ὁ Λιδάνιος, ὅταν ἀργότερα ἔλαβε γράμμα ἀπὸ τὸν πρῶν μαθητὴ του, ὡμολόγησε τὴν ἤττα του ἔναντι τοῦ Βασιλείου, ἀπὸ τῆς καλλιπέπειας τὴν πλευρά, καὶ εἶπε: «Ἐνίκηθήκαμε». Τὴ στιγμὴ ἐκείνη οἱ κοντινοὶ του ἀκροατῆς τὸν ἐρωτοῦν ἐκπληκτοί: «Καὶ πῶς δὲν θλίβεσαι γιὰ τὴν ἤττα σου;». Καὶ ὁ ἀκέραιος ἡθους Λιδάνιος ἀποκρίθηκε: «Ἐν κάλλει ἐπιστολῶν ἤττημαι, Βασίλειος δὲ κεκράτηκε· φίλος δὲ ὁ ἀνὴρ καὶ διὰ τοῦτο εὐφραίνομαι».

Μὲ ὑπερσυμπληρωμένα τὰ 20 χρόνια του ἔρχεται ὁ Βασίλειος στὸ ἀνυπέροβλητο καὶ τότε κέντρο τῆς ρητορικῆς, στὸν ἀκτινοβόλον ὀφθαλμὸ κάθε ὑψηλῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς πνοῆς, στὴν «Ἑλλάδα τῆς Ἑλλάδος», στὴ θρυλικὴ Ἄ-

θήνα. Σὲ τοῦτο τὸ κατὰ Πίνδαρον «δαιμόνιον πτολίεθρον» (=τὴ μεγαλοφυῆ πόλη) σπουδάζει 4 χρόνια καὶ συναντᾷ ἐδῶ τὸν Γρηγόριον τὸν Ναξιανζηνόν, μὲ τὸν ὁποῖον ἀνέπτυξε θαυμάσια τὸν τόσον ἱερὸ τῆς φιλίας δεσμό, ὥστε ἀργότερα ὁ Γρηγόριος στὸν περιάλητο «Ἐπιτάφιο» του, γιὰ νὰ τιμῆσῃ τὴ μνήμη τοῦ ἡδῶ νεκροῦ φίλου του Βασιλείου, λέει τὰ ἑξῆς συγκινητικώτατα λόγια: «Τὰ πάντα ἤμασταν μεταξύ μας, ὁμόστεγοι, ὁμοδίαιτοι, στενὰ συνενωμένοι ψυχικά... Ἰσες οἱ ἐλπίδες τῶν ρητορικῶν λόγων μᾶς ὠδηγοῦσαν καὶ τοὺς δύο μας, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ὁ φθόνος ἀπουσίαζε καὶ τὴν εὐγενικὴ ἀμύλλα καὶ οἱ δύο μας ἐκαλλιεργούσαμε ἀγῶνας μεταξύ τῶν δύο μας ἐγινόταν ὄχι ποιὸς θὰ ἐπιτύχῃ τὰ πρωτεῖα, ἀλλὰ πῶς ὁ ἓνας θὰ τὰ παραχωρήσῃ στὸν ἄλλον· τὴν πρόδο, ὡς γνωστὸν, τοῦ ἑνὸς ὁ ἄλλος τὴν ἔθεωροῦσε εἰλικρινὰ σὰν προσωπικὴ του ἐπιτυχία. Καὶ οἱ δύο μας ἤμασταν μιὰ ψυχὴ, ποὺ κατοικοῦσε σὲ δύο σώματα... Καὶ τῶν δύο μας ἔργο ἦταν ἡ ἀρετὴ... Καὶ ἓνας νοῦς, ὄχι δύο, καὶ στοὺς δύο μας ἐλειτουργοῦσε».

Ἐπειδὴ ἔδρασε γιὰ λίγο στὴν Καισάρεια σὰν ρήτορας ἐκλεκτός ὁ Βασιλείος, ἐδαφτίσθηκε ἀπὸ τὸν ἐκεῖ Ἐπίσκοπο. Καί, ἐπειδὴ ἀποφάσισε νὰ ἀσπασθῇ τὸ μοναχικὸ βίον, ἐπῆγε στὴν Αἴγυπτο, γιὰ νὰ γνωρίσῃ ἀπόκοντα τοὺς περιφημότερους ἀσκητὲς τῆς ἐποχῆς του. Ἀργότερα ἐπέστρεψε στὴ γενέτειρά του, ὅπου ἐμοίρασε τὰ υπάρχοντά του στοὺς ἐκεῖ φτωχοὺς καὶ ἀναξιπαθοῦντες καὶ ἔπειτα ἐμόνασε στὴν περιοχὴ τοῦ Πόντου. Ἐκεῖ ἔμεινε 5 χρόνια καὶ μαζί μὲ τὸν Γρηγόριο συντάσσει «Ἀνθολόγιον» τῶν ἔργων τοῦ ἐπιφανέστατου ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέα Ὠριγένη. Ἀσχολήθηκε ἐπίσης καὶ μὲ τὴ σύνταξιν κανόνων μοναχικῶν.

Τὸ 362 χειροτονήθηκε Διάκονος καὶ σὲ λίγο Πρεσβύτερος

ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπο Καισαρείας Εὐσέβιο, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀποδείχθηκε «σύμβουλος ἀγαθός, παραστάτης δεξιός, τῶν θεῶν ἐξηγητὴς, τῶν πρακτῶν καθηγητὴς, γήρατος βακτηρία, πίστεως ἔρεισμα...». Τὸ 370 μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Εὐσέβιου ἐκλέγεται Ἐπίσκοπος Καισαρείας «οὐ κλέψας τὴν ἐξουσίαν, οὐδὲ ἀρπάσας αὐτήν, οὐδ' ἐπιδιώξας τὴν τιμὴν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τιμῆς ἐπιδιωχθεὶς, οὐδὲ ἀνθρωπίνην χάριν δεξάμενος, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ καὶ θεῶν». Ἡ ἐκλογή του ἐκείνη εἶναι ἱκανὴ νὰ σταθῇ πάντοτε ὡραιότατο παράδειγμα γιὰ τοὺς ἀξίους καὶ ὑψηλόφρονες ἀνθρώπους, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ μαστιγωτικὴ ἀπάντηση κατὰ τῶν ἀναξίων, τῶν πονηρῶν καὶ τῶν ἀρριβιστῶν, ποὺ διαρκῶς κινοῦν πάντα λίθον, χωρὶς κανένα ἠθικὸ δισταγμὸ, γιὰ ν' ἀναρριχθοῦν σὲ ἀξιώματα ὑψηλά καὶ ὑπεύθυνα, γιὰ τὰ ὁποῖα κατὰ βάθος εἶναι δόλοτελα ἀνάξιοι!

Κατὰ τὴ σχετικὰ σύντομη ἐπισκοπικὴ του δράση — ἐπέθανε μόλις 49 ἐτῶν ἀπὸ τὴς μόνιμα ἐπίμοχθες φροντίδες του ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου του — ἀναδείχθηκε ἀπὸ κάθε πλευρὰ πρότυπο ἐκκλησιαστικοῦ ποιμενάρχου. Ἡ ἀντρίκια στάση του καὶ τὸ ἄτρομο θάρρος του μπροστὰ στὸν Μόδεστο, ἐκπρόσωπο τοῦ τότε ἀρειανόφρονα αὐτοκράτορα Οὐάλη, ποὺ θέλησαν καὶ οἱ δύο τους μὲ φοβερὲς ἀπειλὲς νὰ τὸν παρασύρουν στὸν Ἀρειανισμό, στάθηκαν πραγματικὰ παροικιῶδες τόσο γιὰ τοὺς σύγχρονους ὅσο καὶ γιὰ τοὺς μεταγενέστερους του. «Μὲ ἀπειλεῖτε» εἶπε «μὲ δήμευση τῆς περιουσίας, μὲ ἐξορία, μὲ βασανιστήρια καὶ μὲ θάνατο. Περιουσία δὲν ἔχω παρὰ μόνον μερικὰ παλαιὰ βιβλία, ἄχρηστα πιά σήμερα γιὰ μένα. Μὲ φοθερίζετε νὰ μὲ στείλετε ἐξορία. Τοῦ Θεοῦ εἶναι ὅλη ἡ γῆ καὶ, ὅπου κι ἂν πάω, σὲ τόπο Θεοῦ θὰ μείνω. Προσπαθεῖτε νὰ μὲ τρομοκρατήσετε μὲ βασανιστήρια καὶ μὲ θάνατο· τὸ σαρκίον μου εἶναι τόσο ἀσθενικό, ὥστε δὲν θὰ ἀνθέξω σὲ βασανιστήρια,

ἀλλὰ τὸ γρηγορώτερο θὰ ἐνωθῶ μὲ τὸν Πανύψιστο, πράγμα πού κατ' ἐξοχήν θὰ μὲ ἰκανοποιήσῃ. Πῦρ καὶ ξίφος καὶ θηρία καὶ οἱ τὰς σάρκας τέμνοντες ἔνυχες τρυφὴ μᾶλλον θὰ εἶναι γιὰ μένα καὶ ὄχι τρόμος. Ἔτσι λοιπὸν βρίζε, φοβέριζε, πράξε ὅ,τιδήποτε θελήσῃς, τῆς ἐξουσίας ἀπόλαυε· ἄς τὰ μάθῃ αὐτὰ κι ὁ βασιλιάς, γιατί δὲν θὰ μᾶς νικήσῃς οὔτε θὰ μᾶς πείσῃς νὰ συμμαχήσουμε πρὸς τὴν ἀσέβεια, κι ἂν ἀκόμη ἐκτοξεύσῃς ἀπειλὲς πολὺ χειρότερες ἀπὸ ὅσες πρὶν ἀπὸ λίγο ἐξεστόμισες»!

Ἐκεῖνος ἀπάντησε: «Ποτέ μέχρι σήμερα Ἐπίσκοπος δὲν ἔχει τολμήσει νὰ μ' ἀντιμετωπίσῃ μὲ τὸν τρόπο σου». Καὶ ὁ Βασίλειος τοῦ ἀποκρίνεται: «Ναί, γιατί ποτέ μέχρι τώρα δὲν ἔτυχε ν' ἀντικρύσῃς ἀληθινὸν Ἐπίσκοπον»! Ἀπὸ τὴν ὥρα ἐκεῖνη καταντροπιασμένος ὁ Μόδεστος τὸν ἄφησε ὀριστικὰ ἡσυχὸ καὶ ἀνενόχλητο στὴν ὀρθόδοξη πίστη του. Ἀλλὰ τὴν ἀληθινή του δόξα ὀφείλει ὁ Βασίλειος στὴν τεράστια συγγραφικὴ του γονιμότητα καὶ τὴν ὑπέροχη φιλανθρωπία του, ἰδίως τὴν ἐποχὴ πού ἐπληξε τὴν Καισάρεια ὁ ἄγγελος τοῦ ὀλέθρου μὲ τὴ φρικαλέα ρομφαία τῆς πείνας. Τότε ὁ Βασίλειος ἔσωσε ἀληθινὰ τὴν ἐπαρχία του μὲ τὴν ἴδρυση τοῦ περιλάλητου πτωχοκομείου, τὸ ὁποῖο ὠνομάσθηκε πρὸς τιμὴν του «Βασιλειᾶς» καὶ ἀπέβη «ἡ πόλις ἡ καινή, τὸ τῆς εὐσεβείας ταμεῖον»!

6) Ὁ Γρηγόριος.

Ἐκεῖνος, γιὸς καὶ τοῦτος γονέων εὐσεβῶν, τοῦ Γρηγορίου καὶ τῆς Νόννας, γεννήθηκε τὸ 329 στὴν Ἀριανζὸ τῆς Καππαδοκίας, κοντὰ στὴν Ναζιανζό. Ὁ πατέρας του, τιμιώτατος ὑπάλληλος, ὅταν οἱ ἄλλοι συνάδελφοί του μὲ χέρια φο-

βερώτερα ἀπὸ κείνα τοῦ μυθολογούμενου ὀμηρικοῦ Βριάρεω κατάκλεβαν τὰ δημόσια χρήματα, αὐτὸς δὲν καταδέχθηκε οὔτε κατὰ μίαν, ἔστω, δραχμὴ ν' αὐξήσῃ τὴν περιουσίαν του, ἀλλὰ ἀργότερα ἔγινε Ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ. Ὁ νεαρὸς Γρηγόριος, μετὰ τὰ πρῶτα γράμματα στὰ σχολεῖα τῆς Ναζιανζοῦ, ἐσπούδασε στὴν Καισάρεια, ὅπου γνωρίσθηκε μὲ τὸν Βασίλειο, καὶ ἔπειτα μετεκπαιδεύθηκε γιὰ 6 χρόνια στὴν Ἀθήνα. Ἐδῶ τότε τόσο διακρίθηκε, ξένος αὐτός, «εἰς τὸ τῶν λόγων ἔδαφος», ὥστε οἱ ἄλλοι συσπουδαστές του τὸν ἐκλιπαροῦσαν συνεχῶς νὰ τοὺς παραδίδῃ μαθήματα. Μετὰ τὴ μετεκπαιδευσίαν του, ἐγύρισε στὴ Ναζιανζό. Ἐκεῖ ἐβαπτίσθηκε καὶ, ὕστερα ἀπὸ λίγον καιρὸ, ἀποσύρθηκε στὴν ἔρημο τοῦ Πόντου, ὅπου ἤδη ἐμόναζε καὶ ὁ Βασίλειος.

Γιὸς ὅμως τοῦ ἑπακρο φιλόστοργος καὶ πειθαρχικός, ὑπακούει στίς θερμὰ παρακλήσεις τοῦ πατέρα του καὶ ἐπιστρέφει στὴ Ναζιανζό. Ἐδῶ, παρὰ τὴ θέλησή του, χειροτονεῖται Πρεσβύτερος· ἀργότερα ἔγινε ἀπὸ τὸ Βασίλειο Ἐπίσκοπος Σασίμων, πολίχνης ὀλίγη ἀσσημῆς. Ὁ Βασίλειος ἔλεγε: «Στὸν ἀδελφὸ Γρηγόριο ἐπιθυμοῦσα βέβαια νὰ δοθῇ ἐκκλησία ἀνάλογη μὲ τὴ φύση του. Ἐπειδὴ ὅμως τώρα τοῦτο ἦταν ἀδύνατο, ἄς εἶναι τῶν Σασίμων Ἐπίσκοπος, χωρὶς νὰ μεγαλύνεται ἀπὸ τὸν τόπο, ἀλλὰ αὐτὸς ἄς μεγαλύνῃ τὸν μικρὸν τόπο μὲ τὴν προσωπικὴ ἠθικὴ ἀκτινοβολία του· διότι πραγματικὰ χαρακτηριστικὸ τοῦ σπουδαίου ἀνθρώπου εἶναι ὄχι μόνον τὰ μεγάλα ἐπαρκῆς νὰ ἀποδεικνύεται, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ σὲ μεγάλα νὰ μεταβάλλῃ μὲ τὸ πνευματικὸ καὶ ἠθικὸ του ἀνάστημα». Ὁ Γρηγόριος φεύγει ξανά στὴν ἔρημο, ἀλλὰ καὶ πάλι ἀπὸ κεῖ ἐπανέρχεται ὑπακούοντας ἐκ νέου στίς ἔντονας παρακλήσεις τοῦ γηραλέωτου πατέρα του, τοῦ ὁποῖου ἀπέμεινε «ἡ μόνη τοῦ γήρατος παρηγορία», ἕως ὅτου ὁ θά-

νατος ἐσκέπασε τὰ μάτια τοῦ εὐσεβοῦς ἐκείνου ὑπέργηρου κληρικοῦ.

Μετά τὸ θάνατο τοῦ ἀρειονόφρονα αὐτοκράτορα Οὐάλη καλείται στήν Κωνσταντινούπολη, γιά νά κηρύξη ἐκεῖ τὰ ὀρθόδοξα δόγματα. Καί στό ναό τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, στή βασιλίδα τῶν πόλεων, ἐκφωνεῖ τοὺς περιφημους λόγους του γιά τή θεότητα τοῦ Χριστοῦ, ἔνεκα τῶν ὁποίων ἄλλωστε καί Θεολόγος δικαιολογημένα ἐπωνομάσθηκε. Σέ λίγο, τὸ 380, γίνεται πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλά συναισθανόμενος ὅτι δὲν κατεῖχε σέ μεγάλο βαθμὸ προσόντα διοικητικά, παραιτήθηκε οἰκειοθελῶς, ἀφοῦ πρωτύτερα ἀποχαιρέτησε Κλῆρο καί Λαὸ μὲ τὸν πολύχροτο **Σ υ ν τ α κ τ ῆ ρ ι ο ν** λόγο του, λέγοντας μεταξύ ἄλλων καί τὰ ἐξῆς θαυμαστά: «Ἄν σέ κάτι ἐγὼ εἶμαι αἷτιος διαμάχης, δὲν εἶμαι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν προφήτη Ἰωνᾶ. Ρίξτε με στή θάλασσα καί θά κοπάσῃ μεταξύ σας ἡ θύελλα τῶν ταραχῶν· προτιμῶ, μολονότι εἶμαι ἀθῶος, νά πάθω ὅ,τιδήποτε θελήσετε γιά τὴν ἐξασφάλιση τῆς σύμπνοιάς σας· ἀπ' τὸν πατριαρχικὸ θρόνο ἐξῶστε με· μόνο τὴν ἀλήθεια ἀγαπήστε· οὔτε ἄλλωστε ἀνέβηκα σέ τοῦτον τὸν θρόνο μὲ χαρὰ· καί τώρα θεληματικὰ ἀποσύρομαι».

Ἡ διαγωγή ἐκείνη τοῦ Γρηγορίου στέκεται διαρκῶς φωτεινὸ διδάγμα σ' ὅσους ὄντως θέλουν ὑπὲρ ὑψηλῶν ἐπιδιώξεων νά ἐξασφαλίσουν μόνιμη τὴν ἐνότητα καί τὴν ὁμόνοια τοῦ συνόλου. Καί φεύγει ὁ ἀξιολάτρευτος μετριοφροσύνης Ἱεράρχης ἀπὸ τῆ Βασιλεύουσα καί ἔρχεται στήν ἄσημη Ἀριανζό, ὅπου σέ λίγα χρόνια πεθαίνει. Ἄφησε ὀλόκληρη τὴν περιουσία του στήν Ἐκκλησία τῆς Ναζιανζοῦ γιά τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν πολλαπλῶν πικρῶν ἀναγκῶν τῶν πενομένων καί τῶν ἀναξιοπαθόντων.

γ) Ὁ Χρυσόστομος.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος γεννήθηκε τὸ 345 στήν Ἀντιόχεια τῆς Συρίας. Ὁ πατέρας του ἀνώτερος στή Συρία ἀξιωματοῦχος ἐπέθανε λίγους μῆνες μετὰ τὴ γέννηση τοῦ παιδιοῦ του. Τὴν ἀνατροφή τοῦ Ἰωάννου ἀνέλαβε μὲ ἀκατάβλητο ψυχικὸ σθένος ἡ μόλις εἰκοσάχρονη μητέρα του Ἀνθοῦσα, ποῦ χάριν τῆς ὀρθῆς ἀγωγῆς καί σταδιοδρομίας τοῦ παιδιοῦ της ἐθυσίασε νεότητά καί ὠραιότητα καί κάθε ἄλλη ἀπόλαυση καί χαρὰ τῆς ζωῆς της. Γιά τὴν ἀρετὴ της ὁ ἐπιφανὴς ρητοροδιδάσκαλος εἰδωλολάτρης Λιδάνιος, διδάσκαλος ἔπειτα καί τοῦ Χρυσοστόμου, ἀνέκραξε κάποτε μὲ ἀνυπόκριτο θαυμασμό: «Βαβαί, ὅποια λαμπρὰ γυναῖκες ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ τῶν Χριστιανῶν!» Ὁ Ἰωάννης, ἐπιθυμῶντας νά ἐπιδοθῆ στὸ νομικὸ στάδιον, διδάχθηκε στήν Ἀντιόχεια, λαμπρότατο τότε κέντρο σπουδῶν, φιλοσοφία καί ρητορικὴ ἀπὸ τὸν Λιδάνιο. Καί ὁ Λιδάνιος, ὅταν κάποτε ἐρωτήθηκε ποῖον θά ἄφηγε διάδοχό του, ἀδίστακτα ἀποκρίθηκε: «Τὸν Ἰωάννη προφανῶς, ἂν δὲν τὸν εἶχαν ἀποσπάσει μὲ τὸ ἐλκυστικὸ τους δίκτυ στήν παράταξή τους οἱ Χριστιανοί!» («εἰ μὴ Χριστιανοὶ ἐσύλησαν»).

Μετά τὸ πέρασ τῶν σπουδῶν του, ἀσκεῖ γιά λίγο τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου στήν Ἀντιόχεια, ὅπου θαυμάζεται γιά τὴ χειμαρρῶδη τῶν λόγων του πειστικότητα. Ἀλλά, ἐπειδὴ καί τότε τὸ δικηγορικὸ ἐπάγγελμα ὑπέβαλλε τὰ ἠθικὰ νοσήματα τῆς κοινωνίας, χωρὶς ὅχι νά τὰ θεραπεύη ἀλλὰ οὔτε κἂν νά τὰ μετριάξῃ, καθὼς ὤφειλε, γι' αὐτὸ ἐγκατέλειψε ὀριστικὰ τὸ τόσο προσοδοφόρο ἐκεῖνο ἐπάγγελμα καί ἀπὸ τὴν ἀσίγαστη δίψα πρὸς τὴν ἀλήθεια ἐφοίτησε στή Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Ἀντιοχείας, ὅπου κατ' ἐξοχὴν ἐπηρέασθη-

κε από τους χριστιανούς διδασκάλους Καρτέριον και Διδώρον και τον Ἐπίσκοπο Ἀντιοχείας Μελέτιο. Τότε εισέδυσσε βαθύτερα στο χριστιανικό πνεῦμα και τὸ 370 δέχεται τὸ βάπτισμα. Ἀσκητεῦει στήν ἀρχή στο σπίτι του 7 χρόνια και ἔπειτα σὲ βουνα̅ και σὲ σπηλιές, ἕως ὅτου, μὲ κλονισμένη τελικὰ τὴν υγεία του, ἔνεκα τῆς μεγάλης σκληραγωγίας, ἐπανέρχεται στήν Ἀντιόχεια, ὅπου χειροτονεῖται Διάκονος και ἔπειτα Πρεσβύτερος.

Ἐπὶ 11 ὁλόκληρα χρόνια ἡ ἀναξιοπαθοῦσα φτωχολογία τῆς Ἀντιοχείας τὴν ἐποχὴν ἐκείνη κινεῖ θερμότατο τὸ ἐνδιαφέρον του. Καὶ μὲ τὴν ἀνυπέροχτη εὐγλωττία τῶν κηρυγμάτων του συγκεντρώνει μέγα πλῆθος εὐλαδῶν ἀκροατῶν στοὺς ναοὺς τῆς πολυάνθρωπης ἐκείνης πόλης. Ἡ φήμη του γιὰ τὴν ἀκτινοβόλο ἀρετὴ του, τὴν ὑψηλὴ του μόρφωση και τὴν ἀπαράμιλλη ρητορικὴ του δεινότητα, γοργὰ πέρασε τὰ σύνορα τῆς πατρίδας του και ἔφτασε στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ὁ λαὸς γιὰ τὴν κενὴ τότε θέση τοῦ Πατριάρχου πρὸς τὸν Χρυσόστομον ἀποβλέπει ὡς διάδοχον, ἐπειδὴ μὲ ἀπόλυτη εὐθυκρία τὸν θεωρεῖ «ἐπιστήμονα τῆς ἱερωσύνης»! Ὁ τότε πανίσχυρος πρωθυπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορα Ἀρκάδιου, ὁ Εὐτρόπιος, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε καλὰ τὸ ὕψος τῆς ἀρετῆς και τῆς παιδείας τοῦ κληρικοῦ τούτου, φροντίζει δραστήρια νὰ ἔρθη κρυφὰ ὁ Ἰωάννης ἀπὸ τὴν Ἀντιόχεια στήν πρωτεύουσα· και ἔτσι κατὰ Φεβρουάριο τοῦ 398 ὁ Χρυσόστομος χειροτονεῖται Πατριάρχης.

Μόλις ὁ Χρυσόστομος ἀνέλαβε τὸ θρόνο, ἔγνονα ἀγωνίσθηκε γιὰ τὴν ἠθικὴ ἐξυγίανση τῆς Ἐκκλησίας. Λαμβάνει αὐστηρὰ μέτρα ἐναντίον τῶν κοιλοδοῦλων ἐκείνων κληρικῶν, ποὺ ἐπλουτοῦσαν ἀπὸ τὴν ἱερωσύνη και ἀναξιοπρεπῶς ἐξοῦσαν βίο κολάκων και παρασίτων. Διατάσσει ἐπίσης αὐστηρὰς

οἰκονομίες στὶς δαπάνες τοῦ Πατριαρχείου, ὥστε ἀπὸ μιὰν τέτοιαν ἐξοικονόμηση χρημάτων νὰ κτισθοῦν περισσότερα νοσοκομεῖα και εὐαγγῆ ἰδρύματα. Καὶ γενικὰ ἀσκεῖ στο ἔπακρο τὴ φιλανθρωπικὴ δράση του, γιὰ τὴν ὁποία 500 περίπου χρόνια ἀργότερα ὁ πολὺς Φῶτιος μᾶς δίνει τὴν ὠραιότατη ἐκείνην εἰκόνα στήν περίφημὴ του «Μυριόβιβλο»:

«Ἄλλος αὐτὸν ἔλκει βοηθὸν ἐπικαλούμενος, ἄλλος καλεῖ τοῦτον συνήγορον δικαζόμενος· ἄλλος πεινῶν ὑπὲρ τροφῆς ἰκετεῦει, γυμνὸς ὑπὲρ ἐνδύματος· ἄλλος πενθῶν πρὸς παρηγορίαν αὐτοῦ δέεται· ἕτερος βοᾷ ἀπολυθῆναι δεσμῶν· ἄλλος ἔλκει αὐτὸν πρὸς ἐπίσκεψιν νοσοῦντων· ξένος αἰτεῖ καταφύγιον· ἄλλος ἐπόπτῃν και συμφιλιωτὴν τῶν κατ' οἶκον διχονοιῶν προσκαλεῖ· οὐδὲ δούλος καταφεύγει πρὸς ἄλλον εἰμὴ πρὸς Χρυσόστομον σκληροῦ δεσπότητος βλοφυρόμενος πικρὰν ἀγανάκτησιν. Φυλακίζεται τις; και εὐθὺς συνήγορος ἀποβαίνει. Πεῖνα ἐνοχλεῖ; και τροφεὺς ἐκ συνηγόρου γίνεται· Νοσεῖ τις; και εἰς ἱατρὸν ὁ τροφεὺς μεταβάλλεται· εἰς πένθη τις περιπίπτει; και εὐθὺς ὁ Χρυσόστομος παρηγορία εἰς τοῦτον φανεροῦται».

Ἄλλὰ τὰ ἐξυγιαντικὰ μέτρα τοῦ Χρυσοστόμου μοιραῖα ἐγέννησαν σφοδρότατη τὴν ἀντίδραση ἐκ μέρους τῶν ἀπ' αὐτὰ θιγομένων κληρικῶν ὄλων τῶν βαθμίδων, καθὼς και ἐκ μέρους μερικῶν γυναικῶν ἀξιωματούχων τῆς Αὐλῆς, τῶν ὁποίων τὸν ἄσεμνο βίο μὲ δριμύτητα ὁ Χρυσόστομος εἶχεν ἐλέγξει. Ὁλος ἐκεῖνος ὁ κύκλος τῶν φαύλων κατώρθωσε τελικὰ νὰ παρασύρῃ ἐναντίον του και τὴν ἐπιτόλαια αὐτοκράτειρα Εὐδοξία. Καὶ ὁ Πατριάρχης ἐξορίζεται. Ὁ λαὸς ὅμως τῆς Πόλης εἶναι μὲ τὸ μέρος του ἐπαναστατεῖ· και τότε μὲ τρόπο ἢ Εὐδοξία συγκατατίθεται στήν ἐπάνοδό του, ἐξ αἰτίας και ἐνὸς φοβεροῦ σεισμοῦ, ποὺ ἔγινε τὴν ἡμέραν ἐκείνη. Μετὰ

δίμηνο ωστόσο οι άδυσώπητοι έχθροι του Χρυσοστόμου ραδισουργούν και πάλιν έναγτίον του και επιτυγχάνουν τώρα την όριστική του έκθρόνιση και την έξορία του εις «έρημότατον χωρίον του Πόντου, την Κουκουσόν».

Και ιδού, λίγες ώρες πριν άπ' την έξορία του, άτενίζοντας ό Χρυσόστομος τή θάλασσα και επιδεικνύοντας τό άτρωμο πνεύμα τής άκλόνητης και φλογερής προς τόν Χριστό πίστης αλλά και τής άλύγιστης του άπόφασης για αυτοθυσία αναφωνεί: «Πολλά τά κύματα και χαλεπόν τό κλυδώνιον· άλλ' ού δεδοίκαμεν, μη καταποντισθώμεν· επί γάρ πέτρας έστήκαμεν· μαινέσθω ή θάλασσα· πέτραν διαλύσαι ού δύναται· έγχειρέσθω τά κύματα, του Ίησου τό πλοϊον καταποντίσαι ούκ ισχύει. Τί δεδοίκαμεν; ειπέ μοι. Τόν θάνατον; Ήμοί τό ζήν Χριστός έστι και τό άποθανείν κέρδος. Ού πεινίαν δέδοικα, ού πλούτον επιθυμώ, ού θάνατον φοβούμαι, ού ζήσαι εύχομαι, ειμή χάριν τής προκοπής του ποιμνίου μου!»

Όταν εδάδιζε άπό τή Νίκαια προς την Κουκουσόν, ό άγγός λαός του έπεφύλασε στο δρόμο του συνεχώς θερμότατη ύποδοχή, αλλά ό Έπίσκοπος Καισαρείας Φαρέτριος, επί κεφαλής πλήθους φανατισμένων και άμαθών μοναχών, άπειλεί τή ζωή του. Και τότε άκριθώς έγραψε σε μιάν άπ' τις έπιστολές του την τραγική έντυπωσιακότητα φράση εκείνη: «Ουδέν άλλο δέδοικα ειμή τους έπισκόπους, πλην όλίγων!» Αλλά οι άσπονδοι έχθροι του με δραστήριες πανουργίες τους κατώρθωσαν να μεταφερθή και πάλιν άπό την Κουκουσό σε τόπο «παντέρημον των Τζάννων πλησίον τής Ποντικής θαλάσσης» ό μεγάλος κατατρεγμένος.

Όμως τό «άραχνάδες σωματίον» του σεπτου Έξόριστου, έπειτα άπό τόσα δεινοπαθήματα, δέν κατώρθωσε πιά να άνθέξη σε νέες ταλαιπωρίες και, μετά τρίμηνη έξοντωτική όδοι-

πορία, την ψυχήν άφήκε στα Κόμανα του Πόντου την 14η Σεπτεμβρίου του 407 μ.Χ. Ό θάνατος του Χρυσοστόμου, επικυρώνοντας μεγαλοπρεπέστατα τή φράση του Σοφοκλείου Αϊάντα «ή καλώς ζήν ή καλώς τεθνηκέναι άνδρα χρή τόν εύγενή», άποδεικνύει σαφέστατα πόσο ή άκριθής επιτέλεση του καθήκοντος και ή ήθική άκαμψία γίνεται συχνότατα ό δρόμος του Γολγοθά για τις άληθινά ένάρετες και άπροσκύνητες ψυχές!

Β) Η ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΩΝ.

α. Του Βασιλείου.

Μέγα ένδιαφέρον έδειξε ό Βασίλειος για τήν ήθική διαπαιδαγώγηση τής Νεολαίας με βάση όχι μόνον τή Βίβλο αλλά και τους όνομαστους Έλληνες Συγγραφείς. Κατά τόν Έεράρχη Καισαρείας, τά άρχαία Έλληνικά Γράμματα έχουν άξία προπαιδευτική, επειδή συντελοϋν στην πληρέστερη κατανόηση τής Αγίας Γραφής και προετοιμάζουν τους άνθρώπους για τή μέλλουσα ζωή! Άλλ' άπ' τόν άρχαιοελληνικό θησαυρό, συνιστά ό Βασίλειος, όφείλουμε να μελετάμε προσεκτικά μόνον όσα σαφώς διδάσκουν τήν Άρετή και όχι όσα εύτράπελα και σκανδαλοθηρικά, λίαν επικίνδυνα στη διάπλαση καλού χαρακτήρα τής Νεολαίας, περιλαμβάγονται σε μερικά άπ' τά έργα των Κλασικών.

Ή πραγματεία εκείνη του Βασιλείου επιγράφεται «Π ρ ό ς τ ο υ ς ν έ ο υ ς ο π ω ς α ν ε ξ ε λ λ η ν ι κ ω ν ω φ ε λ ο ι ν τ ο λ ό γ ω ν», δηλαδή πώς είναι δυνατό να ώφεληθούν οι Νέοι άπ' τά άρχαιοελληνικά λογοτεχνήματα.

Και λέει ο Βασίλειος τὰ ἐξῆς παραστατικά, μεταφρασμένα στη νεοελληνική: «Ὅπως στὰ διάφορα ἄνθη ἢ ἀπόλαυση φθάνει μέχρι τοῦ χρώματος ἢ τῆς εὐωδίας, ἐνῶ οἱ μέλισσες, ὡς γνωστόν, ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ ἀπομυζοῦν καὶ μέλι ἀπὸ αὐτά, ἔτσι καὶ ἐδῶ ὑπάρχει ἡ δυνατότητα νὰ ἀποκομίζουν ὠφέλεια γιὰ τὴν ψυχὴ τους οἱ Νέοι, ὅσοι δὲν ἐπιδιώκουν ἀπὸ τέτοιους λόγους μόνον τὴν ἐκφραστικὴ χάρη, γλυκύτητα καὶ μεγαλοπρέπεια, ἀλλὰ προσπαθοῦν νὰ ἀποταμιεύσουν γιὰ τὸ πνεῦμα τους κυρίως τὴν ἀρετὴ. Πρέπει λοιπὸν καὶ οἱ Νέοι ν' ἀπομιμηθοῦν τὴν εἰκόνα τῶν μελισσῶν, γιὰ τὴν καὶ κείνες οὔτε σ' ὅλα τὰ ἄνθη παρομοίως ἐπικάθηνται οὔτε θέβαια, σ' ὅσα πετάξουν, προσπαθοῦν ν' ἀπομιζήσουν ὅλο τους τὸ χυμὸ, ἀλλὰ, ἀφοῦ λάβουν μόνον τὸν χυμὸν ἐκείνον τὸν κατάλληλο γιὰ τὴν ἐργασία τους, ἐγκαταλείπουν τὸν ὑπόλοιπον. Ὅπως ἀκριβῶς ἀποκόπτουμε τὸ ἄνθος τῆς τριανταφυλλιάς καὶ ἀποφεύγουμε τὰ ἀγκάθια του, ἔτσι καὶ ἀπ' τὰ ἀρχαιοελληνικὰ συγγράμματα, ἀφοῦ καρπωθοῦμε τὰ χρήσιμα σ' ἐμᾶς κεφάλαια, ἔχουμε χρέος νὰ προφυλαχθοῦμε ἀπ' τὰ θλαθερά. Ὁφείλουμε νὰ ἐνεργήσουμε, ὅπως εἶχεν ἐνεργήσει ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸν ὁμηρικὸ μῦθο, ἔφραξε μὲ κερί τ' αὐτιά του συντρόφων του, γιὰ ν' ἀποφύγῃ ὀριστικὰ τὴν ἄκρωσ γιὰ κείνον καὶ γιὰ κείνους ἐπικίνδυνη μεθυστικὴ μελωδία τῶν γοητευτικῶν ἀνθρωποπαγῶν Σειρήνων».

Συνιστᾷ δηλαδή ὁ συνετὸς Ἱεράρχης τῆς Καισάρειας, ὁ προικισμένος μὲ ἀψευδὲς ἦθος καὶ εὐπροσῆγορο στόμα, ὅταν οἱ Νέοι, μελετώντας τὰ ἀρχαιοελληνικὰ συγγράμματα διεξέρχονται πράξεις μεγάλων ἀνδρῶν, νὰ ζηλεύουν τοὺς ἀνδρες ἐκείνους καὶ νὰ ἐπιδιώκουν νὰ γίνουν ὅμοιοί τους· ἀπειναντίας, ὅταν διαβάξουν πράξεις μοχθηρῆς ἀχρείων ἀνθρώπων, χρέος ἔχουν ν' ἀποφεύγουν αὐτὲς μὲ κάθε τρόπο καὶ

μὲ τ' αὐτιά τους ὀλόκλειστα. Καὶ προσθέτει: «ἢ γὰρ συνήθεια εἰς τοὺς φαύλους λόγους εὐρεία λεωφόρος γίνεταί πρὸς τὰς φαύλας πράξεις». Τὸ ἠθικοδιδασκτικὸ τοῦτο ἔργο τοῦ Βασιλείου ἀπὸ τὸ 1459 μέχρι σήμερα ἀριθμεῖ πλείστες ἀξιόλογες ἐκδόσεις, ξένες καὶ ἑλληνικές, καὶ εἶναι λόγος πολὺ προτιμότερος ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ ψευδοϊσοκράτους «Πρὸς Δημόνικον», καθὼς πολὺ εὐστοχα ὑπεστήριξε καὶ ὁ ἐπιφανὴς Γερμανὸς φιλόλογος Drerup.

Ὁ Βασίλειος εἶναι Ἕλληνας Χριστιανός, ὁ ὁποῖος ἀφωμοίωσε λαμπρὰ κάθε τι τὸ ἑλληνικόν, πού συμφωνεῖ πρὸς τὸ Χριστιανισμό· καί, ἐνῶ ὁ Πλάτωνας ἀπαγορεύει στὴν ἰδανικὴ «Πολιτεία» του τὴ διδασχὴ τοῦ μεγαλύτερου Ἕλληνα ποιητῆ, τοῦ Ὁμήρου, ἀπὸ φόβο, μήπως τυχὸν ὠρισμένες ὁμηρικὲς ἀφηγήσεις ἐπιδράσουν δυσμενῶς στὸ χαρακτῆρα τῶν πολιτῶν τῆς οὐτοπικῆς, σὲ μερικὰ σημεῖα, Πολιτείας του, ὁ Βασίλειος, ἀνθρώπος φιλελεύθερης νοστορίας, καθόλου δὲν ἀπαγορεύει τὸ διάβασμα ὅλων γενικῶν τῶν Ἑλλήνων Ποιητῶν: «Μελετᾶτε νέοι» λέει «ὄλους τοὺς κλασσικοὺς συγγραφεῖς, παραμερίστε ὅμως ὅσα ἐδάφια τους δὲν συμφωνοῦν πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ χριστιανικόν». Δὲν ὀργίζεται, δὲν δυσανασχετεῖ, ἀλλὰ ἤρεμος καὶ γαλήνιος ἀποδιώκει κάθε τι τὸ ἐπιθλαβὲς καὶ ἀντικείμενο στὴ διδασκαλία τῆ χριστιανικῆς.

Καὶ ἀλλοῦ ὅμως μποροῦμε νὰ θαυμάσουμε τὴ ρητορικὴ δεινότητα τοῦ Βασιλείου, καὶ μάλιστα ὅταν ἐρμηνεύῃ τοὺς Ψαλμοὺς τοῦ μέγιστου Ἰσραηλίτη ποιητῆ, τοῦ ὀνομαστοῦ μονάρχου Δαυὶδ. Ὁ Δαυὶδ ἀμαρτάνει καὶ μετανοεῖ· ἀλλὰ ἡ μετάνοια βαρύνει περισσότερο ἀπ' τὰ ἀμαρτήματα· καὶ ὁ ἀμαρτωλὸς ἀνθρώπος ὀρίσκει στοὺς ψαλμοὺς παρηγορία, πηγὴ συγγνώμης, λουτρὸ λυτρωτικόν. Ὁ ἀμαρτωλὸς μετανοημένος ἀποφεύγει τὴν τύρβη, ζητᾷ τὴν ἠρημίαν. Ἀπομονωμένος, γιὰ νὰ

ἐξασφαλίση τὴν ψυχικὴν του γαλήνην, μεταρσιώνεται. Ἐὰς ἀκουσθῆ ἔδω μὲν περικοπή ἀπ' τὸ λόγον τοῦ Βασιλείου, τοῦ ἔξοχου ἐρμηνευτῆ τῶν ψαλμῶν: «Ψαλμὸς γαλήνης ψυχῶν, θραβουτῆς εἰρήνης, τὸν θόρυβον καὶ τὴν τρικυμίαν καταστέλλων, ψαλμὸς τῆς βοηθείας τῶν ἀγγέλων προσέλκυσις, ὅπλον ἐν φόβοις νυκτερινοῖς, ἀνάπαυσις τόπων ἡμερησίων· νηπίοις παρηγορία, ταῖς γυναῖξιν ἀρμοδιώτατος στολισμὸς. Τὰς ἐρημίας οἰκίζει, τὰς ἀγορὰς σωφρονίζει, προσδευόντων αὔξησης, τελειομένων στήριγμα, ἐκκλησίας φωνή. Οὗτος τὰς ἐφορτὰς φαιδρύνει, οὗτος τὴν κατὰ θεὸν μετάνοιαν δημιουργεῖ. Ψαλμὸς καὶ ἐκ λιθίνης καρδίας δάκρυα προκαλεῖ. Ψαλμὸς τῶν Ἀγγέλων τὸ ἔργον, τὸ οὐράνιον πολιτευμα, τὸ θυμίαμα τὸ πνευματικόν». Κάθε μορφωμένος, ποὺ διαβάσει τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Βασιλείου, νομίζει ὅτι ἀκούει τὸν πλατωνικὸν ὕμνον πρὸς τὸν Ἰδανὶ ἐρωτα, τὸν ὅποιο πλέκει ὁ ἄβρὸς ποιητῆς Ἀγάθων στὸ περιάλητο «Συμπόσιον», ἢ ἀκόμη ὅτι ἀκούει τὸ κάλλιστο καὶ ἀπαράμιλλο πρὸς τὴν ἀγάπη ἐγκώμιο τοῦ Παύλου στὴν Ἀ' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολή.

Ἴδου γὰρ ἀντιπαραβολὴ τὰ δυὸ ἐκεῖνα κοσμοξάκουστα κείμενα κατὰ σειρὰν: «Ἐρως οἰκειότητος ἡμᾶς πληροῖ, πρᾶκτητα πορίζει, ἀγριότητα ἐξορίζει, φιλόδωρός ἐστιν εὐμενείας, ... — τρυφῆς, ἀδρότητος, χλιδῆς, χαρίτων, ἡμέρου πόθου πατήρ. . . ἐν πόνῳ, ἐν φόβῳ, ἐν λόγῳ κυβερνήτης, ἐπιβάτης, παραστάτης καὶ σωτὴρ ἄριστος· ἡγεμὼν κάλλιστος καὶ ἄριστος». — «Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται· ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ. Πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει». Τέλος γὰρ τί λέει

ὁ Βασίλειος καὶ περὶ τῆς μέθης: «μέθη αὐθαίρετος δαίμων, μέθη κακίας μήτηρ, ἀρετῆς ἐναντίωσις, τὸν γενναῖον δειλὸν ἀποδείκνυσι, τὸν σῶφρονα ἀσελγῆ· δικαιοσύνην οὐκ οἶδεν, φρόνησιν καταργεῖ. Ὡσπερ γὰρ ὕδωρ πολέμιόν ἐστι πυρὶ, οὕτως ἀμετρία οἴνου νοῦν κατασβέννυσι».

6. Τοῦ Γρηγορίου.

Ἐξ ἄλλου ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος στοὺς ἠθικούς του λόγους μᾶς ἔχει ἀναπτύξει τί εἶναι τῆς ἰερωσύνης τὸ λειτούργημα. Σ' ἕνα ἀπ' τοὺς λόγους του ἐκεῖνος στιγματίζει ὄσους προσέρχονται στὴν ἱερωσύνη δλότεια ἀνέτοιμοι. Καὶ λέει τὰ ἐξῆς βαρυσήμαντα λόγια, μεταφρασμένα στὴ νεοελληνικὴ: «Αἰσθάνομαι ντροπὴ ἐξ αἰτίας ἐκείνων, οἱ ὅποιοι, μολοντί ἔχουν ἦθος πολὺ χειρότερο ἀπὸ τὸ πλῆθος, προσέρχονται ὡστόσο στὸ μυστήριον μὲ ψυχὴ ἀκάθαρτη καί, προτοῦ γίνον ἀξιοί, πλησιάζουν τὰ ἱερά καὶ διεκδικοῦν τὸ ἐκκλησιαστικὸ βῆμα καὶ συνθλίβονται καὶ συνωθοῦνται γύρω ἀπ' τὴν Ἁγία Τράπεζα, ἐπειδὴ τὴν ἱερωσύνην δὲν τὴν πιστεύουν ὅτι εἶναι τύπος ἀρετῆς, ἀλλὰ δυστυχῶς τὴν θεωροῦν μόνον ἐπικερδὲς ἐπάγγελμα βιοποριστικό... Πρέπει γὰρ καθαρῶς πρῶτα τὸν ἑαυτὸν μας καὶ ἔπειτα τοὺς ἄλλους συνανθρώπους μας· πρέπει γὰρ μορφωθῶμε πρῶτοι ἑμεῖς καὶ ἔπειτα γὰρ μορφώσουμε τοὺς ἄλλους. Εἴμαστε ὑποχρεωμένοι πρῶτοι ἑμεῖς γὰρ φωτισθῶμε καὶ κατόπιν γὰρ φωτίσουμε τοὺς κοντινοὺς μας. Ὅφειλομε πρῶτοι ἑμεῖς γὰρ πλησιάσουμε στὸν Θεὸ καὶ ἔπειτα γὰρ ὀδηγήσουμε σ' Αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους. Ἐχομε χρέος γὰρ γίνουμε πρῶτοι ἑμεῖς ἅγιοι καὶ ὕστερα γὰρ προσπαθήσουμε γὰρ καταστήσουμε καὶ τοὺς συνανθρώπους μας ἅγιους».

Ἐπίσης σὸ ποίημά του «πρὸς ἑαυτὸν καὶ περὶ Ἐπισκόπων» θέλοντας νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς Ἐπισκόπους ἐκείνους, ποὺ ἔχουν μόνον ἐμφάνισιν Ἐπισκόπου, στεροῦνται ὁμως πράγματι τῶν ἀπαιτουμένων σπουδαίων ποιμαντορικῶν προσόντων, παρομοιάζει αὐτοὺς εἰρωνικὰ μὲ χαλκῶματα ἐπιχρυσωμένα καὶ λέει: «Ἐπειτα χαλκὸς χρυσὸν ἠμφιεσμένος, πώγων, ἦθος κατηφές, φωνὴ βραχεῖα, πιστὸς προσποιητὸς, νωθρὸν θάδισμα, πάντα, πλὴν φρενός, σοφός». Γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ ἐπίσης Ἐπισκόπους, ποὺ ἐξαγόρασαν τὸ ἀξίωμα τους μὲ ἀποκρουστικὴ δωροδοκία, δηλαδὴ μὲ τὴν ὀνομαζομένη στήν Ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα Σιμιωνία, λέει: «Σίμων μάγος χθές, σήμερον Πέτρος Σίμων! Φεῦ τοῦ τάχους! Φεῦ ἀντ' ἀλώπεκος λέων!»! Ὁμοίως ἀναφερόμενος σὲ ἐπισκόπους κακοῦ παρελθόντος τοὺς ἐρωτᾷ: «Χθές ἀκόμη δὲν εἶχες συναναστροφές μὲ θηλυπρεπεῖς χορευτές, δὲν ἐτραγουδοῦσες μὲ ἄσεμνα λυγίσματα τοῦ κορμιοῦ σου καὶ δὲν ἐκαμάρωνες γιὰ τὰ μεθύσια σου; Καὶ τώρα ἐσὺ παρουσιάζεσαι σωφρονιστῆς παρθένων καὶ συζύγων;».

Τέλος καυτηριάζοντας Ἐπισκόπους, ποὺ, ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, μεταβάλλουν συχνὰ φρόνημα καὶ ἀπὸ καιροσκοπισμὸ καὶ προσωπικὰ συμφεροντίδια κολακεύουν τοὺς ἐκάστοτε ἰσχυροὺς καὶ πλουσίους, γράφει: «Δύστην' ἀπεικτὰ τοῦ βίου κυδεύματα, τὴν πίστιν ἐπαμφοτερίζοντες, φοβούμενοι οὐχὶ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰς ἐκάστοτε ἐπικρατούσας πονηρὰς ἐξουσίας, παλιρροοῦντες εἰς τοὺς λόγους, ὡσπερ τῶν κλάδων τὰ λυγίσματα, κόλακες καὶ θωπευταὶ ἰσχυρῶν γυναικῶν, τερπνὰ δηλητήρια' πρὸς τοὺς ἀνισχύρους λύκοι ἀρπακτικώτατοι, ἐνώπιον ὁμως τῶν ἰσχυρῶν ἡμερα καὶ ἄκακα ἀρνία καὶ κύνες λείχοντες καὶ περισαίοντες!»!

Ἄλλὰ καὶ τὸν ἀκράτητο ἠδονισμὸ πρὸς κακολογίαν τῶν

πάντων καὶ τὴν ἔλλειψιν κάθε εὐθυκρισίας γιὰ τὸ δίκαιο χαρακτηρισμὸ τῶν συνανθρώπων μας παραστατικώτατα ζωγραφίζει ὁ ἅγιος Πατὴρ μὲ τὶς ἐξῆς φράσεις ἀποδοσμένες στὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα: «Ὅλοι εἴμαστε εὐσεβεῖς μ' ἓναν μόνον τρόπο, μὲ τὸ νὰ καταλογίζουμε δηλαδὴ στοὺς ἄλλους ἀσέβεια. . . Ἐξετάζουμε τῶν ἄλλων τὰ ἁμαρτήματα, ὄχι γιὰ νὰ θρηνησοῦμε γιὰ τὴν διάπραξή τους, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὀνειδίσουμε τοὺς παρεκτρεπόμενους, ὄχι γιὰ νὰ τὰ θεραπεύσουμε, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπιπλήξουμε τοὺς δραστές καὶ γιὰ νὰ ἔχουμε τῶν ἄλλων τὰ ὀλισθήματα καὶ ἐλαττώματα σὰν ἀπολογία τῆς δικῆς μας κακοῦθειας. Ἐπὶ πλέον ἐνάρετους καὶ ἀχρεῖους δὲν χαρακτηρίζουμε ἀπὸ τὴν ἀληθινή τους διαγωγή, ἀλλ' ἀπὸ τὴν συμπάθεια ἢ τὴν ἀντιπάθεια ποὺ αἰσθανόμεστε ἀπέναντί τους, ἀνάλογα μὲ τὰ στενά μας προσωπικὰ συμφέροντα' καὶ ὅσα σήμερα ἐξιμνοῦμε, αὔριο τὰ στιγματίζουμε' καὶ ἀντίθετα' ὅσα χτὲς ἔντονα ἐψέγαμε, σήμερα ἐπαινετικώτατα γι' αὐτὰ μιλοῦμε. Τίποτα δὲν εἶναι τόσο εὐχάριστο στοὺς μικρόψυχους ἀνθρώπους, ὅσο τὸ νὰ διαλαλοῦν τῶν ἄλλων τὶς ἀξιοκατάκριτες πράξεις, καὶ μάλιστα ἂν συμβαίῃ νὰ παρακινῶνται σὲ τέτοια διαλαλητὰ ἀπὸ φθόνον ἢ μῖσος. Καὶ ἐξ αἰτίας μιᾶς τέτοιας νοστορίας συνήθως πλαστογραφεῖται καὶ κίβδηλεύεται ἡ ἀλήθεια. . . Ὁ γνώριμός σου ἦταν χτὲς εὐσεθῆς καὶ πῶς σήμερα ἀσεθῆς κατάντησε, χωρὶς τίποτα νὰ προσθήσῃ, χωρὶς τίποτα ν' ἀφαιρέσῃ ἀπ' τὸ χαρακτῆρα του οὔτε μὲ λόγον οὔτε μὲ ἔργον; Ἄλλὰ καὶ ὁ χθεσινὸς φαῦλος σήμερα ἐνάρετος καὶ παρθένος Ἰωσήφ ἐν μέρους σου παρουσιάζεται. Καὶ σήμερα Καϊάφας ἢ προδότης Ἰούδας ἐμφανίζεται ὁ χτὲς ἀπὸ σένα διαλαλούμενος ὡς προσφῆτης Ἡλίας ἢ ὡς Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής!»!

Ἄλλὰ καὶ τῆς ἐνότητος καὶ τῆς ὁμόνοιας καὶ τῆς εἰρήνης

ἄριστος ὑμνωδὸς ἀποθαίνει ὁ Θεολόγος πατήρ. Στὸν 6' «Εἰρηγνόν» του λ.χ. ἀρχίζει: ὡς ἐξῆς: «Εἰρήνη φίλη, τὸ γλυκὺ καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα... Τί τοῦ ἡμετέρου λόγου τὸ κάλλι- στον; ἢ εἰρήνη, προσθήσω δὲ ὅτι ἐστὶν καὶ τὸ ὠφελιμώτερον· τί δὲ τὸ αἴσχιστον καὶ τὸ βλαβερώτερον; ἢ διχόνοια... Τά- ξις τὸ πᾶν συνεστήσατο, τάξις συγκροτεῖ καὶ τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐπίγεια. Συνδέει μὲν ἢ τάξις, παραλύει δὲ ἢ ἀτα- ξία...».

γ. Τοῦ Χρυσοστόμου.

Τὸν Χρυσόστομο ὅταν ἐπαινῇ κανεῖς, τὸν Δημοσθένη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ρητορικῆς ἐπαινεῖ τὸν Χρυσόστομο ὅταν ἐγκωμιάζῃ, τὸν ἱερέα τὸν ἰδανικὸν τῆς Χριστιανοσύνης ἐγκωμιάζει, τὸν ὑπέροχον ἐρμηνευτὴ τῶν Γραφῶν ἐξυμνεῖ, τὸν ἀμίμητο Διδάσκαλο τιμᾶ, τὸν ἰατρὸ τῶν ψυχῶν, τὸν παρήγο- ρον ἄγγελο τῶν δυστυχῶν, τὸν ἄτρομο μαστιγωτὴ κάθε δει- σιδαμονίας, κάθε ἀσχημοσύνης, κάθε κοινωνικῆς ἀδικίας, τὸν ἀφθαστον ἱεροκήρυκα ἀγαπᾶ καὶ γεραίρει, τὸν ἱεροκήρυκα ἐκείνον, τὸν ὁποῖον ζητεῖ, θέλει, ἐπιθυμεῖ καὶ ποθεῖ ἢ σημε- ρινῆ παραπαίουσα κοινωνία. Καὶ μόνον, ἀπὸ τὸ συνολικὸ ρη- τορικὸ τοῦ ἔργου, ὁ λόγος τοῦ «Πρὸς Εὐτρόπιον» ἂν ἐσφζόταν, καὶ μόνον ὁ λόγος αὐτὸς θὰ ἦταν ἱκανὸς νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ ψυχικὸ κάλλος καὶ τὴ ρητορικὴ δεινότητα τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ ἄλλοτε παντοδύναμος Εὐτρόπιος, μόλις ἔχασε τὴν Ἐξου- σία, ζητεῖ ἄσυλο ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, γιὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸ θά- νατο. Καὶ ὁ ἱκέτης ἐκεῖνος εἶχε πρῶτος καταργήσῃ τὸ ἐκ- κλησιαστικὸν ἄσυλον. Μὰ ὁ φιλόανθρωπος Χρυσόστομος, πρύ- τανις τῆς φιλευσπλαγχνίας, ἐπεμβαίνει καὶ μὲ τὴ ρητορικὴ τοῦ δεινότητα καὶ τὴν πανυψηλὴ του δημοτικότητα σώζει τὸ

δολοπλόκο εὐνοῦχο ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ μαινόμενου πλήθους.

Νὰ ἔνα χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμα ἀπ' τὸν περιώνυμον ἐκείνον λόγον, τὸν ὁποῖο πολλοὶ ἀπὸ μᾶς τοὺς παλαιότερους, μὲ φιλότιμη προσπάθεια, ἀποστηθίζαμε ἄλλοτε στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Παιδείας: «Ἄει μὲν καὶ μάλιστα εὐκαιρον νῦν (ἐστὶν) εἰπεῖν· Ποῦ νῦν ἢ λαμπρὰ τῆς ὑπατείας περιβολή; ποῦ δὲ αἱ φαιδραὶ λαμπάδες; Ποῦ δὲ οἱ κρότοι καὶ οἱ χοροὶ καὶ αἱ θαλίαι (=εὐωχίαι) καὶ αἱ πανηγύρεις; Ποῦ οἱ στέ- φανοι καὶ τὰ παραπετάσματα; ποῦ ὁ τῆς πόλεως θόρυθος καὶ αἱ ἐν ἵπποδρομίαις εὐφημίαι καὶ τῶν θεατῶν αἱ κολακείαι; Πάντα ἐκεῖνα οἴχεται καὶ ἄνεμος πνεύσας ἀθρόον τὰ μὲν φύλ- λα κατέβαλε, γυμνὸν δὲ ἡμῖν τὸ δένδρον ἔδειξε καὶ ἀπὸ τῆς ρίζης αὐτῆς σαλευόμενον... Ποῦ νῦν οἱ πεπλασμένοι φίλοι; ποῦ τὰ συμπόσια καὶ τὰ δεῖπνα; ποῦ ὁ τῶν παρασίτων ἐσμός καὶ ὁ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐκχεόμενος ἄκρατος (οἶνος) καὶ αἱ ποικιλίαι τῶν μαγείρων τέχνη καὶ οἱ τῆς δυναστείας θερα- πευταί, οἱ πάντα πρὸς χάριν ποιοῦντες καὶ λέγοντες; Νῦν ἦν πάντα ἐκεῖνα καὶ ὄναρ καὶ ἡμέρας γενομένης ἠφανίσθη. Ἄνθη ἦν ἔαρινά καὶ παρελθόντος τοῦ ἔαρος ἅπαντα κατεμα- ράνθη· σκιά ἦν καὶ παρέδραμε· καπνὸς ἦν καὶ διελύθη· πομ- φόλυγες ἦσαν καὶ διερράγησαν· ἀράχνη ἦν καὶ διεσπάσθη. Διὸ ταύτην τὴν πνευματικὴν ρῆσιν ἐπάδωμεν συνεχῶς λέγον- τες... Ματαιότης ματαιότητων τὰ πάντα ματαιότης». Ἡ γλῶσσα τοῦ ἐδῶ δὲν εἶναι ἀπλῶς «κάλαιμος γραμματικῆς ὀξυ- γραφου» (=ταχυγράφου), κατὰ τὴ Βιβλικὴ ἔκφραση. Εἶναι ἀληθινὸ σύγχρονο πολυλόλο! Μπορεῖ κανεῖς νὰ μετρήσῃ τίς εἰκόνες; Ἄδύνατον! Κι ἂν τυχὸν ἀκόμη κανεῖς μπορούσε νὰ ἀπαγγεῖλῃ τὸ λόγο μὲ ρυθμὸ πολὺ βραδύν!

Ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Παῦλος θερμαίνουν καὶ ριπίζουσι τὸ ζῆλο τοῦ Χρυσοστόμου πρὸς τὰ ὑψηλὰ ἰδεώδη. Τὸν καθιστοῦν οὐ-

ρανοπολίτη, τὸν μεταβάλλουν σὲ ἐπίγειον ἄγγελο, τὸν μετατρέπουν σὲ θεῖο πυρπολητὴ τῶν ψυχῶν. Ἴδου τώρα καὶ ἓνα ἄλλο κείμενό του. Ἐρμηνεύει τὴ Β' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἐθνῶν Παύλου καὶ μὲ τὸ μαγευτικὸ ρητορικὸ του χρωστῆρα ζωγραφίζει τοὺς ἀγῶνες καὶ τοὺς κινδύνους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ Μέγας Ἀπόστολος ἐβγήκε συχνὰ σῶος, ἀδλαθῆς καὶ νικηφόρος. Καὶ λέει ὁ ἀσύγκριτος ρήτορας: «Καθάπερ στρατιώτης εἷς, ἔχων τὴν οἰκουμένην ἅπασαν καταπολεμοῦσαν αὐτόν, ἐν μέσοις τοῖς τάγμασι στρέφοιτο τῶν πολεμίων καὶ μηδὲν πάσχει κακόν, οὕτω καὶ ὁ Παῦλος μόνος ἐν Βαρβάραις, ἐν Ἑλλησι, πανταχοῦ γῆς, πανταχοῦ θαλάσσης φαινόμενος, ἀδούλωτος ἔμεινε. Καὶ ὡσπερ τις σπινθὴρ εἰς καλάμην καὶ χόρτον ἐπιπίπτων, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν μετατίθησι τὰ καιόμενα, οὕτω καὶ οὗτος ἅπασαν χώραν ἐπιών, πάντας μεθίστα πρὸς τὴν ἀλήθειαν, δίκην χειμάρρου πάντα ἐπερχόμενος καὶ ἀνατρέπων τὰ κωλύματα πάντα. Καὶ καθάπερ τις ἀθλητὴς αὐτὸς παλαιῶν, τρέχων καὶ πυγμαχῶν, ἢ στρατιώτης τειχομαχῶν, πεζομαχῶν, ναυμαχῶν, οὕτω πᾶν εἶδος μετήρχετο μάχης καὶ πῦρ ἐνέπνεε καὶ πᾶσιν ἀπρόσιτος ἦν. — Καὶ καθάπερ οἰκίαν μίαν ἢ πλοῖον ἐν τὴν οἰκουμένην ἅπασαν κυβερνῶν, τοὺς μὲν βαπτίζομένους ἀνέλκων, τοὺς δὲ ἰλιγγιῶντας στηρίζων, τοῖς ναύταις παρακελυόμενος, τὴν πρῶραν περισκοπῶν, σχοινία τείνων, ἰστὸν ἔλκων, κώπην μεταχειριζόμενος, πρὸς τὸν οὐρανὸν βλέπων, τὰ πάντα αὐτὸς ὢν, καὶ ναύτης καὶ κυβερνήτης καὶ πρῶρεὺς καὶ ἰστῖον καὶ πλοῖον καὶ πάσχων, ἵνα πάντα τὰ ἐτέρων λύσῃ δεινά».

Ἐξ ἄλλου ὁ Χρυσόστομος δὲν εὐχαριστεῖται ἀπὸ τοὺς ἐνθουσιώδεις ἐπαίνους καὶ τὴ φρενίτιδα τῶν χειροκροτημάτων τοῦ ἀκροατηρίου του, τὸ ἑποῖον ἀγάλλεται καὶ χαίρει γιὰ τὴν

ἄφθαστη εὐγλωττία του, ἀλλὰ ἐπιδιώκει ὁ θεῖος πατὴρ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὠλοκληρωμένη ἠθικοποίησιν τοῦ ποιμνίου του. Γι' αὐτὸ λέει συχνά: «Τί γάρ μοι ὄφελος τῶν ἐπαίνων, ὅταν ὑμᾶς μὴ ἴδω προοδεύοντας εἰς ἀρετὴν; Ποία δὲ βλάβη ἐμοὶ ἐκ τῆς σιγῆς τῶν ἀκουόντων, ὅταν αὐξανομένην ἴδω ὑμῶν τὴν εὐλάβειαν; Ἐπαινος γὰρ τοῦ ἀγορητοῦ οὐχὶ τὸ χειροκρότημα, ἀλλὰ ὁ περὶ τὴν εὐσέβειαν ζήλος τῶν ἀκουόντων. Ὁ τῆς σοφῆς ὑμῶν ἐπαινος ἐνταῦθα τὸν λέγοντα ποιεῖ λαμπρόν, ἢ δὲ τῆς ψυχῆς ὑμῶν εὐλάβεια πολλὴν ἐπὶ τοῦ θήματος τοῦ Χριστοῦ δίδωσι χάριν καὶ παρρησίαν τῷ διδάξαντι».

Ἐπίσης στοὺς λόγους τοῦ Χρυσόστομου ὑπάρχουν φράσεις, ποὺ ἤδη ἔχουν ἀποβῆ $\chi\rho\sigma\alpha\gamma\nu\omega\mu\iota\kappa\acute{\alpha}$. Ἄς ἀναφέρουμε μερικὲς ἀπ' αὐτές, τίς διδακτικώτερες: α) «Μόνος ἐστὶν ἐλεύθερος καὶ μόνος ἄρχων καὶ τῶν βασιλείων βασιλικώτερος ὁ τῶν παθῶν ἀπηλλαγμένος», β) «ἔνθα θυμὸς ἢ ὀργή, πνεῦμα πραότητος οὐκ ἐφίπταται», γ) «θηρίον ἐστὶν ἰσοδύλον ὁ φθόνος, πάντων αἰτία καὶ μήτηρ τῶν κακῶν», δ) «Ἵπομονὴ ἐστὶ τῶν ἀρετῶν ἢ ἡγεμονίς, ὁ θεμέλιος τῶν ἐπιτυχιῶν, λιμὴν ὁ ἀκύμαντος, ἢ ἐν πολέμοις εἰρήνην, ἢ ἐν κλύδωνι γαλήνη». Καὶ ἔρχεται τέλος ἡ δολόχρυση συμβουλή γιὰ τοὺς παντὸς εἶδους προϊσταμένους, ἄρχοντες καὶ ἡγήτορες: «**Τέχνη τὸ ἄρχεῖν ἐστί, καὶ τέχνη τεχνῶν ἀπασῶν ὑπερέρα**».

Καὶ ἀπέβη δεινὸς ὁ Χρυσόστομος, ὅχι μόνον ἐπειδὴ ἔλαβε τὴν πρέπουσαν προπαιδείαν, ἀλλὰ καὶ διότι κυρίως ἐμελετοῦσε συνεχῶς τὴ Βίβλο, στήν ὁποία εὗρισκεν ἀνεκλάλητη τέρψη καὶ ἠδονή. Ἴδου μὲ λίγα λόγια τί λέει γι' Αὐτὴν: «Πόσον γλυκυτάτη ἐστὶν ἡ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις! Λειμῶνος παντὸς γλυκυτέρα καὶ παραδείσου τερπινοτέρα. Λειμῶν μὲν καὶ ἀνθέων κάλλη καὶ δένδρων κορυφαὶ καὶ ῥόδον καὶ κισσὸς

και μυρσίνη τέρπει την όρασιν και, μετά παρέλευσιν όλίγων ήμερών, μαραίνεται. Γραφών δέ γνώσως τειχίζει διάνοιαν, φυτεύει την άρετήν, εκριζοί τά ανελεύθερα πάθη, καθαίρει συνείδησιν, μεταύσιον ποιεί τόν λογισμόν, πρós αυτόν τόν ούρανόν μετοικίζει».

Πρός τούτοις ό Χρυσόστομος δέν είναι μόνον ό σθεναρός πολέμιος τών δεισιδαιμονιών και τών προλήψεων, τίς όποίτες όνομάζει «του Διαβόλου παγίδας», άλλ' είναι ακόμη και άγρυπνος φρουρός του οίκου. Και δέν μπαίνει μόνον στον κοιτώνά των συζύγων, αλλά και στην οικοδέσποινα τó μαγειρείο' έποπτεύει τή διαγωγή και τόν τρόπο της πρós τίς ύπηρέτριες' και, περιγράφοντας ή μάλλον διεκτραγωδώντας τίς άγριες και άπηνείς μαστιγώσεις τών όργίλων Κυριών κατά τών άπροστατευτών και φτωχών αυτών πλασμάτων, κινεί τά φιλόανθρωπα αισθήματα τών άκροατών και μελετητών του. Και έρωτά κάποτε ό μεγάλος άνθρωπιστής: «Διατί έρυθριάτε; Ούχι πρós πάσας ύμάς ό λόγος, αλλά μόνον πρós τάς έχούσας θηριώδη ψυχήν». Πάντα άρα εξετάζει, πάντα έλέγχει, για όλα φροντίζει, όλων ζητεί την ψυχική σωτηρία, όλους τούς θέλει πολίτες κατά Χριστόν. Έκείνο όμως, πού κατ' έξοχήν έρεθίζει και καταθλίβει τόν άφθαστο ποιμενάρχη, είναι ή παγερή άδιαφορία τών ανθρώπων πρós τόν κόσμο τών αναξιοπαθούντων, τών άπόρων, τών άσθενών, τών αδυνάτων. Και κραυγάει: «Μή μοι λέγε τó παγερόν τουτο ρήμα, «τί δέ μοι μέλει; ούδέν κοινόν έχω πρós αυτόν». Μόνον πρós τόν Σατανάν ούδέν κοινόν έχομεν, πρós άπαντας δέ τούς ανθρώπους πολλά κοινά έχομεν' σατανική γάρ αυτη ή φωνή του «ού μοι μέλει», διαβολική ή άπανθρωπία». Και πράγματι τί θά έγινόταν τó έθνος μας, αν όλoi έλεγαν «τó ψυχρόν τουτο ρήμα ού μοι μέλει»; Και όμως οι θιασώτες της άντικαινω-

κής αυτης έκφρασης και τακτικής δυστυχώς αυξάνονται διαρκώς, οι Δ ε ν μ ε μ έ λ η δ ε ς κάθε μέρα πληθύνονται!

Έξ άλλου συχνά ό λόγος του Χρυσοστόμου είναι βήμα εισαγγελικό. Ός ένσαρκωτής της αγάπης του Παύλου άντλεί από αυτην άτρόμητο θάρρος και για χάρη αυτης της αγάπης δέν διστάζει έμπρός σε τίποτε. Ό λόγος του χτυπά και σχίζει σαν άξίνα δεξιά και άριστερά, άνω και κάτω. Και λέει: «Έμοι ού μοι μέλει μίσος, ού μοι μέλει πόλεμος, ένός δέ μόνου μοι μέλει, της προκοπής του ποιμνίου μου!» Έπιζητεί έξ ισου τή δίκαιη κτήση και την όρθή και καλή χρήση του πλούτου. Και συχνά εξετάζοντας του πλούτου την προέλευση διακηρύσσει στους λόγους του την άξία και την όρθότητα του νόμου, του λεγομένου σήμερα «Πόθεν έσχες;»!

Γ) ΟΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΔΥΣΕΠΙΛΥΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ.

Για την ιδιοκτησία και τó συναφές πρós αυτην κοινωνικό πρόβλημα, πού άποτελεί, σήμερα ιδίως, την πέτρα του σκανδάλου για τó Σοσιαλισμό και τόν Κομμουνισμόν, επανειλημμένα έμίλησαν οι Τρεις Ίεράρχες. Στο θεμελιώδες τουτο θέμα είναι κατ' ούσίαν σ υ ν τ η ρ η τ ι κ ο ι οι θειοι Διδάσκαλοι και παραδέχονται τó κοινωνικό καθεστώς, καθώς τουτο είχε διαμορφωθή με την κοινωνική πολιτική τών Αυτοκρατόρων. Για τούς τρεις τούτους μεγάλους εκκλησιαστικούς Πατέρες δέν ύπάρχει π ρ ό β λ η μ α ι δ ι ο κ τ η σ ί α ς, αλλά μόνον πρόβλημα ή θ ι κ ό και θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ό. Η ιδιοκτησία, όσάκις δέν είναι άποτέλεσμα κλοπής, άρπαγής και άμαρτίας, κρίνεται άπ' Αυτούς ως δώρο Θεού, όπως

ὁ Μέγας Βασίλειος διδάσκει στὸ λόγο του, ποὺ ἐπιγράφεται «Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας», καὶ ὁ Γρηγόριος στὸν 14ο λόγο του «Περὶ φιλοπτωχίας» καὶ ὁ Χρυσόστομος στὴν ἀνάλυση τῆς Α΄ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου.

Κανεὶς ἀπὸ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχες δὲν θεωρεῖ τὴν ἰδιοκτησία ἢ τὸν πλοῦτον ὡς στοιχεῖον ἀντικοινωνικὸ καί, ἐπομένως, ἀπόβλητο. Ἔτσι ὁ Χρυσόστομος παρατηρεῖ: «Καὶ ταῦτα λέγω, ἐπειδὴ οὐχ ἁμαρτία τὰ χρήματα... οὐδὲν γὰρ ὁ Θεὸς κακὸν ἐποίησεν, ἀλλὰ πάντα καλὰ λίαν ὥστε καὶ τὰ χρήματα καλὰ». Γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἀναγνωρίζεται καὶ ἀπὸ τοὺς τρεῖς τούτους Πατέρες στὴν Ἐκκλησία τὸ δικαίωμα νᾶχη περιουσία, ἢ ὅποια τότε ἐχρησίμευε γιὰ τὴν περίθαλψη τῆς φτωχολογιάς καὶ ἔτσι εὐστοχα ἢ ἐκκλησιαστικὴ περιουσία σὰν «περιουσία τῶν πενήτων» χαρακτηριζόταν ἀπὸ τὸν ἐπιφανῆ Ἐπίσκοπο Μεδιολάνων Ἀμβρόσιο. Ἀναγκάζεται ἐπίσης νὰ ἐπεξηγήσῃ τὴ διδασκαλία του ὁ Χρυσόστομος ὡς ἐξῆς: «Οὐ κελεύομεν μὴ πλουτεῖν, ἀλλὰ κακῶς καὶ ἀνόμως μὴ πλουτεῖν ἔπιτρέπεται γὰρ πλουτεῖν, ἀλλ' ἄνευ βίας καὶ ἀρπαγῆς».

Ἀλλὰ τόσο ὁ πλοῦτος, ὁ ὁποῖος γίνεται συχνὰ ἐμπόδιο μέγα στὴν ἠθικὴ μας βελτίωση, ὅσο καὶ ἡ πενία, ἔχουν ὅψη διπλῆ κατὰ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχες. Κατὰ τὸν Χρυσόστομον, ὑπάρχει πενία, γιὰ τὴν ὅποια φταίει ἐξ ὀλοκλήρου ὁ πένης. «Μάθε πρῶτον» λέει «καὶ πενίαν οὐκ ἀπὸ Θεοῦ γινομένην ὅταν γάρ τις, ἄσωτος ὢν νέος, εἰς πόρνas ἀναλώσῃ τὸν πλοῦτον ἢ εἰς ἐτέρας τινὰς τοιαύτας ἐπιθυμίας καὶ πένης γένηται, οὐκ εὐδηλον ὅτι οὐκ ἀπὸ Θεοῦ πένης γέγονεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οἰκειᾶς ἀσωτίας;». Ὑπάρχουν ἐξ ἄλλου καὶ πολλοὶ πτωχοὶ «πλεονεκτίστατοι τῇ ψυχῇ». Ἀλλὰ καὶ ὁ Βασίλειος στὴν ἐρμηνεία τοῦ 33ου ψαλμοῦ λέει: «Πολλοὶ γὰρ πτωχοὶ μὲν τὴν περιουσίαν, πλεονεκτίστατοι δὲ καὶ ἀκορεστότατοι τῇ πραι-

ρέσει τυγχάνουσιν».

Ὡς ἄριστο πάντως καὶ νόμιμο μέσον γιὰ ἀπόκτηση περιουσίας θεωροῦν καὶ οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες τὴν Ἐργασία. Καὶ οἱ τρεῖς ἀναφέρονται στὴν περιώνυμη φράση τοῦ Παύλου πρὸς Θεσσαλονικεῖς «εἴ τις οὐκ ἐθέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω». Καὶ μὲ τὴν ἐργασία μὲν βλέπουν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες τὸν τρόπο ἀποκτήσεως περιουσίας, στὴν ἐλεημοσύνη ὅμως καὶ στὴ φιλανθρωπία ἀτεινίζουν τὴ μέθοδο τῆς ἠθικῆς τελειώσεως κάθε ἀληθινοῦ Χριστιανοῦ. Καὶ ἀποτελοῦν ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ἡ φιλανθρωπία τὸ κορύφωμα τοῦ κοινωνικοῦ τους κηρύγματος. Ὁ Χρυσόστομος μάλιστα διδάσκει ὅτι ἡ ἐλεημοσύνη χαρίζει φτερά στὴ μετάνοια, «ἐπειδὴ μετάνοια ἄνευ ἐλεημοσύνης νεκρά ἐστὶ καὶ ἄπτερος» καὶ διασαφηνίζει ὅτι «τὰ οὐράνια οὐ διὰ χρημάτων ἐξαγοράζονται, ἀλλ' ἡ ψυχικὴ σωτηρία ἐκ τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως τοῦ ἐλεήμονος ἐξαρτᾶται».

Μερικοὶ ὅμως ἀπὸ τοὺς νεώτερους οἰκονομολόγους, ὅπως ὁ Σπένσερ, ὁ Μολινάρι καὶ ὁ Γκυγιώ, ὑποτιμοῦν τὴ χριστιανικὴ ἐλεημοσύνη, διότι, ἐνῶ δὲν ἐπιλύει ὀριστικὰ τὸ πρόβλημα τῆς πενίας, ἐνίοτε ὑποθάλλει τῶν ἐλεουμένων τὴν ὀκνηρία. Ὅμως οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες δὲν εἶναι οἰκονομολόγοι, ἀλλὰ μόνον ἠθικολόγοι καὶ ἐπομένως δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ προτρέξουν τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τους, ὥστε νὰ εἰσηγηθοῦν νέους τρόπους δικαιοτέρας καὶ πρακτικώτερης κατανομῆς τῶν ἀγαθῶν. Θὰ ἦταν πάντως ἀρκετὰ ἐλλιπὴς ἐτούτῃ ἡ σύντομη μελετοῦλα μας, ἂν τυχὸν παραλείπαμε νὰ ποῦμε μερικά λόγια καὶ γιὰ τὸν λεγόμενον «Κομμουνισμὸν» τῶν Πατέρων, τὸν ὁποῖον δῆθεν ἀνεκάλυψαν στὰ κηρύγματά τους οἱ νεώτεροι κοινωνιολόγοι Μπρεντάνο, Κάουτσκι, Πέλμαν καὶ Σόμιερλαντ, παρεξηγώντας βαθεῖα τίς διδασκαλίες τους. Εἶναι ἄλ-

λάστε σήμερα πολλὴ τῆς μόδας νὰ θέλουν οἱ διάφοροι κοινωνιολόγοι νὰ ἀνευρίσκουν στὴν ἱστορία Σοσιαλισμὸ καὶ Κομμουνισμὸ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἐπιτρέπουν ὄντως τὰ πράγματα. Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ τὴν τάση ἐκείνη, ποὺ ἔχει κατασκευάσει ἐπαναστάτη καὶ κομμουνιστὴ καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν Χριστό! Καὶ οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες, ὅπως παλαιότερα ὁ Φαλέας ὁ Χαλκηδόνιος καὶ ὁ Ἱππόδαμος ὁ Μιλήσιος καὶ ὁ Πλάτων καὶ ἄλλοι, πιστεύουν ὅτι στὴν ἀρχὴ ἐπικρατοῦσε ἰσότη-
τα καθολικὴ καὶ ἄρμονία, ἣ ὅποια ἔπειτα, μὲ τὴ διείσδυση τῆς διχόνοιας, τοῦ φθόνου καὶ τῆς πλεονεξίας, καταργήθηκε καὶ ἐξαφανίσθηκε.

Ἐξ ἄλλου ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς στὸν ὀνομαστὸ λόγου τοῦ «Περὶ φιλοπτωχίας», ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὑπόδειγμα κοι-
νωνικοῦ κηρύγματος, λέει: «Ἄλλὰ βλέπε τὴν πρώτην ἰσονομίαν, οὐχὶ τὴν τελευταίαν διαίρεσιν· βοήθησον, κατὰ δύναμιν, τῇ φύσει, τὴν ἔνδειαν παρηγόρησον, γενοῦ τοῦ πλησίον τιμιώτερος, ὑπερβάλλων ἐκεῖνον εἰς χρηστότητα». Σὲ κανένα σημεῖο τοῦ λόγου τούτου, τὸν ὁποῖον οἱ Κομμουνιστὲς χαρακτηρίζουν ὡς κομμουνιστικόν, δὲν ὑπάρχει οὔτε ἕχνος διδασκαλίας κομμουνιστικῆς, ἀλλὰ μόνον ὡς μέσον καταργήσεως τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος συνιστᾷ ὁ Γρηγόριος ὄχι τὴν ἐξ ἴσου διανομὴ τῶν περιουσιῶν, ἀλλὰ τὴν ἀγάπη. Καὶ ὁ Βασίλειος ἐπίσης στὴν ἔξοχη ὁμιλία του «Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας» σκοπεύει ἀπλούστατα νὰ καταπολεμήσῃ τὴν ὑπερβολικὴν συσσώρευση ἀγαθῶν σὲ λίγων τὰ χέρια καὶ νὰ πείσῃ τοὺς πλουσίους νὰ γίνουν εὐσπλαγχνικώτεροι πρὸς τοὺς φτωχοὺς. Ἡ ἰδέα τῆς κοινοκτημοσύνης πουθενὰ δὲν ὑπάρχει στοὺς λόγους τοῦ Βασιλείου.

Καὶ ὁ Χρυσόστομος ὁμοίως, ἐρμηνεύοντας τίς «Πράξεις τῶν Ἀποστόλων» καὶ ἰδίως τὸ κεφάλαιον ἐκεῖνο, ὅπου γίνεται

λόγος γιὰ κοινοκτημοσύνη, καὶ μὲν ἐκθέτει μὲ τεράστια τόλμη ἓνα τοῦ σχεδίου γιὰ τὴ λύση τοῦ τότε κοινωνικοῦ προβλήματος — καὶ τὰ λέγει αὐτὰ βασισμένως κυρίως στὴν ἀπεριόριστη ἐκτίμηση καὶ ἀγάπη, τὴν ὅποιαν ἔτρεφε συστηματικὰ πρὸς αὐτὸν τὸ εὐσεβὲς τοῦ ποιήμιον — ἀλλὰ κατὰ βάθος συναισθάνεται καὶ ὁ ἴδιος τὴν πλήρη οὐτοπικότητα τοῦ σχεδίου του, ὅταν λέγῃ «οἱ πάντες τὰ ἑαυτῶν πωλείωσαν καὶ φέρωσαν εἰς τὸ μέσον», γι' αὐτὸ ἀμέσως ὑπογραμμίζει ἔντονα: «τῷ λόγῳ λέγω ταῦτα· μηδεὶς θουρβεῖσθω μήτε πλούσιος μήτε πέννης». Προλαβαίνοντας μάλιστα ὅποιανδήποτε παρεξήγηση, γιὰ νὰ μὴν τυχὸν θεωρηθῇ ἐπικίνδυνος κοινωνικὸς ταραχοποιὸς ἢ ἀνατροπέας, παρατηρεῖ: «Διόπερ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς ὀλιγῶς τελείους λέγομεν, πρὸς δὲ τοὺς ἀτελεστέρους ἐκεῖνα λέξω: δότε τι τῶν ὄντων τοῖς πένησιν· ὁ γὰρ ἐλεῶν πτωχὸν δα-
νεῖζει Θεόν».

Θαυμαστὴ τέλος εἶναι καὶ τοῦ λόγου τοῦ «Περὶ φιλαργυρίας» ἡ περικοπὴ, ὅπου λέει πῶς ὁ πλοῦτος, τὸν ὁποῖο παραμοιάζει πρὸς θηρίον, μπορεῖ νὰ γίνῃ καλοῦ πρόξενος: «Ὡσπερ οἱ λέοντες, ὡσπερ αἱ παρδάλεις, ὡσπερ αἱ ἄρκτοι συγκλειόμε-
ναι καὶ ἐν σκότῳ καθειργόμεναι διεγείρουσι τὸν θυμὸν, αὐξοῦσι τὴν ὀργήν, οὕτω δὴ καὶ ὁ πλοῦτος συγκλειόμενος καὶ κατορυσσόμενος λέοντος μᾶλλον ὠρύεται καὶ ἀνοσοβεῖ· εἰ δὲ ἐξάγεις αὐτὸν ἐκ τοῦ σκότους καὶ διασπείρεις εἰς τὰς τῶν πενήτων γαστέρας, τὸ θηρίον γίνεταί πρόβατον· ὁ ἐπίβουλος ἀποθαίνει προστάτης, ὁ σκόπελος λιμὴν, τὸ ναυάγιον γαλήνη». Καί, μετὰ ἀπὸ ὅσα εἶπαμε, πιστεύουμε ἀκλόνητα ὅτι γιὰ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχες ἀρμόζει ἀπόλυτα ἡ ἐγκωμιαστικὴ ἐκείνη στροφή τοῦ σχεδὸν ὀλίγετελα σήμερα λησμονημένου γλυκύτατου Θρακιώτη ποιητῆ Γεωργίου Βιζυνοῦ:

«Τὸ πῶς πολὺτιμο σιολίδι,
πὸν καὶ διαμάντι ὑπεριτερεῖ,
ἢ Ἀρετὴ Σας Σᾶς τὸ δίδει
κι ἡ καλωσύνη ἢ καθαρή»!

ΙΩΑΝ. Γ. ΛΟΥΚΑΣ,
Φιλολόγος Γυμνασιάρχης.

Ὁ Ἐμμανουὴλ Π. Ρέπουλης.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Π. ΡΕΠΟΥΛΗΣ

Ο ΕΠΙΣΤΗΘΙΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ ΤΟΥ ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ
ΚΑΙ ΣΥΝΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.

(Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΦΩΤΕΙΝΕΣ ΤΟΥ
ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΜΑΣ ΠΑΙΔΕΙΑ).

Πενήντα χρόνια πέρασαν, απ' ότου χάθηκε πρόωρα (14-5-1924) απ' την εθνική κονίστρα ένας φωτεινός πολιτικός νοῦς, ο Έμμανουήλ Παντελῆ Ρέπουλης, καί στή μνήμη τῆς νέας γενιάς δόλοτελα σήμερα ἀδικοξεχασμένος! Ἀπό τό 1910-20 στάθηκε μαζί μέ τόν Ἐλευθέριο Βενιζέλο ὁ Συνδημιουργός τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας, ἕνας ἀπ' τοὺς πρωταθλητῆς τῆς ἀληθινῆς πολιτικῆς ἀρετῆς καί τοὺς ἀριστεῖς τοῦ κοινοβουλευτικοῦ μας δῆματος. Μετά τήν τραγική γιά τό ἔθνος ἀποτυχία τοῦ Ἐλευθ. Βενιζέλου στίς μοιραῖες ἐκλογές τῆς 1/11/1920, διατυπώνει ὁ Ρέπουλης ἀπ' τό Παρίσι, ὅπου ἔμεινε μίαν ὀλόκληρη τριετία αὐτοεξόριστος, τίς γνώμες του σέ κάμποσα γράμματά του πρὸς φιλικό του ἐδῶ πρόσωπο, πού ξαναδημοσιευθήκανε μάλιστα τό Σ/βρη τοῦ 1935 καί τό Μάη τοῦ 1948 στό «Βῆμα» μέ τόν τίτλον «Ἐπλανήθημεν» καί «Ὀλοκαυτώματα». Τά γράμματά του ἐκεῖνα — ἀληθινῆ ἀστραπή τοῦ διορατικοῦ μυαλοῦ του — δέν εἶναι μόνον ὁ μελαγχολικός ἐπιτάφιος τῆς καταδικασμένης σέ σίγουρη ἀποτυχία γιγαντιαίας ἐκείνης προσπάθειας, πού κατέβαλεν ἔντονα τό ὑγιές τμήμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ γιά τή δημιουργία τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας, ἀλλά συνάμα καί ἡ αὐστηρότερη ἠθική καταδίκη τῶν κατὰ καιροῦς ἐλαττωματικῶν ἐκπαιδευτικῶν συστημάτων μας!

Η ΣΥΓΚΛΟΝΙΣΤΙΚΗ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ ΤΟΥ.

Γεννήθηκε στό Κρανίδι τῆς Ἀργολικῆς γῆς τό 1863 καί πέθανεν ἐκεῖ ἀπό ἀνεπάρκεια καρδιακή καί στηθάγχη ὀδυνηρή. Στό Ναύπλιο τελείωσε τίς γυμνασιακές του σπουδές. Γράφτηκε ἀμέσως στή Νομική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀπ' ὅπου ὅμως ποτέ του δέν ἐπῆρε δίπλωμα, ἐπειδή, ὡς φαίνεται, ἐπίστευε κατὰ βάθος ὅτι, καί στήν ἐποχή του, ἡ δικηγορία δέν εὐρισκόταν, κατὰ κανόνα, στό πρόπον ὕψος τῆς, ἀλλά ὑπέθαλπε μᾶλλον τίς ἠθικές ἀρρώστιες τῆς κοινωνίας, χωρὶς νά φροντίζη εἰλικρινά νά τίς γιαιτρεύη ἀποτελεσματικά. Ποτέ του ὡς τόσο δέν ἔπαυσε, ὅταν τοῦμενε καιρός διαθέσιμος, προσεκτικά νά μελετᾷ ἀποσπάσματα ἐκλεκτά ἀπ' τή Βίβλο καί ἀπ' τοὺς Ἀρχαιοέλληνες καί Ρωμαίους Κλασσικούς Συγγραφεῖς. Σ' αὐτές του ἄλλωστε τίς μελέτες ὤφειλε σέ μεγάλο βαθμό καί τήν ἀποκορύφωση τῆς ἐμφυτης ζήλευτῆς εὐγλωττίας του. Χρόνια καί χρόνια ἔπλαθε μέσα του γιά τήν Ἑλλάδα ἕνα θαυμάσιο ὄνειρο: τὸ ὄνειρο τῆς χ ρ η σ τ ῆ ς δ ι ο ι κ ῆ ς ε ὡ ς τ ῆ ς κ α ι τ ῆ ς ἀ ν α γ ε ν ν ῆ ς ε ὡ ς τ ῆ ς. Καί, γιά νά τό πραγματοποιήσῃ, ἐρρίχτηκε δλόψυχα πρῶτα στήν πολυπάθη Δημοσιογραφία καί ἔπειτα στήν πολυκύμαντη Πολιτική.

α) Δημοσιογράφος.

Στήν ἀρχή ἀπλὸς ρεπόρτερ καί μετὰ ἀπὸ λίγους μῆνες Διευθυντῆς στό τότε καθημερινὸ Ἐδαγγέλιο τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, στήν «Ἀκρόπολιν» τοῦ Βλάση Γαβριηλίδη. Ἀπὸ δειγμάτων τῆς δξύτατης παρατηρητικότητάς του ἔδωσε ἀμέσως, ὕστερα ἀπὸ μιά δημοσιογραφική του ἀποστολή

ἀνά τὴν Πελοπόννησο, ὅταν μὲ ἀσυνήθιστο ψυχικὸ σθένος καὶ ἐξαιρετικὴ καλλιπέπεια ἐστιγμάτισε τὴν ἐξάλλη ρουσφετολογία τῶν τότε πολιτευομένων, ἀπὸ τὴν ὅποια κυρίως προῆλθε καὶ ἡ ἐπονεϊδιστὴ ἤττα μας τοῦ 1897. Ἐπειτα, γιὰ πολλὰ χρόνια, ἐδημοσιογράφησε στὴν «Ἐστία» τοῦ Κύρου, πού ἡ τότε κυκλοφοριακὴ τῆς ἐπιβολὴ πολλὰ χρεωστοῦσε στὸν πύρινο λόγο τοῦ Μοραΐτη ἐτοῦτου Δημοσθένη τῆς δημοσιογραφίας καὶ τῆς πολιτικῆς. Ποτὲ δὲν παρουσιάσθηκε ἡ ἀνάγκη γὰ ὑπογράψῃ τὰ ἄρθρα του στὴν «Ἐστία», πού συχνὰ ἄφηναν τὴν ἐντύπωση σπουδαίου πολιτικοφιλολογικοῦ γεγονότος. Ἀπὸ τὸ 1890 - 1922 ἔγραψε θαυμάσια κομμάτια, πού, ἂν κάποτε ἐκδοθοῦν σ' ἕνα τόμο τῶν «Ἀπάντων» του, θὰ προσθέσουν ἀσφαλῶς ωραιότατες σελίδες στὴ νεοελληνικὴ μας φιλολογία, χρησιμώτατες γιὰ τὸν ἔθνικὸ καὶ ἠθικὸ φρονηματισμὸ καὶ τὴν πνευματικὴν εὐρωστίαν τῆς νεολαίας μας, ἰδίως σήμερα, ὅταν διεθνῶς τόσο μεγάλῃ παρατηρῆται ἡ κάμψῃ τοῦ κόσμου τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν! Ἀπὸ τὰ νεανικά του χρόνια ὡς τὸ θάνατό του στὴ μὲν κοινωνικὴ του ζωὴ ἔμοιαζε αὐστηρὸς καὶ βαρὺς σὰν κιονόκρανο δωρικόν, στὶς δὲ ἰδιωτικὲς του ἐκδηλώσεις ἦτανε ψυχὴ ἑορτινὴ καὶ ἀβρῆ καὶ ἀπαλή, καθὼς τὰ ἰωνικά ἐκεῖνα ἀνθήματα ἀπάνω στὰ μάρμαρα τοῦ Ἐρεχθείου!

6) Βουλευτὴς — Ὑπουργὸς — Πρωθυπουργός.

Γιὰ πρώτη φορὰ ἐκλέγεται βουλευτὴς Ἑρμιονίδος τὸ 1899 καὶ ἀμέσως ἀναδεικνύεται ὡς Εἰσηγητὴς τοῦ Προϋπολογισμοῦ. Τὸ 1903, μετὰ τὴν ἐκλογικὴ του ἀποτυχία στὴν Ἑρμιονίδα, διορίζεται Γενικὸς Γραμματέας τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, ἀλλὰ σὲ λίγο παραιτεῖται, ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ νὰ ἀνεχθῆ στὸ ἔργο του συνεχεῖς ἐπεμβάσεις τῆς φαυλοκρατίας. Τὸ 1905 ἐκλέγεται βουλευτὴς τοῦ Θεοτοικοῦ κόμματος

καὶ ἀμέσως συντελεῖ στὴ σύμπληξῃ τῆς πολιτικῆς ομάδας τῶν ἐπονομασθέντων Ἰαπῶνων, πού ἔχει πρόγραμμα νεωτεριστικό. Οἱ ἀνακαινιστὲς ἅμως γρήγορα ἀπογοητεύονται καὶ ξαναγαυρίζουν στὰ λιμέρια τοῦ ἀποκρουστικοῦ φατριασμοῦ. Καὶ μόνος αὐτὸς μ' ἕνα - δυὸ ἄλλους συντρόφους του μένει πιστὸς στὶς ἰδέες του, ἀσκῶντας διαρκῶς ἐμβριθεῖ κριτικὴ κατὰ τῆς ἀπαίσιος κομματικῆς συναλλαγῆς. Ἐτσι παρασκευάζει καὶ αὐτὸς τὴν ἀνορθωτικὴ κίνησῃ τοῦ 1909 - 1910. Οἱ εὐγενικοὶ δραματισμοὶ του γιὰ μιὰν Ἑλλάδα τῶν ὑψηλοτέρων ἠθικῶν ἐξάρσεων καὶ τῶν ωραιότερων ἔθνικῶν πραγματοποιήσεων πιστεύει ὅτι παίρνουν σάρκα καὶ ὀστά, ὅταν συναντῆ τὸν Ἑλ. Βενιζέλο. Καί, ὅταν ὁ Βενιζελισμὸς ἐκηρύχθηκε στὴν Ἑλλάδα σὰν νέα θρησκεία, ὁ Ρέπουλης γίνεται ὁ πρωθυερέας τῆς καὶ ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος, ἐπάνω στὸν ὅποιον ἐστηρίχθηκε τὸ νέο πολιτικὸ δόγμα. Ἀνακηρύχθηκε Ὑπαρχηγὸς τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων.

Ἵπουργὸς πρὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Διχασμοῦ.

Ἵψηλὸς πυρετὸς ὑγιοῦς πατριωτισμοῦ δονοῦσε τὴν καρδιά του. Ὁ τότε Δήμαρχος Ἀθηναίων Σπύρος Μερκούρης, ξέροντας ἄριστα ὅχι μόνον τὴ ρητορικὴ του δεινότητα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀκραιφνῆ πατριωτισμὸ του, τὸν ἐκάλεσε νὰ ἐκφωνήσῃ τὴν 29/5/1910 στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀθηναίων τὸν ἐπιμνημόσυνο λόγο γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Παλαιολόγο. Καὶ ὁ Ρέπουλης, μεταξὺ ἄλλων σοφῶν ὑποθηκῶν, λέει καὶ τὰ ἐξῆς: «... Μ α κ α ρ ῖ α ἡ ἡ μ ἔ ρ α, κ α θ' ἦ ν α ἰ σ υ ν ε ἰ δ ἡ σ ε ἰ ς τ ῶ ν ἄ τ ο μ ῖ κ ῶ ν ἔ γ ω ἰ σ μ ῶ ν κ α ἰ ὑ π ο λ ο γ ῖ σ μ ῶ ν κ α ἰ σ κ ἔ ψ ε ω ν θ ἄ κ α θ υ π ο τ ἄ ξ ο υ ν ἑ α υ τ ἄ ς ε ἰ ς τ ἦ ν μ ἰ α ν κ α ἰ μ ε γ ἄ λ η ν σ υ ν ε ἰ δ ἡ σ ἰ ν τ ἦ ς

Ἑλλητικῆς Πατρίδος, ὅπως αὕτη ἀναλάβη ἐπὶ πασῶν τῶν ἑλληνικῶν ψυχῶν τὰ σκῆπτρα. Αὕτη εἶναι ἡ μεγάλη τῶν Κρατῶν δύναμις καὶ αὕτη ὑπάρχει ὅπου πάντες οἱ πολῖται, ἀπὸ τῆς κορυφῆς μέχρις ἐσχάτων θεμελίων, συναίσθάνονται ὅτι ἀνήκουν πρῶτον μὲν εἰς τὴν πατρίδα, ἔπειτα δὲ εἰς ἑαυτούς... Οὔτε δύναται νὰ ὑπάρξῃ Μεγάλη Ἑλλάς, ἂν ἡ ψυχὴ ἑνὸς ἐκάστου Ἑλληνοῦ δὲν ἀποτελῇ μόνον τῆς ὅλης ψυχῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἡ μεγάλη πατρίς σημαίνει πάντοτε μεγάλους πατριώτας!...».

Ἐτοῦτον λοιπὸν τὸν ἀνιδιοτελεῖ πατριώτη προσέλαβεν ὡς Ὑπαρχηγὸς στὴν Κυβέρνηση τοῦ 1910 ὁ Ἑλ. Βενιζέλος. Ὅτι εὗρηκε στὴν προσωπικότητα τοῦ Ρέπουλης ὁ ὀνομαστός ἐκεῖνος Κυβερνήτης, ἦταν θησαυρὸς πολυτιμότερος ἀπὸ χρυσάφια καὶ διαμάντια. Καὶ ὁ θησαυρὸς ἐκεῖνος ὀργανώνει ἐκ δάθρων τὴν Ὑγειονομικὴν Ὑπηρεσίαν τοῦ Κράτους καὶ κατὰ τὸ δεκάχρονο πόλεμον (1912 - 1922) σώζει τὸν τόπον καὶ τὸ στρατὸ ἀπὸ τῆς χολέρας, τὴν πανώλη καὶ τὸν ἐξανθηματικὸν τύφο. Ἐκεῖνος ὡς Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν μὲ τὸ ἔξοχο νομοθέτημά του τοῦ 1911 «Περὶ τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως», ποῦ καὶ σήμερα ἀκόμη μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ πρότυπο νομοθετικῆς σοφίας, ἐξαφανίζει τὸν ἐπαρχιακὸν δήμαρχον, πανίσχυρον τότε φαυλοκομματάρχισκον. Ἐκεῖνος ἐκπονεῖ καὶ τὸ νομοσχέδιον προστασίας τοῦ Ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ, τὸ ὁποῖο ὅμως δὲν ἐπρόφθασε νὰ ψηφίσῃ λόγῳ τῆς ἐκρήξεως τῶν Βαλκανικῶν πολέμων. Ἐκεῖνος συντάσσει τὸ θρυλικὸν ἐκεῖνο διάγγελμα τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, μὲ τὸ ὁποῖο κηρύχθηκε ὁ ἑλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος τοῦ 1913, ποῦ εἶχε σὰν κατάληξιν τὸ διπλασιασμὸ τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν ἔνδοξον συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου. Ἐκεῖνος

πάλι, μετὰ τὴν πρώτην σοβαρὰν διαφωνίαν Κωνσταντίνου — Βενιζέλου τὸ 1915, (γὰρ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Δαρδανελλίων), ὅταν προκηρύχθησαν οἱ ἐκλογαὶ τῆς 31 - 5 - 1915, διευθύνει κατ' οὐσίαν τὸν προεκλογικὸν ἀγῶνα γὰρ τὴν σωστὴν διαφώτιση τοῦ λαοῦ ἐπάνω στὰ ζέοντα τότε ἔθνικα ζητήματα καὶ τὸν κερδίζει πανηγυρικά, παρ' ὅλη τὴν λυσσαλέαν ἀντιβενιζελικὴν προπαγάναν τῆς Κυβερνήσεως Γούναρη. Ἐκλέγονται μὲ πλειοψηφικὸν σύστημα 187 Βενιζελικοὶ βουλευτὲς καὶ μόνον 128 τοῦ ἐνωμένου Ἀντιβενιζελικοῦ κόσμου.

Ὑπουργὸς καὶ κατὰ τὸν Ἐθνικὸν Διχασμὸν.

Στὴν νέα Βενιζελικὴν Κυβέρνηση ὁ Ρέπουλης διορίζεται Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν. Τὸ φθινόπωρον τοῦ ἴδιου ἔτους, κατόπιν νέας σοβαρώτερης διαφωνίας Βασιλέως — Βενιζέλου, σχετικῆς μὲ τὴν τήρησιν τοῦ γράμματός καὶ τοῦ πνεύματος τῆς Ἑλληνοσερβικῆς Συνθήκης συμμαχίας τοῦ 1913, ἡ πρόσφατος λαϊκῆς ἐτυμηγορίας κυβέρνησιν ἐκεῖνην αὐθαίρετα παύεται. Καὶ ὁ Ρέπουλης παρακολουθεῖ περίλυπος τὴν θλιβερὴν πορείαν τοῦ Ἐθνικοῦ Διχασμοῦ. Εἶχε μὲ πολλὴν διορατικότητα προβλέψει καὶ προεῖπει στὰ Ὑπουργικὰ Συμβούλια ἀπὸ ποῦ καὶ πότε θὰ ξέσπαγε ἡ μοιραία θύελλα! Μετὰ τὴν ἐπονεϊδιστὴν παράδοσιν τοῦ ὄχρου Ρούπελ στοὺς Γερμανοβουλγάρους τὸ καλοκαίρι τοῦ 1916, σπεύδει τὸ Σεπτέμβριον τοῦ ἴδιου ἔτους μὲ τὸν Βενιζέλον, τὸ ναύαρχον Κουντουριώτη καὶ τὸ στρατηγὸν Δαγλιτῆ στὴν Κρήτη καὶ στὴν Θεσσαλονίκην γὰρ τὴν συγκρότησιν τοῦ στρατοῦ τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Ὁ στρατὸς ἐκεῖνος θὰ πολέμησῃ σὲ λίγο παλληκαρίσια στὸ πλευρὸν τῶν Ἀγγλογάλλων, γὰρ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν πραγμάτωσιν τῆς Μεγάλης Ἰδέας, τὴν δημιουργίαν δηλαδή τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Βυ-

ζαντινῆς Αὐτοκρατορίας! Περιθρύλητοι εἶναι οἱ λόγοι τοῦ Ρέπουλη στὸ Ἐπαναστατικὸ Κράτος τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1916 μέχρι καὶ τὸ Μάρτη τοῦ 1917 γιὰ τὶς φρικαλέες σκηνῆς τῶν Νοεμβριανῶν τοῦ 1916, γιὰ τὸν πρόωρο θάνατο τοῦ στρατηγοῦ Φικιώρη στὴν Κρήτη καὶ γιὰ τὸν «Ἀγγλικὸ πολιτισμὸ ἐντὸς ἑλληνικοῦ πλαισίου». Ἀποσπάσματά τους θὰ παραθέσουμε πῶς κάτω.

Τὸ κράτος τῆς Θεσσαλονίκης, μὲ τὴ Γαλλικὴ ἰδίως στρατιωτικὴ καὶ ναυτικὴν ἰσχύν, ἐπιβάλλεται στὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐκθρονίζεται καὶ ὁ Βενιζέλος ἐπανερχεται στὴν Ἀθήνα μὲ τοὺς συνεργάτες του καὶ τὸν Ρέπουλη ὡς Ὑπουργὸ τῶν Ἐσωτερικῶν. Ἐπανασυγκαλεῖται ἡ Βουλὴ τοῦ 1915, πού τόσο γρήγορα καὶ ἀντισυνταγματικὰ εἰεῖχε διαλυθῆ. Καὶ κεῖ μέσα ἀκούγεται ξανά ἡ θρονιερὴ φωνὴ τοῦ Ρέπουλη, ἀναγνωρισμένου πιά ἀριστέως τοῦ κοινοβουλευτικοῦ θήματος. Ὑπερασπίζει μὲ φλόγα τὴν Ἐθνικὴ Πολιτικὴ τοῦ Βενιζέλου ἐπὶ τρία δλόκληρα χρόνια (1917-1920). Τὸ Νοέμβρη τοῦ 1918 ὁ α' παγκόσμιος πόλεμος λήγει μὲ πρῶτην ἀποφασιστικὴ νίκη κατὰ τῶν Γερμανοβουλγάρων στὸ Σκρά, τὴ νίκη τῆς ἑλληνικῆς λεβεντιᾶς, τῆς ἐπιστρατευμένης τώρα πιά ἀπ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

Π ρ ω θ υ π ο υ ρ γ ε ὑ ω ν (1 9 1 8 - 1 9 2 0) .

Ὁ Βενιζέλος, γιὰ νὰ ἐπιτύχη ἀποφασιστικὴ δικαίωση τῶν ἔθνικῶν μας διεκδικήσεων, ἀναγκάζεται νὰ ταξιδεύη συνεχῶς στὶς πρωτεύουσες τῶν Μεγάλων Συμμάχων. Καὶ ἐμπιστεύεται μὲ σιγουριὰ τὴν Ἐξουσία στὰ τίμια καὶ σιβαρὰ χέρια τοῦ κατὰ δάθους ἀβροῦ καὶ μετριοπαθοῦς καὶ στωικοῦ στοχαστῆ Ρέπουλη, Ἀ ν τ ι π ρ ο ἔ δ ρ ο υ τ ὅ τ ε τ ῆ ς Κ υ β ε ρ ν ῆ σ ε ω ς. Ὁ Ἀντιπρόεδρος — ἄς λυσσμανάη

ὑπόκωφα συνεχῶς ἡ Βασιλικὴ Παράταξη — διατηρώντας τὴν ψυχραιμία τῶν παλιῶν συγχωριανῶν του καραβοκυραίων, πού μὲ ἀπόλυτη ἀσφάλεια καὶ ἔξοχη ναυτικὴ ἐμπειρία ὠδηγοῦσαν τὰ τρικάρτα καράβια τῆς πατρίδας τους μέσ' ἀπὸ σύρτες καὶ σκοπέλους σὲ λιμάνια πολὺ μακρυνά, κρατάει γερὰ στὰ χέρια του τὸ πηδάλιο τῆς Ἐξουσίας, μολονότι αὐτὲς οἱ τεράστιες εὐθύνες του τὸν ποτίζουν πίκρες φαρμακερές, πού σιγὰ - σιγὰ τοῦ φθείρουν ἀνεπανόρθωτα τὴ σωματικὴ καὶ ψυχικὴ του υγεία.

Ἐξ ἄλλου ἡ ἠφαιστεϊώδης μεγαλοφυΐα τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου μὲ τὴν ἀπαράμιλλη εὐστροφία του ἐκμεταλλεύεται τὶς κρυφές καὶ φανερές ἀντιθέσεις συμφερόντων τῶν Μεγάλων Συμμάχων καὶ γοητεύει καὶ κατακτᾷ τοὺς ἰσχυροὺς στὰ Συνέδρια τῆς Εἰρήνης. Καὶ κερδίζει ἔτσι μὲ τὴ συνθήκη τῶν Σεβρῶν «τὴν Ἑλλάδα τῶν Πέντε Θαλασσῶν καὶ τῶν Δύο Ἡπείρων»! Ἑλληνικὴ Διοίκηση ἐγκαθίσταται ἀπὸ 2/5/1919 στὴν κοσμοξάκουστης ἐδαφικῆς καὶ πνευματικῆς γονιμότητος Ἰωνία, στὴ Δυτικὴ καὶ Ἀνατολικὴ Θράκη μέχρι Τσατάλτζας, τῶν ἀρχαίων Μ ε τ ρ ῶ ν. Καὶ τὸ θρυλικὸ καταδρομικὸ μας «Ἀβέρωφ» ναυλοχεῖ στὸν Κεράτιο Κόλπο τῆς Πόλης, τῆς Πόλης τῶν μακραιώνων ὄνειρων τοῦ σκλάβου Ἑλληνισμοῦ! Γιὰ τὸ «ἄπιαστο ὄνειρο, τὸ μέγα θᾶμα» Βενιζέλος καὶ Ρέπουλης, ὅπως καταφαίνεται ἀπὸ τὰ τότε γραφτά τους, ἀγάλλονται καὶ χαίρουν καὶ μαζί τους ὅλοι οἱ ὑγιοῦς πατριωτισμοῦ Ἑλληνες μέχρις ἐσχάτων τῆς γῆς!

Καὶ μόνον οἱ τυφλωμένοι ἀπὸ τὸ ἔξαλλο πάθος τοῦ μικροφυχοῦ παλαιοκομματισμοῦ ἀντίπαλοι των στέκουν βουβοὶ καὶ σκυθρωποὶ καὶ ὀπλίζουν τὰ χέρια δυὸ νεαρῶν παραστρατημένων ἀποτάκτων Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν, γιὰ νὰ δολοφονήσουν στὸν Παρισινὸ Σταθμὸ τῆς Λυῶν τὸ Δημιουργὸ τῆς Με-

γάλης Ἑλλάδας! Μὲ τὸ ἄγγελμα τῆς δολοφονικῆς ἐκείνης ἀπόπειρας ξεσποῦν στὴν Ἀθήνα ταραχές. Μαίνονται τώρα καὶ οἱ Βενιζελικοί ἐναντίον τῶν Βασιλοφρόνων. Δολοφονεῖται στὴ σημερινή λεωφόρο Βασιλίσσης Σοφίας ἕνας ἐπίλεκτος Μακεδονομάχος, Διπλωμάτης, Πολιτευτῆς καὶ Λογοτέχνης δημοτικιστῆς, ὁ Ἰων Δραγοῦμης, πού τότε ἕως εἶχε περάσει δυστυχῶς στὴν ἀντιδραστικὴ παράταξη τῆς «μικρᾶς καὶ ἐντίμου Ἑλλάδος»! Ὁ Ρέπουλης, περνώντας ὧρες μαρτυρικές ὡς πρωθυπουργεῦον, μὲ ἀξιοζήλευτὴ φιλοσοφικὴ νηφαλιότητα κρατᾷ γερὰ στὰ χέρια του τὰ ἡνία τῆς Πολιτείας καὶ ἀποσοβεῖ ἀποφασιστικὰ τὴ γενίκευση τῶν ταραχῶν καὶ τὸν ἐπικατάρτο ἐμφύλιο σπαραγμὸ. Γιὰ τὸν ἐπιδέξιο καὶ πολιτισμένο χειρισμὸ τῆς Ἐξουσίας, ὁ Βενιζέλος, μόλις ἐγύρισε τραυματίας ἀπ' τὸ Παρίσι, τοῦ ἀναγνωρίζει μὲ ἀνυπόκριτον ἀσπασμὸ τὸν ἐπιτυχῆ χειρισμὸ τῶν φλεγουσῶν ἐσωτερικῶν ὑποθέσεων. Καί, ἐλπίζοντας ὅτι ἐντὸς ὀλίγου μὲ τὴ συγκατάθεση τῶν Συμμάχων θὰ περιέλθῃ καὶ ἡ Κωνσταντινούπολι δριστικὰ σὲ χέρια ἑλληνικά, προορίζει τὸν Ρέπουλη γιὰ πρῶτο Γενικὸ Διοικητὴ τῆς! Ὅμως ὄχι μόνον οἱ Βασιλόφρονες, ἀλλὰ καὶ ἀρκετοὶ Βενιζελικοί, πολὺ ἐπιρρεπεῖς σὲ ἐκδηλώσεις φατριαστικές, ξεσποῦν, καὶ τῆς ἡμέρας τῶν ταραχῶν καὶ ἀργότερα, σὲ κρυφὰ καὶ φανερὰ διαμαρτυρίες καὶ βρισιὰς ἀκόμη κατηλικές κατὰ τοῦ Ρέπουλη. Οἱ μὲν Ἀντιβενιζελικοὶ τὸν διαλαλοῦν κακοῦργο μυσαρὸ, οἱ δὲ Φιλελεύθεροὶ τὸν βλέπουν ὡς ὀλότελα ἐπιζήμιον γιὰ τὸ Κόμμα καὶ πέραν τοῦ πρέποντος μετριοπαθῆ καὶ διαλλακτικὸ. Χάνει πολλὰς προσωπικὰς φιλίας πολύτιμες, σταθερὰ ἕως διασώζει μιά, τὴν καὶ πολυτιμότερη: τὴ φιλία τῆς κατὰ λευκὴς τ ο υ σ ο υ ν ε ἰ ὄ η σ η ς! Καί, φυσικά, ὅλα αὐτὰ τοῦ τραυματίζουσαν βαρῦτατα τὴ ζωὴ του.

γ) Οἱ ἐκλογὲς τῆς ἐθνικῆς αὐτοκτονίας τὴν 1.11.1920

Ἡ Ἐνωμένη Ἀντιβενιζελικὴ Παράταξι, ἀδιάλλακτα ἐμπαθῆς, εἶχε πάθει φοβερὴ δύσπνοια ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς Σμύρνης, τῆς Προποντίδας καὶ τοῦ Εὐξείνου. Πέρα ὡς πέρα ἀσυγκίνητη ἀπὸ τὴν ἵδρυση τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ὅπως πολὺ σωστά, ἀμέσως μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν, τὴν ἐξαπατήρησεν ὁ Ἄγγλος Πρωθυπουργὸς Λόυδ Τζώρτζ, ἀναπτύσσει ἐναντίον τοῦ τεράστιου ἐθνικοῦ δημιουργήματος τοῦ Βενιζέλου (ἔργου πρωτοφανοῦς γιὰ τὰ ἱστορικὰ χρονικά τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ) μιὰ πρωτοφανῆ παραπλανητικὴ λογομαγειρικὴ μὲ τὰ ἀπεχθέστερα μάλιστα κηρύγματα καὶ τὰ ἀντεθνικώτερα συνθήματα. Ἀποκαλεῖ προεκλογικὰ τὴ μικρασιατικὴ ἐκστρατεία «ἀ π ο ι - κ ι α κ ῆ ν ἐ π ι χ ε ἰ ρ ῆ σ ι ν» καὶ «τ υ χ ο δ ι ω - κ τ ι κ ῆ ν π ε ρ ι π έ τ ε ι α ν»! Σχίζει ἀδίστακτα μπροστὰ στὰ πλήθη τῶν ψηφοφόρων διαφόρων ἐπαρχιῶν (ἰδίως στὴν Καλαμάτα) τὸ Χάρτη τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος! Συνιστᾷ στὸ λαὸ νὰ προτιμήσῃ «τὴν μικρὰν καὶ ἐντίμον Ἑλλάδα» — πόση τῷ ὄντι σχιζοφρενικὴ κακοურγία! — καὶ τελικά, ἐκμεταλλευσομένη ἀπαίσια τὴν παχυλὴ ἀμάθεια καὶ τὴν ἀπὸ σχεδὸν δεκάχρονο πόλεμον σχετικὴ κούραση εὐρυτέρων λαϊκῶν μαζῶν, ὑπόσχεται ρητὰ σ' αὐτὰς ὅτι, ἂν τυχόν τὴν 1/11/1920 ἔρθῃ ἐκείνη στὴν ἐξουσία, «θὰ ἀποστρατεῖσῃ τὰ τέκνα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ θὰ τὰ ἀποστείλῃ οἴκαδε»! (Εἰδικώτερα βλέπε καὶ τὰ περιβόητα ἄρθρα τῆς «Καθημερινῆς» τοῦ Γ. Α. Βλάχου τῆς 14 - 15 Αὐγούστου τοῦ 1922, μὲ τίτλους «Οἴκαδε» καὶ «Πομερανοί», ὅταν ἔπεφτε δριστικὰ τὸ ἑλληνικὸ μικρασιατικὸ μέτωπον. Ἀλήθεια πόσο ὠραῖοι ἦσαν μερικοὶ «ἐθνικόφρονες» τῆς ἐποχῆς ἐκείνης!).

Ποτέ άλλοτε με τόσην ανέντιμη επιτηδειότητα δὲν εἶχαν θωπευθῆ καὶ γαργαληθῆ τὰ κατώτερα ζωικά ἔνστικτα ἐνὸς πολύπαθου λαοῦ ἀπὸ τοῦς νοσταλγοῦς τῆς φαυλοκρατίας! Γιά πολλοστή φορά τραγικά δικαιώθηκε ὁ Ἀριστοφάνης με τοῦς μνημειώδεις ἐκείνους στίχους τῶν «Ἰππέων» του: «ᾠ δῆμέ μου, ἀλλ' εὐπαράγωγος (=εὐκολοπαράσυρτος) εἶ, θωπευόμενός τε χαίρεις ἀξάπατῶμενος' πρὸς τόν τε λέγοντ' ἀεὶ κέχηνας, ὁ νοῦς δέ σου παρῶν ἀποδημεῖ! Μὰ καὶ ὁ ἔθνικός μας ποιητής Σολωμός ἔχει γιὰ παράμοιες περιπτώσεις ἐκφράσει τὴν πίκρα του με τὴν ἐπιγραμματικῆς σοφίας ἐκείνη φράση του: «Λαέ μου εὐκολόπιστε καὶ πάντα προδομένε»! Καὶ ἔρχεται συντριπτικά καταδικαστικὴ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου ἡ λαϊκὴ ἔτυμηγορία τὴν ἀποφράδα ἐκείνη ἡμέρα τῆς 1ης Νοεμβρίου τοῦ 1920. Ἔνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀπαίσιμα προεκλογικά θούρια τῆς χυδαίας ἀχαριστίας τοῦ ὄχλου ἦταν καὶ τοῦτο:

*«Ἀπάνω σιὴν Ἀθήνα θὰ κρεμασοῦν κι οἱ Τρεῖς,
πρῶτος ὁ Βενιζέλος, δεύτερος ὁ Δαγκλῆς,
τρίτος ὁ Κουντουριώτης, τὸ ἄπιστο σκυλί,
ὦ γενναῖε Κωνσταντῆ!» (Ἐννοοῦσαν τὸν ἐξόριστο
σιὴν Ἐλβετία Βασιλέα Κωνσταντῖνο).*

Ἐδῶ ἀκριβῶς θὰ μπορούσε νὰ ἰσχύσει ἀπόλυτα καὶ ὁ μεταλλοχολικός ἐκείνος ὕμνος τῆς Ἐβδομάδας τῶν Παθῶν τοῦ Χριστοῦ: «Λαός μου, τί ἐποίησά σοι καὶ τί μοι ἀνταπέδωκας; Ἀντὶ τοῦ μάνα χολήν, ἀντὶ τοῦ ὕδατος ὄξος, ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾶν με σταυρῶ με προσηλώσατε!...»

δ) Ἡ φυγὴ του στὴ Γαλλία.

Καὶ φεύγουν γιὰ τὸ Παρίσι Ρέπουλης καὶ Βενιζέλος αὐτοεξόριστοι στίς 5/11/1920, ἐπειδὴ καὶ οἱ δύο τοὺς ἀφυπνίσανε τὴν ἠχώ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου στὰ βᾶθη τῆς Μ. Ἀσίας, ἐπειδὴ καὶ οἱ δύο τοὺς ἐσυγκινήσανε τὸν τάφο τοῦ Κωνσταντῖνου Παλαιολόγου ἀπὸ τὰ πρόθυρα τῆς Βασιλεύουσας! Ἡ ἐξ αἰτίας τοῦ Βενιζέλου καὶ τῶν διαλεχτῶν συνεργατῶν του τροπαιοφόρος φυλὴ, καταδικασμένη στὴ διεθνεῖ ἀνυποληψία καὶ ζητιανειά, προτοῦ παρουσιασθῆ ὁ Βενιζέλος στὴν πολιτικὴ κοινίστρα, διώχνει με κατάρες τὸν ἀναστηλωτὴ τῆς Μικρῆ καὶ ταπεινῆ καὶ μαραζωμένη καὶ μισοπεθαμένη τὸν ἐκάλεσε. Ἀναστηλωμένη, πενταπλασιασμένη καὶ πολυδοξασμένη ἀπ' Αὐτὸν τὸν συντρίβει. Σὲ λίγο ὅμως θὰ συντριβῆ καὶ αὐτή. Καὶ γράφει σὲ λίγο ἀπ' τὸ Παρίσι ὁ Ρέπουλης: «Καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν πραγματικὴν καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν ποιητικὴν ἢ ψῆφος ἐκείνη ἀποδαίνει τραγωδία, ἀφ' ὅτου ὑπάρχουν ἔθνη!» Καὶ πραγματικά στὸ τέρμα τῆς θασανιστικῆς ἀλλὰ καὶ θριαμβευτικῆς πορείας τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ ἐπέρχεται ἀνατροπὴ καὶ σκοτάδι. Καὶ μέσα στὸ σκοτάδι ἀλαλαγμὸς ἐξαλλης χαρᾶς πλήθους αὐτοναυγῶν γιὰ τὸ «κατόρθωμά» τους!

Ὁ Ἀριστοτέλης σὲ ἀρκετὰ ἐδάφια τῶν «Πολιτικῶν» του θεωρεῖ σὰν μιὰν ἀπὸ τίς δικαιολογητικὰς βάσεις γιὰ τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα τὸ ὅτι κανένας ἄνθρωπος δὲν εἶναι σοφώτερος ἀπὸ ἕναν δλόκληρο λαό! Ὅντως μέσα στὴν ψυχὴ ἐνὸς λαοῦ συγχωνεύεται σὲ ἐνιαία σοφία ἢ κατ' ἄτομον σοφία. Φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ κανένα ἄτομο δὲν εἶναι ἀγνωμνέστερο καὶ φρενοβλαβέστερο ἀπὸ ἕναν δλόκληρο λαό! Ἄλλωστε ἢ κατ' ἄτομον ἀγνωμοσύνη καὶ παραφροσύνη μέσα στὸ

ρεῦμα ἑνὸς πλήθους συγχωνεύεται σὲ ἑνιαία παράκρουση καὶ κακία, ὅση ἀσφαλῶς δὲν μπορεῖ νὰ χωρέσῃ ποτὲ σὲ καμμιὰ κεφαλὴ καὶ συνείδηση ἑνὸς ἀνθρώπου! Βέβαια ὁ ἀμαθὴς ἑκείνος Ἀθηναῖος, ποῦ θέλησε, κατὰ τὸν Πλούταρχο, νὰ δώσῃ τὸ ὄστρακον ἐναντίον τοῦ Ἀριστείδη, ἐπειδὴ δὲν ἀνεχόταν νὰ ἀκούῃ συνεχῶς νὰ τὸν λέγε Δ ἰ κ α ἰ ο ν, αὐτὸ ποτέ του δὲν θὰ τὸ ἐπιχειροῦσε μοναχὸς του, ἂν δὲν παρασυρόταν ἀπὸ τὸ ρεῦμα τῶν συμπολιτῶν του. Τὸ ὁμαδικὸ συντελεῖ, ὥστε ὁ καθένας νὰ μὴ συλλογίζεται τὴν προσωπικὴ του εὐθύνη· καὶ ἔτσι ἐνεργεῖ μὲ συνειδησιακὴν ἐπιπολαιότητα.

ε) Ἡ ἀγίατρευτὴ πίκρα του.

Ἡ παροιμιώδης σκληρὴ πενία του, ἡ ἀπροκάλυπτη ἀπέναντί του ἀχαριστία γνωρίμων, φίλων καὶ ὁμοϊδεατῶν του, μὰ πρὸ παντὸς ἡ ἐναγώνια καὶ κατὰπικρὴ παρακολούθηση τῆς συγκλονιστικῆς, τῆς ἀνευ προηγουμένου τραγικῆς καὶ ραγδαίας καὶ ἀνεπανόρθωτης συμφορᾶς τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1922 στοὺς Μικρασιατικοὺς κάμπους, καθιστοῦν στὸ Παρίσι τὴ ζωὴ του ἕνα πέρα ὡς πέρα μαρτύριο ἐξοντωτικόν. Καὶ γράφει καταπικραμένος: «Μοῦ ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν ὁ στίχος ἑκείνος τοῦ Ἀμλετ, μὲ διάφορον ὅμως ἔννοιαν: Νὰ βλέπῃς καὶ νὰ μὴν αἰσθάνεσαι! Ναί! νὰ βλέπῃς καὶ νὰ μὴν αἰσθάνεσαι τίποτε τὸ σύγχρονον, νὰ αἰσθάνεσαι καὶ νὰ μὴ βλέπῃς τίποτε τὸ σημερινόν... Ἴσως δὲν χωρεῖ ἄλλη πικρία μέσα μου, κατόπιν τοῦ πολυετοῦς καὶ ἰδιαίτατα τοῦ τελευταίου τριετοῦς θασανιστικοῦ μαρτυρίου! Καὶ θὰ προσθέσῃ πλέοντας σὲ ἀπύθμενον ὠκεανὸν ἀπαισιοδοξίας: «... Δὲν εἶναι μόνον ἀντικειμενικὰ τὰ συντρίμματα. Εἶναι καὶ ὑποκειμενικά. Ἐχάσαμεν τὴν πίστιν μας. Ἴδου τὸ τρομακτικὸν κενόν! Ἐγὼ τοῦλάχιστον, — διατί νὰ σοῦ τὸ ἀποκρῦψω, φίλε μου;

— δὲν βλέπω πλέον πρὸς τὰ ἔμπρός. Ἐχάσα τὴν πίστιν μου! Συνετρίβησαν τὰ εἶδωλα τῆς ψυχῆς μου. Διότι ἔχει καὶ ὁ πολιτικὸς τὰ εἶδωλά του!». Καὶ θὰ χαράξῃ ἐπίσης, κατὰ μαρτυρία τοῦ Ἰ. Δαμιέργη, τὰ θλιβερὰ ἐκείνα αὐτοσχέδια τετράστιχα, ποῦ ἐστιχοῦργοῦσε μέσα στὴν καταθλιπτικὴν του μόνωση στὸ Παρίσι:

- I. «Ὅλα τὰ δράματα, ποῦ τᾶξῃσα,
— δέκα χαρὲς καὶ χίλιοι πόνοι —
ὄλα περνοῦν καὶ φεύγουν γρήγορα
μέσ' σὴν ἀνύπαρκτῇ μου τὴν ὁδόνη».
- II. «Ὅσα λουλούδια κάποι' ἔσπειρα,
χλωμὰ τὰ βλέπω ἢ ξεραμμένα.
Κι ἀγκάδια ἀχαριστίας δίπλα τους
φαρμακερὰ εἶναι φτυρωμένα!».

Εἶχε ὀλίγετα δυστυχῶς ξεχάσει τὴ φράση τοῦ Ἀριστοτέλη ὅτι, ὅπως τοῦλάχιστον μαρτυρεῖ ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ἐκείνο, ποῦ ξεχνιέται γρήγορα ἀπ' τὴ συντριπτικὴ πλειονότητα τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ἡ ἀνάμνηση τῆς εὐεργεσίας! Μετὰ τὴν ἐξάλλη λαϊκὴ Νοεμβριανὴ ψῆφο εἶχε πάθει καὶ ὁ Ρέπουλης ὅτι ἀκριβῶς ἔπαθε καὶ ὁ Χαρίλαος Τρικούπης, ὕστερ' ἀπ' τὴ συντριβὴν του στὶς ἐκλογὰς τοῦ 1895! Τοὺς κατακυριεύσει καὶ τοὺς δυὸ ἡ αὐτοαποθάρρυνση καὶ ἡ αὐτοεγκατάλειψη. Δὲν εἶχαν ἐπαρκῶς καταλάβει τὸ εὐμετάβλητο τῶν λαϊκῶν διαθέσεων! Ἐξ ἄλλου εἶχαν μείνει καὶ οἱ δυὸ τους ἄγαμοι. Κι ἔτσι ἔρημη γιὰ πάντα μένει ἡ ψυχὴ τους ἀπ' τὴν παρηγοριὰ καὶ τὸ χάδι καὶ τὴ γλύκα μιᾶς ἀφωσιωμένης γυναικειᾶς καρδιάς. Τοὺς ἔλειψε ὀλίγετα σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ τὸ τρυφερὸ χέρι μιᾶς καλοκαρδῆς πιστῆς συζύγου, ποῦ θὰ ἀκουμποῦσε στοργικὰ στὸ πυρωμένο τους μέτωπο, γιὰ νὰ τοὺς

χαρίση λίγη δροσιά και να τους κατευάση τὸν πυρετὸ τῆς φαρμακερῆς πίκρας τους ἔπειτα ἀπ' τὴν ἐκλογικὴ συντριβὴ τους.

Τὸν Δεκαπεντάγουστο τοῦ 1922 φτάνουν ἀλλεπάλληλες οἱ εἰδήσεις γιὰ τὴ Μικρασιατικὴ πανωλεθρία. Ἕνας πανάρχαιος Λαός, πὺ με τὸ τίμιο αἷμα του πότιζε ἐπὶ τριάντα καὶ πλέον αἰῶνες τὸ ἔδαφος ἐκεῖνο, ὅπως τοῦλάχιστον διδάσκουν πεντακάθαρα οἱ Χεττιτικὲς ἐπιγραφές τοῦ Μπογάτσιοι τῆς Ἄγκυρας, ἐπιγραφές τοῦ 1350 πρὸ Χριστοῦ, ξερριζωνόταν ἀπὸτομα μέσα σ' ἓνα μῆνα! Ὁ Ρέπουλης, πὺ με φοβερὴ διορατικότητά εἶχε πρὸ διετίας προβλέψει τὸ μοιραῖον, χάνει τώρα πιά κάθε ἱκμάδα σώματος καὶ ψυχῆς!

Καὶ ὁ ποιητῆς Ἰω. Πολέμης σ' ἓνα του ποίημα «Καθένας τὸ λιθάρι του», δημοσιευμένο στὴν «Ἐστία» τῆς 25/3/1930, γιὰ τὴν πρωτοφανῆ ἐκείνη ἐθνικὴ καταστροφή, πολὺ συμβολικά, θὰ στιχουργήσῃ μελαγχολικώτατα:

«... *Κι ἀνέβηκεν ἡ Ρήγισσα σι' ἀπάνω πανωπύργι
κι ἀγνάριεψε περὶ φανη τὴν Ἐκκλη-
σιὰ τοῦ Γένους.*

*Μὰ κεῖ πὺ τὴν καμάρωνε, ἀπλώνοντας τὰ χέρια,
συννέφιασε, σκοτείνιασε σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση
καὶ μούγκρισαν τὰ σύννεφα κι ἔπεσ' ἀστροπελέκι
καὶ γκρέμισε καὶ σὴν ὄριασε μὲ μιᾶς
τὸ πανωπύργι...!»*

Στίχοι συμβολικοί, στίχοι ιστορικοί, στίχοι πικροί, πὺ δμως τὰ λένε ὄλα. Καὶ τὰ μεγαλεῖα καὶ τὴν ἀπότομη ἐξαφάνισή τους, ἀλλὰ καὶ τὴν πεποίθησή γιὰ ἓνα καλύτερο ἐθνικὸ μέλλον: «Μέσα στὰ νέφη ὁ κεραυνός, πάνω ἀπ' τὰ νέφη ὁ ἥλιος!»

στ) Ὅριστικὴ λήξη τῆς πολιτικῆς στραδιοδρομίας του.
Ὁ θάνατός του.

Μετὰ τὸν Μικρασιατικὸ τυφῶνα καὶ τὴν ὑπογραφή τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάνης, ἐκλέγεται ξανά βουλευτῆς Ἀργολιδοκορινθίας, μὰ δὲν προσέρχεται στὴ Δ' Ἐθνοσυνέλευση τοῦ 1924. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα μετρημένες θὰ εἶναι οἱ μέρες τῆς ζωῆς τοῦ μεγάλου ἐτοῦτου Ἀναχωρητῆ. Ἐπιστρέφει στὴν Ἑλλάδα καί, σιωπηλός, ἀπογοητευμένος, βαρύθυμος, φαρμακωμένος, σωματικὰ καὶ ψυχικὰ σακατεμένος, ἀποσύρεται στὸ Κρανίδι. Πεθαίνει, μετὰ ὀλιγοήμερῆ ἀρρώστια ἀπὸ καρδιακὴ ἀνεπάρκεια, τὴν αὐγὴ τῆς 14/5/1924. Τὸ ἐλληνικὸ Δημόσιο τοῦκαμε μεγαλοπρεπῆ τὴν κηδεῖα του. Δίπλα στὸ φέρετρό του μὲ ἀπόλυτη εὐλάβεια καὶ ἄκρα συγκίνηση σταθῆκανε τότε οἱ ἐπιφανέστεροι ἐκπρόσωποι τοῦ Δημοκρατικοῦ Κόσμου. Ὁλοὶ ἐγκωμιάσανε ἔνθερμα τὴν ὑψηλὴ του προσωπικότητα. Ὁ Ἀνδρέας Μιχαλακόπουλος μάλιστα εἶπε ὅτι ὁ ἐπιφανὴς νεκρὸς ἦταν ἀποφασισμένος νὰ συγγράψῃ πολιτικὴ νεοελληνικὴ ἱστορία, σχετικὴν ἰδίως μὲ τὰ γεγονότα τῆς δευτέρης τριακονταετίας τῆς ζωῆς του. (Ἡ σημαντικὴ ἐτόυτη πληροφορία δὲν ἔχει μέχρι σήμερα ἐξακριβωθῆ μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα. Τί νᾶγιναν ἄραγε τὰ ἀδημοσίευτα χειρόγραφα του;). Ἐξ ἄλλου στὴν «Ἐστία» τὴν ἡμέρα τῆς κηδεῖας του, νεκρολογώντας τον ὁ Ἰωάννης Δαμβέργης, εἶπε ποιητικὰ:

«*Δυὸ χρόνων ἀναστεναγμοὶ κατὰ τοῦ ἀφῆσαν στὴν καρδιά
οἶδερο, ἀτσάλι νᾶτανε, πάλι θὲ νᾶπιανε σκοουριά!*

Ἄλλὰ καὶ ὁ χρονογράφος τῆς «Ἐστίας» Παῦλος Νιρδάνας τὴν ἴδιαν ἐκείνην ἡμέρα ἔγραψε γιὰ τὸν ἀξιολάτρευτῆς μετριοφροσύνης ἐπίλεκτον ἐκείνον Πολιτικόν: «Ἰπὸ τὴν χα-

μηλήν στέγην ἐνὸς σπιτιοῦ χωρικοῦν, ἀνάμεσα σὲ ὀλίγα πτωχικά ἐπιπλα, ἐπάνω σ' ἓνα ταπεινὸ κρεβάτι, περᾶ τὰς στιγμὰς τῆς ἀγωνίας του λ η σ μ ο ν η μ έ ν ο ς ὁ ἄνθρωπος, πού ὑπῆρξε Πρωθυπουργὸς τῆς Πατρίδος εἰς μίαν ἀπὸ τὰς κρισιμωτέρας στιγμὰς τῆς ἱστορίας της, μία Δόξα τῆς Ἑλλάδος καὶ μία Τιμὴ ζηλευτὴ καὶ σπουδαία τῆς ἐποχῆς του. Κανένας ἐπίσημος θόρυβος γύρω ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν τοῦ Ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἐγνώρισεν ὅλας τὰς ἐπισημότητες τῆς ζωῆς, χωρὶς νὰ τὰς ἀγαπήσῃ ποτέ! Πεθαίνει ὡς ὁ τελευταῖος τῶν ταπεινῶν, ὅπως ἔζησε καὶ εἰς τὰς ἐπισημοτέρας στιγμὰς τῆς ζωῆς του. Ἡ ζωὴ του ὑπῆρξε μία τελετουργία ἐρημοκκλησίου εἰς τὸν θωμὸν τῆς Πατρίδος... "Ἐνας ταπεινὸς τάφος, μέσα εἰς τὴν γαλήνην τῶν ἀγρῶν, θὰ καλύψῃ σήμερον τὸν ἄνδρα, πού ὑπῆρξεν ἓνας μ ε γ α λ ο φ υ ῆ ς, ἔ ν α ς ε ὑ θ ῦ ς, ἔ ν α ς τ ῖ μ ι ο ς κ α ἰ ἔ ν α ς ε ὑ γ ε ν ῆ ς...».

ζ) Ἡ διορατικότητά του.

Μὲ ἔξοχη διορατικότητα προβλέπει ἀπὸ τὶς πρῶτες κιόλας ἡμέρες τοῦ α' παγκοσμίου πολέμου τὰ συσσωρευόμενα νέφη τοῦ ἐπερχομένου Ἐθνικοῦ Διχασμοῦ καὶ μὲ χρονολογικὴν ἀκρίβεια προλέγει τὴ βασιλικὴ ἐκτροπὴ ἀπὸ τὴν ὀρθὴ συνταγματικὴ τροχιά. Προεῖπε ὅτι ἡ ἐπιστράτευση τοῦ 1915 ἦταν μόνον παγίδα ἐγκληματικὴ, προωρισμένη νὰ καταβαραθρώσῃ τὴ δημοτικότητα τοῦ Βενιζέλου, ἂν ὁ βασιλεὺς μ' ἐπίσημες δηλώσεις του δὲν ἐβεβαίωνε ὅτι ἡ στρατιωτικὴ ἐκείνη κινητοποίηση στρεφόταν κατὰ τῆς Βουλγαρίας, ἐτοιμῆς τότε νὰ πλήξῃ ὑποὺλα τοὺς τότε Συμμάχους μας Σέρβους, ὅπως τῷ ὄντι σὲ λίγο τοὺς ἐπληξε. Καὶ πραγματικὰ ἡ ἐπιστράτευση ἐκείνη ἐστάθηκε ἡ πηγὴ τῆς λαϊκῆς ἀποδοκιμασίας τοῦ 1920. Νά, τώρα καὶ οἱ προφητικώτατες φράσεις του

γιὰ τὸν τραγικώτατο ἐπίλογο τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας: «Ἡ ἐπανάληψις τοῦ πολέμου — διότι ἐπὶ Βενιζέλου εἶχε λήξει πλέον, ἢ δὲ στρατιὰ τοῦ Κεμάλ εἶχε ἀποσυντεθῆ — θὰ πιστοποιήσῃ βεβαίως διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν τὴν ὑπέροχον ἀνδρείαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ. Ο ἰ ν έ ο ἰ ὀ μ ω ς ἡ ρ ω ῖ σ μ ο ἰ δ έ ν ε ἶ ν α ἰ π ρ ο ω ρ ἰ σ μ έ ν ο ἰ ν ἄ σ υ μ π λ η ρ ῶ σ ο υ ν τ ῆ ν ἔ θ ν ἰ κ ῆ ν ο ἰ κ ο δ ο μ ῆ ν. Ο ὕ τ ε κ ἂ ν ν ἄ δ ἰ α σ ῶ σ ο υ ν τ ἄ κ ε κ τ η μ έ ν α. Ὁ Κεμάλ εἶναι ὁ στρατιωτικὸς ἐχθρὸς. Ἄλλὰ πέραν αὐτοῦ ἔχομεν νὰ ἀντιμετωπίσωμεν διπλωματικούς ἐχθρούς, ἀκαταβλήτους τούτους. Καὶ εἶναι οὗτοι οἱ πρῶνι Συμμάχοι. Οἱ ἥρωισμοὶ καὶ αἱ νίκαι τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐν καὶ μόνον ἀποτέλεσμα θὰ ἔχουν: νὰ θάψῃ ὁ ἴδιος ὁ Λαὸς μὲ τὸ τίμιον αἷμα του τὰ ἐρείπια, τὰ ὁποῖα ἐσώρευσε ἡ ψῆφος τῆς 1ης Νοεμβρίου τοῦ 1920...».

(Ἐδῶ μάλιστα πρέπει ἀπαραίτητα νὰ σημειωθῆ ὅτι ὁ μετανοεμβριανὸς Ἀντιβενιζελικὸς Κόσμος, μολονότι προεκλογικὰ ἐχαρκτήριζε στὴ δις διαπασῶν τὴ Μικρασιατικὴ Ἐκστρατεία ὡς «τυχοδιωκτικὴν περιπέτειαν» καὶ ἔδινε ἀφειδεῖς προεκλογικὰς ὑποσχέσεις στὸ Λαὸ γιὰ ἄμεσο τερματισμὸ τῆς, ὡς τόσο μόλις ὁ Κόσμος ἐκείνος ἤρθε στὴν Ἐξουσία συνεχίζει μὲ ἀλόγιστο πείσμα, καὶ κείνος, τὴν «τυχοδιωκτικὴν περιπέτειαν», παρὰ τὴ σαφῆ ἐχθρότητα τῶν ἄλλοτε Συμμάχων καὶ τὴ συνεχίζει ἕως τὰ πρόθυρα τῆς Ἄγκυρας, ἐνῶ ὁ Κεμάλ μὲ κάθε τρόπο ἐνισχυόταν ἀπὸ Δυτικούς καὶ τοὺς Ρώσους Μπολσεβίκους, γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἀποφασιστικὰ τὴ συντριβὴ ὄχι μόνον τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ ὀριστικὸ καὶ πλήρες ξερρρίζωμα τοῦ Θρακομικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ!).

Ἐξ ἄλλου, γιὰ νὰ καταφανῆ ἡ ἔξοχη προοπτικὴ τοῦ Ρέπουλη καὶ στὰ διεθνῆ ἀκόμη ζητήματα, ἀναφέρουμε ἐδῶ ἄ-

πό λόγο του στη Θεσσαλονίκη τὸ Μάρτη τοῦ 1917 «Ἀγγλικὸς πολιτισμὸς ἐντὸς ἑλληνικοῦ πλαισίου» ἕνα καὶ μόνον του φρασίδιο γιὰ τὴν ἐπικειμένη ἀλματώδη καὶ πρωτοφανῆ ἀνάπτυξη τῆς Ρωσσίας — ἔστω κι ἂν ἡ ἀνάπτυξη ἐκείνη ἦταν γέννημα μακροετῶν αἱματηρῶν καὶ ἀπανθρώπων πειραματισμῶν — : «**Εἶναι ἡ φυλὴ τοῦ μέλλοντος**»!

η) Ὁ ἀληθινὰ Μεγάλος Πολιτικὸς καὶ τὰ καθήκοντά του.

Ἴδου πῶς ἀκριβῶς φαντάζεται τὸν Μεγάλον Πολιτικὸν ὁ Ρέπουλης: «... Ὁ,τι ἔχει λεχθῆ διὰ τοὺς Σοφούς, ὅτι δηλαδὴ ἕνας Σοφὸς εἶναι ὁ Παιδαγωγὸς ἑκατὸν αἰῶνων, ἰσχύει καὶ διὰ τοὺς Πολιτικούς. Ἴσως περισσότερον μάλιστα διὰ τούτους. Διότι ἡ δύναμις τῶν ἰδεῶν ἐνὸς Μεγάλου Πολιτικοῦ εἶναι ἡ δύναμις τῶν πόθων ἐνὸς ἔθνους. Συγκεντρώνει οὗτος εἰς τὴν διάνοιάν του ὅλα τὰ ἰδεώδη τοῦ ἔθνους του, εἴτε ἀπὸ τάφους φυτρῶνουν, εἴτε εἰς ἑρείπια κατοπτρίζονται, εἴτε εἰς τὸ ἄυλον περιβάλλον βομβοῦν. Δὲν αἰσθάνονται τὰ ἰδεώδη αὐτὰ οἱ μικροὶ πολιτικοί. Τὰ διαισθάνεται ὅμως τὸ ὑγιὲς μέρος τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς. Καὶ συμπυκνωτῆς αὐτῶν ὁ Μεγάλος Πολιτικὸς τὰ μετοχεύει δραστικώτερα καὶ τὰ ἐμφανίζει εἰς ὅλους ἀντιληπτὰ, διὰ νὰ ρυθμίση τὴν πραγματοποίησίν των. Καὶ ἂν εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκπλήσωνται οἱ δειλοὶ καὶ δισταῖζον οἱ ἀπογοητευμένοι, οἱ θαρραλέοι πιστεύουσιν. Καὶ προχωροῦν μαζί του...».

«Βεβαίως, δὲν διακηρύσσει πάντοτε ὁ Πολιτικὸς ὅ,τι θεωρεῖ ἐθνικῶς ἀληθές, ὅταν τοῦτο εὐλόγηται, ὀφείλει ὅμως νὰ τὸ διακηρύσσει πάντοτε, ὅταν τοῦτο ἠμπορῆ νὰ ὠφελήσῃ πρὸς τὸ μέλλον. Οἱ κυβερνωτὲς ἔγναλα ὅν

ὀφείλουν πρὸ παντὸς νὰ σπουδάσου ν τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ὀφείλουν νὰ εἰσδύσου ν εἰς τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν κυβερνοῦν· καὶ ὄχι μόνον νὰ μελετοῦν οἱ ἴδιοι τὰς ἐθνικὰς ὑποχρεώσεις, ἀλλὰ καὶ νὰ σφυγμομετροῦν τῆς ἐποχῆς των τὸ φρόνημα. Ἄν τὰ ἐθνικὰ δικαιώματα γεννῶνται ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ παρελθόντος, πραγματοποιοῦνται ὁμως, μόνον ὅταν ἠμποροῦν νὰ στηρίξωνται εἰς τὴν εὐρωστίαν τοῦ παρόντος. Καί, ἂν καθήκον τῶν κυβερνῶντων εἶναι νὰ καλλιεργοῦν καὶ νὰ προάγουν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ, καθήκον ὁμως ἔχουν ἐν ταυτῷ καὶ νὰ μὴν ἐπιχειροῦν πολιτικὴν ὑπερτέραν τῆς λαϊκῆς ἀντιλήψεως...».

θ) Ἡ εὐσυνειδησία του.

Ἀξιολάτρευτες ἐξ ἄλλου εἶναι οἱ γνώμες του γιὰ τὴν εὐσυνειδησία. Ἐπηηρεασμένος βαθύτατα ἀπὸ τὴ Βίβλο καὶ τοὺς Ἀρχαιοῒλληνας Κλασσικοὺς γράφει: «**Δὲν καταώρθωσα νὰ ἐγνοήσω ποτέ μου πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ παραβιάζῃ κανεὶς τὴν συνείδησίν του χάριν οἰασδῆποτε φιλοδοξίας.** Θεωρῶ ὅτι δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν πολιτευόμενον εὐγενεστέρα φιλοδοξία ἀπὸ τὸ νὰ κρατῆ πάντοτε ἐν ἀρμονίᾳ τὴν πολιτείαν του πρὸς τὴν συνείδησίν του... Διότι, καὶ ἂν συμβῇ νὰ πλανηθῇ κανεὶς εἰς τὰς σκέ-

φεις του, είναι όπωσδήποτε εύτυχής, εάν έφρόντισε νά μή παραπλανᾷ ὁ ἴδιος τήν συνείδησίν του... **Εἶναι δέ ὁ ἄριστος τῶν φίλων ἡ συνείδησις, ὅταν γνωρίζῃ κανεῖς νά τήν σέβεται εἰς τήν ἐκτέλεσιν τῶν καθήκοντων του. Εἶναι ὁ παρήγορος ἄγγελος εἰς πᾶσαν ἀτυχίαν καί περιπέτειαν. Εἶναι παραστάτης ἀπαρσάλευτος, γνωρίζων νά ἀνακουφίξῃ μέ ἀπαράμιλλον δύναμι ν...».** Ὅταν διαβάξῃ ὁ ἀναγνώστης τίς φράσεις ἐτοῦτες τοῦ Ρέπουλη γιά τήν εὐσυνειδησία καί τήν ἠθικὴν ἀκαμψία καί τή γαλήνη τῆς ψυχῆς τοῦ τιμίου ἀνθρώπου, νομίζει ὅτι διαβάξῃ πάμπολλα περιβόητα χωρία τῆς Γραφῆς καί τῆς ἀρχαιοελληνικῆς λογοτεχνίας, πρὸ παντός ὁμῶς τοὺς στίχους (479-480) τοῦ Σοφοκλείου «**Ἄϊντα**» καί τοῦ Ἀπόστολου Παύλου ἀπὸ τήν πρὸς Ῥωμαίους 14,22 Ἐπιστολή του. Ἰδοὺ αὐτοί: α) «**ἀλλ' ἢ καλῶς ζῆν ἢ καλῶς τεθνηκέναί τὸν εὐγενῆ χρῆ**» = ἀλλὰ ἢ μέ τιμιότητα καί εὐσυνειδησία ἔχει ὑποχρέωση νά ζῆ ἢ μέ τιμιότητα καί εὐσυνειδησία ὀφείλει νά πεθαινῇ ὅποιος ἔχει εὐγένειαν αἰσθημάτων, β) «**μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἐαυτὸν ἐν ὧδοκιμάζει**» = μακάριος εἶναι ἐκεῖνος, πού δὲν ἐλέγχεται ἀπὸ τὴ συνείδησή του, ὅταν πράττῃ ἐκεῖνο, πού ἀπὸ πρὶν ἔκρινε γιά σωστὸ καί τὸ ἀποφάσιζε.

1) Στιγματισμὸς φαύλων λειτουργῶν τῆς Δικαιοσύνης.

Τὴν ἄκρα θλίψη καί ἀγανάκτηση ἐκδηλώνει ὁ Ρέπουλης

γιά τὴν ἠθικὴ πτώση μερικῶν Δικαστικῶν, πού ὀλοφάνερα ἐφατρίασαν, κατὰ τὰ οἰκτρὰ ἐκεῖνα Νοεμβριανὰ γεγονότα τοῦ 1916 ἐδῶ στήν πρωτεύουσα: «**Τίμοι καί φιλόνομοι φρονηματῖαι πολῖται ρίπτονται ἀθρόοι εἰς τὰς φυλακὰς ὡς κακοῦργοι, χαρακτηριζόμενοι ὡς ἔνοχοι ἐσχάτης προδοσίας! Διότι προδοσίαν σημαίνει εἰς τὰς Ἀθήνας σήμερον ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη... Καί λατρεύεται ἡ ἀληθινὴ προδοσία. Καί χοροστατοῦν εἰς τὴν λατρείαν αὐτῆς ἀνόσιοι λειτουργοὶ τῆς Δικαιοσύνης, ἄκαρδοι καί ἀσυνείδητοι Τορκουεμάδαϊ, κυροῦντες αὐτοὶ τὰς καταγγελίας τῶν συκοφαντῶν, ὠθοῦντες αὐτοὶ τὰς χεῖρας τῶν κακούργων εἰς ὕβριν καί αἷμα πολιτῶν ἀθῶων... Οἱ Εἰσαγγελεῖς καί οἱ Ἀνακριταὶ ἦσαν ἐκεῖ πρόχειροι καί πρόθυμοι, διὰ νὰ ἀπαγγεῖλουν τὴν τόσον καταχθονίως συκοφαντικὴν κατηγορίαν, ὅτι ἐπυροβόλησαν οἱ πυροβολούμενοι, ὅτι ἐφόνευσαν οἱ φονεούμενοι. Διότι ἔπρεπε νὰ διαπομπευθῇ καί ἡ Δικαιοσύνη ὑπὸ τὸ τυραννικὸν καθεστῶς. Καί τοῦτο βεβαίως δὲν εἶναι τὸ μικρότερον τῶν γενομένων ὄνειδος: ἐμωράνθη τὸ ἄλας καί οἱ λειτουργοὶ τοῦ Νόμου, οἱ ἱεροφάνται τῆς Θέμιδος, ἐνεφανίσθησαν δῆμιοι αὐτῆς, συνεργοὶ δολοφόνων, καλύπτοντες τὴν ἀνοσιουργίαν των μέ τὰ ἄγια τῶν ἀγίων!».**

Νομίζει κανεῖς ὅτι ἀκούει τὸν θρυλικὸν Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο νὰ στηλιτεύῃ τὴν κοινωνικὴν ἀδικία καί τὴν ἀχρεϊότητα πολλῶν δικαστῶν τῶν ἡμερῶν του: «**Πάντα ἄ-**

νω και κάτω γέγονε, πολλῆς συγχύσεως ἐμπέπλησται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· και πολλοὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν οἱ ἀδικούμενοι, οἱ ἐπηρεαζόμενοι, οἱ θιαζόμενοι, οἱ βλαπτόμενοι, οἱ ἀσθενεῖς παρὰ τῶν δυνατωτέρων, οἱ πένητες παρὰ τῶν πλουσιῶν· και ὡσπερ τὰ κύματα τῆς θαλάσσης οὐκ ἔστιν ἀριθμεῖν, οὕτως οὐδὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιβουλευομένων, τῶν ἐπηρεαζομένων, τῶν κακῶς πασχόντων· και οὔτε νόμων διόρθωσις οὔτε δικαστηρίων φόβος, οὔτε ἄλλο τι τὸν λοιμὸν τοῦτον ἔστησε και τὴν νόσον, ἀλλὰ καθ' ἡμέραν αὐξάνεται τὸ κακόν· και οἰμωγαὶ πανταχοῦ και θρήνοι και δάκρυα τῶν ἀδικουμένων και οἱ ταχθέντες τὰ τοιαῦτα διορθοῦν δικασταί, αὐτοὶ τὸν χεῖμῶνα ἐπιτείνουσι και τὴν νόσον ἐπιτρίθουσι». (=Τὰ πάντα ἔχουν ἀναστατατωθῆ, ἀπὸ πολλῆ σύγχυση ἔχει πλημμυρήσει ἡ ἀνθρωπότητα· και πολλοὶ εἶναι κάθε μέρα οἱ ἀδικούμενοι, οἱ ἀπειλούμενοι, τὰ θύματα τῆς βίας, οἱ βλαπτόμενοι, οἱ ἀσθενεῖς δηλαδή ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς, οἱ φτωχοὶ ἀπὸ τοὺς πλουσίους· και καθὼς ἀκριβῶς τῆς θάλασσας τὰ κύματα εἶναι ἀδύνατο νὰ τὰ ἀπαριθμῆ κανεῖς, ἔτσι οὔτε τὸ πλῆθος τῶν θυμάτων τῆς ἐπιβουλῆς, τῶν ἀπειλουμένων και τῶν ταλαιπωρουμένων, δὲν μπορεῖ κανεῖς νὰ μετρήσῃ· και οὔτε ὁ σωφρονισμὸς, πού ἐπιβάλλεται ἀπὸ τοὺς νόμους, οὔτε ὁ φόβος τῶν δικαστηρίων οὔτε ἄλλο τίποτε τῆ μεταδοτικῆ ἐτούτῃ ἀσθένεια και τὸ νόσημα δὲν μποροῦν νὰ σταματήσουν, ἀλλὰ κάθε μέρα αὐξάνεται τὸ κακό· και ὄδυρμοὶ παντοῦ ἀκούονται και θρήνοι και δάκρυα τῶν ἀδικουμένων· και ὅσοι διωρισθῆ κανε δικαστές, γιὰ νὰ διορθώσουν κάτι τέτοια δεῖν, αὐτοὶ ἐπαυξάνουσι τὴ θύελλα και ἀκόμη

περισσότερο διερεθίζουσι τὸ νόσημα!). (Migne Ἑλλην. Πατρολογία, τόμ. 52, στήλη 461).

1α) Ἡ νοσταλγία του γιὰ τὴ μικρὴ του γενέτειρα.

Και γιὰ τὴν ἰδιαίτερὴ του πατρίδα ἡ ἀγάπη του πάντοτε στάθηκε ἔντονη. Μὲ πολλὴν τρυφερότητα τὴν ἐπωνόμαζε συχνὰ «τὸ Κρανίδι μου». Σ' ἓνα μάλιστα γράμμα του ἀπ' τὸ Παρίσι στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς πολύμοχθης και πολυκύμαντης ζωῆς του (7-12-1920) ἔγραψε χαρακτηριστικὰ: «Ἐγὼ δὲ οὔτε στιγμὴν παύω νὰ εὐρίσκωμαι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ὄχι πλέον εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν ὁποῖαν ὠνειρευόμην. Ἄλλ' εἰς τὸν τόπον τῆς γεννησέως μου και τῆς ζωῆς μόνον και εἰς τὸ περιβάλλον τὸ γινώριμον. Ὅχι εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ Πολιτικοῦ. Ἄλλ' εἰς τὴν πατρίδα τοῦ ἀνθρώπου μόνον. Και ἐνοστάλησα πράγματι και οὐδέποτε ἔπαυσεν ἡ ψυχὴ μου νὰ ποθῆ τὸν τόπον αὐτόν. Εἶναι ἡ πατρίς μου. Εἶναι ἡ μόνη ἐπιθυμητὴ ἀρμονία ἡχῶν και χρωμάτων και φωνῶν και γραμμῶν και ἀναμνήσεων και ἑμιλιῶν και συγκινήσεων και ἑορτῶν και τέρψεων και θλίψεων, ἐνὸς συνόλου κοινωνικῆς ζωῆς μὲ τὸν προσφιλεῖ τῆς βόμβου και τὸν γνωρίμῳ τῆς τόνου». Και τὸ ἀπέδειξεν ἐμπράκτως. Τὸ χῶμα τῆς γενετείρας του τόσο τὸν ἐμαγνήτιζεν, ὥστε τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1924 ἀποσύρθηκε ἐκεῖ και τὸν ἄλλο μῆνα ἐκεῖ ξεψύχησε!

1β) Ὁ πατριωτισμὸς του και τὰ δημοκρατικὰ του φρονήματα.

Ἐπανειλημμένα ὁ Ρέπουλης εἶχεν ἀποδείξει ὅτι συνεχῶς

διαπνεόταν από ἀκλόνητο καὶ φλογερὸ πατριωτισμό. Πρόχειρα ἀποσπάμε ἐδῶ μερικὲς φράσεις του ἀπὸ τὸν ἐκφωνηθέντα λόγο του τὴν 5) 2) 1917 στὴ Θεο)νίκη «εἰς πολιτικὸν μνημόσυνον τοῦ στρατηγού Ἰωάν. Φικιῶρη: «Καὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐθυσίασε τὴν ζωὴν... Καὶ ἀπέθανε μακάριον διὰ τοῦτο θάνατον. Ἐὰν τίποτε ἄλλο δὲν καθιστᾷ τὸν φιλότιμον ἄνθρωπον εὐτυχέστερον ἀπὸ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος, οὐδενὸς ὡσαύτως καθήκοντος ἢ ἐκπλήρωσις ἀποδίδει μεγαλυτέραν ἀπόλαυσιν ἀπὸ τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ εὐεργετοῦντος τὴν πατρίδα καὶ ὑπὲρ αὐτῆς καρτερικῶς ἐργαζομένου. Παρέχει τὴν λαμπροτέραν γαλήνην εἰς τὴν ψυχὴν ἢ πατριωτικὴν καρτερίαν καὶ αὐταπάργησις. Τῶν τοιούτων δὲ ἀνδρῶν τὰ μνημόσυνα δὲν τελοῦνται ὑπὲρ μόνῃς τῆς ψυχῆς αὐτῶν· τελοῦνται καὶ ὑπὲρ τῶν ζώντων, εἰς ἔπαινον καὶ θαυμασμόν καὶ εἰς μίμησιν τῶν ὁποίων παραδίδεται ὁ ὑπὲρ τῆς πατρίδος καταναλωθεὶς βίος!» — «Ἄν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐπλάσθη, διὰ τὴν ἀφήγησιν καὶ παραδέρνεται ὑπὸ τοῦ ρεύματος τῆς τύχης, ὡς ἄψυχον ναυάγιον, κρατῶν κάτω τὰς χεῖρας, καὶ τὴν ὠθηταὶ ὑπὸ τῶν πραγμάτων, ἀντὶ τὴν ὠθητὰ αὐτὰ, ὀφείλουσαν πολλῶν μᾶλλον οἱ Λαοί, μάλιστα οἱ ἐλεύθεροι λαοί, τὴν μὴ κρατοῦσαν κάτω τὰς χεῖρας ἀπέναντι ἀρχόντων φαύλων ἢ μωρῶν καὶ ἀσυνειδήτων, ὑπονομεύοντων καὶ κακοποιούντων τὴν τύχην αὐτῶν. Οὕτε ἐκπληροῦν τὸ πρὸς ἑαυτοῦς καὶ τὴν πατρίδα καθήκον οἱ ταλανίζοντες τὴν κακοτυχίαν τῆς καὶ σταυρώοντες τὰς χεῖρας πρὸ τοῦ δῆθεν πεπρωμένου, συμμορφούμενοι πρὸς αὐτό, ἀδρανοῦντες

καὶ θλιβόμενοι μόνον. Σημασίαν οὐδεμίαν ἔχουν ὅσα λέγομεν θρηνολογοῦντες, σημασίαν ἔχει ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πράττομεν. Ἐχθροὶ δὲ τῆς πατρίδος δὲν εἶναι μόνον οἱ δουλεύοντες εἰς τὴν φαυλότητα καὶ τὴν ἀδοξίαν, εἶναι καὶ οἱ μὴ κινούμενοι κατ' αὐτῆς, οἱ ἀδρανοῦντες ἐνώπιον αὐτῆς. Εἶναι ἄχρηστος ἢ φιλοπατρία ἢ κατωχωρωμένη ἐν ἀπραξίᾳ ἢ φόβῳ... Καὶ ἐκπίπτουν ἠθικῶς οἱ προσπαθοῦντες νὰ ἀναρριχηθῶν εἰς ἀξιωματὰ ἢ ἄλλας ἀπολαβὰς ἐν μέσῳ πολιτείας φαύλης, ἐπιδεικνυόμενοι αὐτοί, ἐνώπιον τῆς πατρὸς φθείρεται!... Ἄν τὰ ἔθνη ὀφείλουσαν νὰ προσδεύουσαν ἢ νὰ ἀποθάνουσαν, οἱ Στρατοὶ ἀποτελοῦσαν τὴν δύναμιν, εἰς ἣν διαπιστεῦται ἡ ζωὴ ἢ ὁ θάνατος αὐτῶν. Ὀφείλουσαν οὗτοι ἄρα ἢ νὰ ὑπάρχουσαν ἄξιοι τῆς πατρίδος, ἄξιοι φρουροὶ τῆς τιμῆς αὐτῆς, ἢ νὰ μὴ ὑπάρχουσαν παντάπασιν...».

Ἄλλὰ τὰ κατ' ἐξοχὴν ἀντιμοναρχικὰ καὶ δημοκρατικὰ αἰσθήματα τοῦ Ρέπουλη καταφαίνονται καὶ ἀπὸ ἑνα ἀπόσπασμα τοῦ λόγου, ποῦ ἐξεφώνησε στὴ Θεο)νίκη γιὰ τὴν ἀπαίσιον σκηνῆς τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὰ Νοεμβριανὰ τοῦ 1916, ὅταν ἄρθαρα διαπομπεῦθη καὶ ὁ ἐθνικὸς εὐεργέτης, Δήμαρχος Ἀθηναίων, Ἐμμανουὴλ Μπενάκης: «...» Ἐλεγε δὲ ὁ παραδίδων τὸν ἐθνικὸν εὐεργέτην, Δήμαρχον Ἀθηναίων, Ἐμμανουὴλ Μπενάκη, εἰς τὸ Φρουραρχεῖον χλευαστικῶς: «Κύριε Ὑπασπιστά, Σᾶς παραδίδω τὴν αὐτοῦ ὑ-

ψηλότητα, τὸν κ. Δήμαρχον, διὰ τὰ περαιτέρω». Ἄλλ' ἢ ὑψηλότης τοῦ Μπενάκη, ὅχι ὑψηλότης ἐκ τύχης γεννήσεως, ὅχι ἐκ σφραγιδος μοίρας τυφλῆς, ὅχι ἐκ συμπτώσεως, ὅχι κατὰ συνθήκην, ὅχι κατὰ πλάσμα ἀνεξάρτητον τῶν προσωπικῶν ἀρετῶν, ὅχι κατὰ αὐθαδῶς καὶ πλαστογραφικῶς λεγομένην κυανότητα αἵματος, ἀλλ' ἢ ὑψηλότης ἢ φυσική, ἢ ὑψηλότης ἢ ψυχική, ἢ ὑψηλότης τοῦ χαρακτήρος καὶ τοῦ αἰσθήματος, ἢ ἔχουσα βάθρον τὴν ἀρετὴν καὶ κορυφὴν τὴν αὐτοθυσίαν, δὲν ἔπαυσε νὰ ὀρθοῦται ἐπιβλητικὴ καὶ γενναία καὶ κατ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν ὥραν τῆς ἀγρίας κακοποιήσεως καὶ διαπομπεύσεως. . . ».

Ἐκ δὲ ὅσα εἶπαμε πρὸς πάνω γιὰ τὸ θερμὸ πατριωτισμὸ τοῦ καὶ τὰ φλογερὰ δημοκρατικά του φρονήματα, καταλαβαίνουμε πόσο βαθεῖα εἶναι ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὸν ἀρχαιοελληνικὸ κλασσικὸ λογοτεχνικὸ θησαυρὸ. Ὁμηροὶ καὶ Εὐριπίδης καὶ Προσωκρατικοὶ καὶ Μετασωκρατικοὶ φιλόσοφοι καὶ Ἀθηναῖοι ρήτορες συχνότατα καθοδηγοῦν τὴ σκέψιν καὶ τὴ γλῶσσαν τοῦ Ρέπουλη, ὅταν μιλάει μὲ ἀπόλυτην ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα ἢ ὅταν ἐκδηλώνῃ τὴν ἄκραν ἀντιπάθειάν του πρὸς τὴν ἀπολυταρχία ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνυπόκριτην προσήλωσίν του πρὸς τὴν ἐλευθερία καὶ τὴ δημοκρατία. Ἐς ἀπαριθμήσουμε ἐδῶ μερικὰ ἀπ' τὰ θαυμάσια ἀποφθέγματα τούς: 1) Εὐριπίδου «Φοῖνισσα» 406 καὶ 549 - 555 καὶ «Ἰκέτιδες» 429: α) «ἡ πατρίς, ὡς ἔοικε, φίλτατον ἑροτοῖς. οὐδ' ὀνομάσαι δύναιο ἄν ὡς ἐστὶν φίλον». (=ἡ πατρίδα, ὡς φαίνεται, εἶναι γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τὸ ἀγαπητότερον κτῆμα. Οὐτε μπορεῖς νὰ καθορίσῃς μὲ λόγια πόσο ἀγαπητὸ κτῆμα εἶναι). β) «τί τὴν τυραννίδ', ἀδικίαν εὐδαίμονα/τίμας ὑπέρφευ καὶ μέγ' ἤγγησαι τόδε;/περιθλέπεσθαί τιμιον; κενὸν μὲν οὖν/ἢ πολλὰ μοχθεῖν πόλλ' ἔχων ἐν δώμασι/δούλει; τί δ' ἔστι τὸ πλεόν; ὄνομ' ἔχει μόνον/ἔπει τά γ' ἀρκοῦντα ἰ-

κανὰ τοῖς γε σώφροσιν.» (=Ἀλλοίμονο, γιατί τὴν ἀπολυταρχία, ἐτούτη τὴν εὐημεροῦσαν ἀδικίαν, ὑπερεκτιμᾷς καὶ μέγα κατόρθωμα τὴν νομίζεις; εἶναι πολύτιμο ἐπίτευγμα νὰ κατέχῃς περίοπτη θέση; Μαιοδοξία ἀσφαλῶς εἶναι. Ἡ μήπως θέλεις νὰ μοχθῆς ἔχοντας πολὺν πλοῦτο μὲς' στὸ σπίτι σου; Καὶ τί εἶναι ἡ ὑπεροχή; ὄνομα ἔχει μόνον, ἀφοῦ ἄλλωστε τὰ ἀναγκαῖα γιὰ τὴ ζωὴ εἶναι ἀρκετά, γιὰ ὄσους φυσικά εἶναι μυαλωμένοι). γ) «οὐδὲν τυράννου δυσμενέστερον πόλει» (=γιὰ μὴν Πολιτεία κανένα πρόσωπο δὲν εἶναι πρὸς μισητὸ ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ τυράννου). 2) Ὁ μ ἦ ρ ο υ Ὁ δ ὕ σ σ ε ι α Ρ 323: «ἤμισυ γάρ τ' ἀρετῆς ἀποαίνυται δούλιον ἡμᾶρ» (= τὸ μισὸ τῆς ἀρετῆς ἢ σκλαβιά ἀσφαλῶς τὸ ἀφαιρεῖ). 3) Δ η μ ο κ ρ ῖ τ ο υ ἀ π ὅ σ π. 38. Προσωκρατικῶν Φιλοσόφων 6' τόμος σελ. 155 Diels): «Χαλεπὸν ἄρχεσθαι ὑπὸ χερείονος» (=θλίβερό κατάντημα νὰ διοικῆσαι ἀπὸ ἕναν ἀχρεῖο). 4) α) Ἀ ρ ι σ τ ο τ ἔ λ ο υ ς Π ο λ ι τ ι κ ἄ 1253α 33 - 34: «Χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὄπλα» (=ἐπικινδυνωτάτη εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ παράταξη τῆς φαυλότητος, ὅταν εἶναι ἐξωπλισμένη). β) Ἀ ρ ι σ τ ο τ ἔ λ ο υ ς Ρ η τ ο ρ ι κ ῆ ς Σ χ ὀ λ ι α ἀπὸ τὸν περίφημο «Μεσσηνιακὸν λόγον» τοῦ Σοφιστοῦ Ἀλκιδάμα (403 π.Χ.): «Ἐλευθέρους πάντας ἀφῆκεν ὁ θεός· οὐδένα δούλον ἢ φύσιν πεποίηκεν». 5) Ἀ υ κ ο ὄ ρ γ ο υ «Κατὰ Λεωκράτου» §81: «οὐ περὶ πλείονος ποιήσομαι τὸ ζῆν τῆς ἐλευθερίας» (=δὲν θὰ θεωρήσω τὴ ζωὴ μου πολυτιμότερη ἀπὸ τὴ λευτεριά).

iv) Ὁ διαπρεπὴς ρήτορας.

Δὲν ἐμιλοῦσε βέβαια ὁ Ρέπουλης γλῶσσας Εὐρωπαϊκῆς, ἀλλὰ τὰ Ἑλληνικά του ἦσαν ἀσφαλῶς παρόμοια πρὸς τὰ θρυ-

λικά εκείνα, πού θά μιλοῦσαν, κατά τή μεταρσιωμένη ἀντίληψη τῶν Ἀρχαίων, οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου! Ρήτορας χειμαρρώδης, μπορούσε λαμπρὰ νὰ ζωτανεύη, στήν ἐποχή του, καί τήν ἄφυχη καθαρεύουσα! Στή Βουλὴ ἀγορεύοντας γιὰ τὰ συνολικά ζητήματα τοῦ Ἔθνους καί τοῦ Κράτους διηγεῖται μέ ζωγραφικὴν ἀφηγηματικότητα, πού κραδαίνεται ἀπὸ χιοῦμορ καί φιλοπαίγμονα δηκτικότητά. Ὁρες δλόκληρες μπορούσε μέ τήν ὑποβλητικὴ γοητεία τοῦ πανηγυρικοῦ ὕφους του νὰ κρατᾷ καρφωμένους στίς θέσεις τους τοὺς ἀκροατῆς του ἐτοῦτος ὁ μάγος τοῦ δημοσιογραφικοῦ καί κοινοβουλευτικοῦ λόγου. Θαυμαστά ἐξ ἄλλου εἶναι τὰ ἀσύνδετα καί πολυσύνδετα ρητορικά του σχήματα, ὅπως λ.χ. στὸν Ἐπιμνημόσυνο λόγο του γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Παλαιολόγο στίς 29) 5) 1910:

«...Καί βαδίζων ὁ Ἑλληνισμὸς μέ τὸ Εὐαγγέλιον ἀνά χειρᾶς καί τὸν φιλοσοφικὸν θησαυρὸν τῶν προγόνων του, παλαίει κατὰ τοῦ σκότους, ἀγωνίζεται, διώκεται, κινδυνεύει, κλονίζεται, ἀγωνιᾷ, περισώζεται, φωτίζεται, ἀφομοιώνει, μεταδίδει τὸ πνεῦμα του, ἐμπνέει τήν πίστιν του, μεταλαμπαδεύει τὸν πολιτισμὸν του, κατισχύει, μεγαλουργεῖ, θριαμβεύει, ἀναγεννᾷται ἐλεύθερος — καί ἐδοξάσθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καί ὁ Ἑλληνισμὸς μετ' Αὐτοῦ».

Καί πάλιν ἀπὸ τίς Παρισινῆς ἐπιστολῆς του μέ τὸν τίτλον «Ἐπλανήθημεν» καί «Ὀλοκαυτώματα» σταχυολογοῦμε ἐδῶ μερικὰ ἔξοχα του φρασίδια: «... Καί συχνάκις σὲ ὑψώνει ἢ μόνωσις ὑπεράνω ὄλων τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν καί ματαιότητων. Σὲ κάμνει θεατὴν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Ἴπποδρομίου, τὸ ὅποσον λέγεται κόσμος, πλούτος, συμφέροντα, φιλοδοξίαι, συγκρούσεις, πάλη, ἀγῶνες, ἀδυναμίαι, κουφότητες, πόθοι, φθόνοι, μίση, λόγοι, δόξαι, τριβαί, πτώσεις,

συντριβαί... Σὲ θέτει οὕτω ὡς ἐν ὀνειρῷ θεατὴν τοῦ ὄλου δρόμου, ὅσον ἔχεις διατρέξει, διὰ νὰ βλέπῃς καί σὺ μέ ὄλην τήν ἄνεσιν τοῦ χρόνου τήν ἰδίαν σου πορείαν καί νὰ αἰσθανθῆς τοιουτοτρόπως εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς σου ἀναπαριστώμενον ὄλον σου τὸ εἶναι, ἀπὸ μακροῦ χρόνου μέχρι σήμερον, μέ ὄλας τὰς πικρίας του, τὰς θλίψεις του, τὰς ἀγαλλιᾶσεις του, τὰς ἐλπίδας του, τὰς ἐπιτυχίας του, τὰς ἀποτυχίας του, τοὺς ἀγῶνας του, ἀγῶνας διηγεαίς, τὸ θελκτικὸν αὐτὸ φῶς τοῦ ἀνθρώπινου βίου...»

ιδ) Οἱ ριζοσπαστικῆς ἐκπαιδευτικῆς του ιδέες.

Ὁ Ρέπουλης ἐπίστευεν ἀκράδαντα ὅτι ὁ ἑλληνικὸς Λαὸς ἐξ αἰτίας τοῦ ὀλίτελα χαμηλοῦ μορφωτικοῦ του ἐπιπέδου κατεψήφισε, μέ τόσο μάλιστα φανατισμὸν, τὸν μεγαλοπράγμονα Πολιτικὸ Βενιζέλο τὴν 1η Νοεμβρίου τοῦ 1920. Καί αἰτία βασικὴ τῆς χαμηλῆς πνευματικῆς στάθμης τοῦ Λαοῦ θεωροῦσε τὸ ἰσχύσαν μέχρι τῶν ἡμερῶν του ἐλαττωματικὸν ἐκπαιδευτικὸν μας σύστημα. (Ὅσο ἄραγε ἔχει τοῦτο σήμερον σημαντικὰ βελτιωθῆ;). Τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα, λέει ὁ Ρέπουλης, ἐκράτησε τὸ Λαὸν μας ἀμαθῆ, ἐγωπαθῆ καί ἀπροσάρμοστο στὴ σύγχρονη διεθνή πρόοδο. Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σύστημα τὸν ἔρριξε καί στὸ τραγικὸ ὀλίσθημα τῆς Νοεμβριανῆς ἐκείνης ψήφου. Μὲ δριμύτητα καταφέρεται πρὸ παντὸς κατὰ τοῦ τρόπου διδασκαλίας τῶν φρονηματιστικῶν μαθημάτων καί τῆς Γεωγραφίας στὴ Δημοτικὴ καί στὴ Μέση Παιδεία μας. Πιστεύει ὅτι στήν Ἑλλάδα ὑστέρησαν πολὺ οἱ δύο δημιουργικῆς δυνάμεις τοῦ λαϊκοῦ φρονήματος, ἡ παιδεία ἢ σχολικὴ καί ἡ παιδεία ἢ πολιτικὴ.

Ἀσυνήθιστος ἀκόμη, τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, νὰ γράφῃ στὴ

«συντεταγμένη» δημοτική, γράφει με πολλή ζωντάνια στην άπλη καθαρεύουσα, επειδή κιόλας δέν έσυμφωνούσε κατά βάθος με τις γλωσσικές υπερβολές του Ψυχάρη. Και ήδη παραθέτουμε μερικά αποσπάσματα απ' τις εκπαιδευτικές του ιδέες, διατυπωμένες κυρίως στις Έπιστολές του εκείνες με τόν τίτλον «Έπλανήθημεν» από τὸ Νοέμβριον τοῦ 1920 μέχρι τὸν Αὐγουστο τοῦ 1922:

α) «...Τὸ ψεῦδος τῶν δημαγωγῶν καὶ ἡ αὐταπάτη τῶν λαῶν δὲν ὑπῆρξε ποτὲ φρουρὸς καμμιᾶς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὁ πραγματικὸς φρουρὸς... Καὶ ὁ Λαὸς μας εἶχε τὴν διπλὴν ἀτυχίαν νὰ μὴν εἶναι μὲν στεῖρον τὸ ἔδαφός του εἰς παραγωγὴν δημαγωγῶν, νὰ εἶναι ὅμως στεῖρα ἡ ἐκπαίδευσίς του εἰς παραγωγὴν ἀληθινῆς καὶ θετικῆς ἐθνικῆς μορφώσεως...».

β) «Δύο εἶναι αἱ δημιουργικαὶ δυνάμεις τοῦ φρονήματος τῶν λαῶν: ἡ ἐκπαίδευσις ἡ σχολικὴ καὶ ἡ ἐκπαίδευσις ἡ πολιτικὴ. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑστέρησαν καὶ αἱ δύο. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ σταθερῶς ἰσχυρὰ Ἑλλάς, ἐφ' ὅσον δὲν χαλυδωθῇ τὸ πολιτικὸν τῆς φρόνημα εἰς ἐνιαίαν ἐθνικὴν συνειδησιν καθ' ὅλον τὸν πληθυσμὸν καὶ καθ' ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις. Καὶ τοῦτο εἶναι ἔργον πρώτιστα συστήματος ἐκπαιδευτικοῦ. Ἡ ἐκπαίδευσις! Ἴδου ἡ αἰτία τῶν κενῶν τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς καὶ τῶν στρεβλοτήτων τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος! Καὶ ἐννοῶ τὸ σύστημα βέβαια, ὅχι τὸ ταλαίπωρον διδακτικὸν προσωπικόν, τὸ ὅποῖον μάλιστα ἀνεπαρκῶς ἀμειβόμενον, διδάσκει, καθὼς ἐμορφώθη, καὶ διαπλάσσει, καθὼς διεπλάσθη. Τὸ σύστημα, ἰδὸν τὸ κακόν! Τὸ σύστημα, τὸ ὅποῖον, ἐνῶ πρακτικῶς παρεῖδε πᾶσαν φροντίδα πρὸς οικονομικὴν ὀργάνωσιν τῆς κοινωνίας, ἐγκυκλοπαιδικῶς ὑπῆρξεν ἀνίκανον εἰς τὴν διάπλασιν θετικοῦ καὶ στα-

θεροῦ χαρακτήρος! Ἰκανὸν μόνον ὑπῆρξε νὰ ἀποκρυσταλλωθῇ εἰς μίαν ἀξιοθρήνητον γλωσσολογικὴν μικροβιολογίαν, ὥστε νὰ κατατρίβωνται εἰς τὴν πάλην αἰρετικοῦ πείσματος πολῦτιμοι δυνάμεις ἀνδρῶν ἱκανῶν καὶ ἀξίων!»

γ) «...Οὕτω ὁ ἕνας πόλος τῆς ἐκπαίδευσέως μας ἐφλυᾶρει μέχρι σήμερον ὅτι ἡ Ἑλλάς ὑπῆρξε πάντοτε γεμάτη δόξας καὶ λάμψεις, χωρὶς καμμίαν σκιάν' ὅτι κατεῖχε διὰ τοῦτο τὴν κορυφὴν τῶν Ἑθνῶν, καὶ ἄρα ὁ κορυφαῖος τῶν λαῶν τῆς Γῆς εἶναι ὁ ἐλληνικός, κληρονόμος προγονικῆς δόξης, ἐπὶ τῆς ὁποίας καλεῖται νὰ ἐπαναπαύεται συνεχῶς! Ὁ ἄλλος ἐφωνάσκει ὅτι μακάριοι εἶναι οἱ δυνάμενοι νὰ μάθουν ὅχι πῶς διενεοῦντο, ὅχι πῶς ἐφιλοσόφουν, ὅχι τί διδάσκουν, ἀλλὰ πῶς ἐλαλοῦσαν οἱ Ἑλληνες τῆς Κλασσικῆς Περιόδου καὶ ποῖα ἡ γραμματικὴ μικροβιολογία τῆς γλώσσης αὐτῶν! Ἄλλ' ὁ πολὺς Γκυζῶ, ἐπισκεπτόμενος τὰ σχολεῖα τῆς Ἀγγλίας, ἤκουσεν ἕνα Ἀγγλον διδάσκαλον νὰ τοῦ λέγῃ: «Προσπαθῶ νὰ ἐγχύσω εἰς τὴν ψυχὴν τῶν παιδιῶν σίδηρον!» Σίδηρον, ὦ Ἑλληνες διδάσκαλοι. Ὅχι λέξεις, λέξεις, λέξεις. Ὅχι Γραμματικὴν, Γραμματικὴν, Γραμματικὴν! Ὁ δὲ Λέων Τολστόη ἴδρυσεν εἰς τὴν Γιασνάγιαν Πολιάναν πρότυπον σχολεῖον διὰ τὸν Ρωσικὸν λαόν. Ἀλλά, διὰ νὰ μορφώσῃ τὰ ἰδικά του παιδιὰ καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς θετικῆς λογικῆς, διὰ νὰ ἐγχύσῃ εἰς αὐτὰ τὸν σίδηρον τῆς ἀγγλικῆς παιδεύσεως, προσέλαβεν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν παιδαγωγούς!»

δ) «Ἡμεῖς οἱ Ἑλληνες δὲν διδασκόμεθα εἰς τὴν Ἱστορίαν μας παρὰ νὰ βλέπωμεν μόνον τὰς λάμψεις μας. Συγκαλύπτωμεν τὰ σκοτεινὰ διάμεσα. Διδασκόμεθα πᾶν ὅ,τι ἐδόξασε μόνον. Πᾶν ὅ,τι κατέστρεψε τὴν Ἑλλάδα, αὐτὸ τὸ πα-

ρακάμπτομεν. Αἱ σκιαὶ ἀφήγονται νὰ παρέρχωνται ἀπαρα-
τήρητοι, χωρὶς κἄν νὰ τονίζεταί τὸ γενικὸν συμπέρασμα ὅτι
αὐταὶ ἀκριβῶς αἱ σκιαὶ ἐδύθισαν τὴν τόσον ἄλλως ἔνδοξον
Ἑλλάδα εἰς ἀλλεπάλληλα σκότη δουλείας, ὅτι αὐταὶ παρ'
ὀλίγον νὰ τὴν ἔχουν εἰς τὸ σκότος τῆς τουρκικῆς τυραννίας
καὶ μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, κατὰ
τὴν ὁποῖαν αἱ σκιαὶ ἐκεῖναι ἐνεφανίσθησαν ὡσαύτως ἀπαί-
σιαι! Ὡστε, ἀντὶ νὰ μανθάνωμεν νὰ διορθώνωμεν τὰ ἐθνικὰ
ἐλαττώματα τῶν προγόνων, διὰ νὰ εἴμεθα ἱκανοὶ νὰ ἐποικο-
δομήσωμεν ἡμεῖς Ἑλλάδα συμπαγεστέραν καὶ ἀσφαλεστέ-
ραν, καλούμεθα μόνον νὰ θαμβωνώμεθα ἀπὸ τὴν αἰγλήν τῶν
ὠραίων σελίδων τῆς! Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα; Μεγαλύτερα τό-
νωσις τῆς ἐγωπαθείας τοῦ Ἑλληνοῦ! Ἐγωπάθεια ἐθνικὴ
καὶ ἐγωπάθεια ἀτομικὴ. Ἡ δευτέρα ἐπικρατεστέρα ἐνί-
οτε τῆς πρώτης. Ἐγωπάθεια ἐθνικὴ, ὥστε νὰ μὴν ἐκτιμῶμεν,
ὅσον ὀφείλομεν, τὰς ἐθνικὰς μας ὑποχρεώσεις. Ἐγωπά-
θεια ἀτομικὴ, ὥστε νὰ μὴν ἐννοῶ-
μεν ὅτι ἡ εὐημερία τοῦ ἀτόμου ἀ-
σφαλίζειται εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ
συνόλου· καὶ ὅτι πρὸς τὸ σύνολον τοῦτο ὀφείλει τὸ ἄ-
τομον θυσίας καὶ χάριν τοῦ ἰδίου του συμφέροντος καὶ χάριν
τῆς ἐθνικῆς σταδιοδρομίας. Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ εἰς τὸ ἐγκυκλο-
παιδευτικὸν μας σύστημα!»

ε) «Τὸ ἐκπαιδευτικὸν λοιπὸν σύστημα πταίει, τὸ ὁποῖον,
μολογῶν εἶναι κάτοχον τοῦ λαμπροτέρου κλασσικοῦ θη-
σαυροῦ, ἠγγόνησεν ἐν τούτοις νὰ ἐπωφεληταί καὶ νὰ διαφω-
τίζεται ἀπὸ αὐτόν, καθὼς τόσον φιλοτίμως φωτίζονται ὅλα
τὰ προηγμένα ἔθνη, οἱ Ἄγγλοι, οἱ Γάλλοι, οἱ Γερμανοί, οἱ
Σκανδιναβοὶ καὶ οἱ Ἀμερικανοί, οἵτινες, ὅλοι, εἶναι ἐλληνι-
κότεροι τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων εἰς τὴν γνῶσιν καὶ τὴν

ἐπίγνωσιν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ! Ἀλλὰ προ-
ρισμὸς τῆς Ἐκπαιδεύσεως εἶναι νὰ
καταρτίξῃ πρὸς τὸν ἀγῶνα τὸν
βιοτικὸν ἐναμίλλως πρὸς τὴν παγ-
κόσμιον πρόοδον, νὰ καταρτίξῃ καὶ
πρὸς τὸν ἀγῶνα τὸν ἐθνικόν, νὰ ἐμ-
πνέῃ εἰς τὸν ἐπιστήμονα τὴν φι-
λοδοξίαν τῆς Ἐπιστήμης καὶ νὰ
τροχίξῃ διάνοιαν καὶ χαρακτῆρα!
Εἰς τὴν Ἑλλάδα, δυστυχῶς, γλώσσαν μόνον ἀγωνίζεται νὰ
τροχίξῃ καὶ αὐτὴν τὴν τροχίζει μὲ ὅσην τέχνην ἐτρόχισε τὴν
ἰδικὴν τῆς ἡ γάτα ἐκεῖνη τοῦ μύθου!»

στ) «Ὡστε ἀπὸ μὲν τὴν κατωτέραν ἐκπαίδευσιν ἐξέρχον-
ται οἱ πτωχοὶ Ἑλληνόπαιδες τελείως ἀνίκανοὶ πρὸς διατύ-
πωσιν καὶ τῶν κοινοτέρων ἀκόμη νοημάτων, ἐν δὲ τῇ Μέ-
σῃ κατατρίβουν καὶ καταπονοῦν τὴν διάνοιαν εἰς γλωσσικὰς
ἀναλύσεις, ὥστε νὰ ἐξέρχωνται ἀκατάρτιστοι εἰς πᾶσαν
γλώσσαν ἐλληνικὴν, ἀκατάρτιστοι εἰς πᾶσαν ἐγκυκλοπαι-
δεῖαν, ἐμπνευσμένοι δὲ μὲ μῖσος καὶ ἀποστροφὴν πρὸς τοὺς
ἀρχαίους Ἑλληνας Συγγραφεῖς. Εἰς τὴν ἀνωτέραν βαθμί-
δα συμπληροῦται τὸ τοιοῦτον σύνολον. Καὶ βλέπεις, κατὰ κα-
νόνα, μέγαν ἀριθμὸν γραμματισμένων ποῖαν καταπληκτικὴν
ἀδυναμίαν ἔχουν οὗτοι πρὸς σχηματισμὸν ἐννοίας θετικῆς
καὶ φράσεως ἀκριβολόγου. Βλέπεις ὅτι εἶναι σπάνιον τὸ σα-
φὲς καὶ θετικόν· καὶ διαπιστώνεις πῶς ταλαντεύονται αἱ ἔν-
νοιαὶ καὶ ἡ φρασεολογία των. Καὶ πόσον δυσκολεύεται τό-
σος ἀριθμὸς γραμματισμένων νὰ συντάξῃ καὶ τὴν ἀπλουστέ-
ραν ἔκθεσιν!»

ζ) «Δεῖ δὴ ἐκπαιδεύσεως! Ἦτις θὰ σπρώξῃ τὴν Ἑλλάδα
γοργὰ καὶ θετικὰ πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τὸν σύγχρονον Πο-

λιτισμόν, τὰ ὄρια τοῦ ὁποίου οὔτε εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας Συγγραφεῖς περιορίζονται οὔτε εἰς τὰς μεταγενεστέρας παραδόσεις τῶν Προγόνων! Τὸ φῶς τῆς πολιτικῆς συνειδήσεως ἔχομεν νὰ τὸ ἀντλήσωμεν ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὄχι μόνον τὴν φωτεινὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν σκοτεινὴν. Τὸ φῶς τοῦ κοινωνικοῦ, τοῦ βιοτικοῦ ἐκπολιτισμοῦ ἔχομεν νὰ τὸ πορισθῶμεν ἀπὸ τοὺς λαοὺς, οἵτινες προηγούνται ἡμῶν εἰς τὴν διεθνή σταδιοδρομίαν! Ὅφειλομεν ἐπομένως ἀπὸ τοῦδε νὰ μορφώνωμεν τοὺς ἐπιστήμονάς μας μὲ θεμέλια φιλοσοφικῆς ἐπιγνώσεως τῆς Ἐπιστήμης των, νὰ διαπλάσσωμεν ἀφ' ἑνὸς μὲν κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ βιοτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ τῶν προηγμένων Εὐρωπαϊκῶν Λαῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, ἧτοι ἐλευθέρους μὲν τὴν ψυχὴν πολίτας, εὐρεῖς δὲ τὴν ἀντίληψιν Ἕλληνας, ἀνθρώπους μὲ διάνοιαν ἀταλάντευτον, προσωπικότητος μὲ εὐσταθῆ καὶ ἀνεγωπαθῆ θέλησιν»!

η) «Εἶχα δώσει γνώμην εἰς τὸν Ἑλ. Βενιζέλον, ὅταν τὸ πρῶτον ἐκπρόκειτο τὸ 1910 νὰ κληθῆ εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ὅτι, ἂν ἡ τότε ἐπαναστατικὴ κατάστασις δὲν ἐπέβαλεν ἐπιτακτικῶς νὰ ἀναλάβῃ ὁ ἴδιος τὸ Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν, θὰ τοῦ ὑπεδείκνυα νὰ ἀναλάβῃ τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας! Διὰ νὰ δηλωθῆ τοιουτοτρόπως ἐξ ἀρχῆς ποίαν θεμελιώδη σημασίαν ἀπεδίδαμεν εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκπαιδευτικῆς ὀργανώσεως καὶ διὰ νὰ μεταδοθῆ εἰς αὐτὴν ὅλον τὸ θετικὸν πνεῦμα τοῦ Προέδρου, ἀλλ' ἀκόμη καὶ διὰ νὰ ὑποταχθῶν εἰς τὸ πρόσωπόν του καὶ τὴν ἐπιβολὴν του ὅλαι αἱ ὑπάρχουσαι σχολαστικαὶ προλήψεις! Εἶναι ἀτυχῶς φανερόν ὅτι ἔλειψεν ἀπὸ τὸν τόπον μας, κατὰ τὰς κρίσιμους ὥρας, ἡ ὑψηλῆς ἠθικῆς καὶ ἐθνικῆς εὐθύνης πνευματικὴ ἐκείνη ἡγεσία, ἡ ὁποία, κατὰ τοὺς «Βατράχους» τοῦ Ἀριστοφάνους,

«βελτίονα ποιεῖ τοὺς πολίτας ἐν ταῖς πόλεσιν»! Ἐὰν τὸ ἐκπαιδευτικὸν μας σύστημα ἦτο ὑγιέστερον καὶ εἶχε συμπήξει ἰσχυρὰ τὰ θεμέλια τῆς πολιτικῆς συνειδήσεως τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων, οὐδέποτε θὰ ἐνέσκηπτεν ὁ τυφῶν τῆς Νοεμβριανῆς ψήφου ὁ κατακαύσας τριῶν χιλιετηρίδων κόκκαλα, ὁ ἐξαφανίσας ὑπερτρίκοντα αἰῶνων τάφους εἰς τὸν ἀφθόνως αἵματοβαφῆ Θρακομικρασιατικὸν χῶρον»!

ΤΕΛΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΡΕΠΟΥΛΗ Ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη ἡ ἠθικὴ του δικαίωσις ἀπὸ τοὺς Πανέλληνες.

Ὁρθότατα ὑποδεικνύει στὴν ἰδανικὴ «Πολιτεία» του (503α) ὁ Πλάτωνας: «Ὅποιος πολίτης βγῆ ἀπ' ὅλες τῆς δοκιμασίας ἄψογος — ἀκήρατος», ὅπως θγαίνει τὸ χρυσάφι μὲσ' ἀπὸ τὴ φωτιά, αὐτὸν πρέπει νὰ ὑψώσωμε ἐξουσιαστή μας καὶ πρότυπο γιὰ μίμησιν, ἀπονέμοντας σ' αὐτὸν τιμὲς καὶ ἔπαθλα ὄχι μόνον ὅσο ζῆ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴ θανάτου»! Καὶ τέτοιος ἐδῆγχε ἀναμφισβήτητα ὁ περιφρονητῆς τοῦ χρυσοῦ — «κρείσων χρημάτων» Ρέπουλης. Ἐπίλεκτος Ἕλληνας, ἀληθινὰ μαζὶ μὲ τὸν Ἑλ. Βενιζέλο Συνδημιουργὸς τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας — τὸν Ρέπουλη ὁ Βενιζέλος πάντα ἐνημέρωνε ἐμπιστευτικὰ ἀπὸ τὸ Παρίσι γιὰ τῆς καταπληκτικῆς διπλωματικῆς του ἐπιτυχίαις — τὴν εὐσυνείδητη ἄσκησιν τοῦ καθήκοντος τὴ θεωροῦσε σ' ὅλην τὴν ζωὴν ὡς τὴ μόνην καὶ τὴν καλύτερη ἐσορτὴ καὶ πανήγυρην τῆς ζωῆς του, ἐνῶ τὴ μοιρολατρικὴ ἀδράνεια τὴν ἀπέκρουε θαυότατα ὡς συμφορὰ μεγαλύτερη καὶ ἀπ' τὴν πιδ ἄχαρη καὶ ἐπίπονη καὶ ἀνώφελη πολυπραγμοσύνη. Ὑπόδειγμα φεγγαρόλο ἀκαταπόνητης ἠθικῆς συνέπειας σὲ θεωρία καὶ πράξι, στάθηκε ἀπό-

λυτα ἄξιος, νομίζουμε, μερικῶν συγκλονιστικῶν στίχων ἀπὸ τὸ μνημειώδη ἐκεῖνον Ὑμνο τοῦ Ἀριστοτέλη πρὸς τὴν Ἀρετὴν, κατὰ τὴ λογοτεχνικὴ ἀπόδοση τοῦ μακαρίτη Ἀκαδημαϊκοῦ Σίμου Μεγάρδου: «Ἀρετὴ πολυβάσανη ἀγάπη τάνθρωπου. Σὺ καμάρι ἀκριβὸ τῆς ζωῆς, καὶ νὰ σῆσῃ γιὰ χάρη σου, Κόρη, κανεῖς, εἶναι μοῖρα γλυκειά, ζηλευτὴ στήν Ἑλλάδα! Ποιὸς ἐμπρὸς σου ψηφᾷ τοὺς ἰδρωτὲς τοῦ κόπου; Τόσον ἔρωτα χύνεις στὸ νοῦ, γενναῖς τόση λαχτάρα, ὅπου πιά λησιμονοῦν γονιούς, πλούτη, τοῦ ὕπνου ξεχνοῦν τὴ γλυκάδα! . . .». Καὶ δὲν πιστεύουμε νὰ εἶναι καὶ γιὰ τὸ Ρέπουλη ὀλότελα ἀνάρμοστοι οἱ χαρακτηρισμοὶ τοῦ Θουκυδίδη (B', 60, 5) γιὰ τὸν Περικλῆ, γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ ὀνομαστὸς Ἱστορικὸς λέει ὅτι στάθηκε ἱκανὸς «γινῶναι τε τὰ δέοντα καὶ ἐρμηνεύσαι ταῦτα, φιλόπολις τε καὶ χρημάτων κρείσσων»!

Εἶναι, νομίζω, κρίμα μεγάλο, ποὺ ἓνας τόσο ἀγνὸς πατριώτης καὶ φωτισμένος ἀπὸ κάθε πλευρὰ νοῦς δὲν εὗρηκε σ' ὄλο τὸ ἔθνος τὴν ἀπόλυτη ἠθικὴ του δικαίωση, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ πενήντα χρόνια ποὺ ἔφυγε ἀπ' τὴ ζωὴ. Οἱ νέοι μας σήμερα ὀλότελα τὸν ἀγνοοῦν. Καὶ μόνον οἱ λόγοι του, ἀληθινὸ φρονηματιστικὸ εὐαγγέλιο γιὰ τὴ σημερινὴ νεολαία μας, θὰ ἔπρεπε, ἰδίως μεταπολεμικά, ὅποτε τόσον ἀνησυχητικὴ παρατηρεῖται διεθνῶς ἡ πτώση τοῦ κόσμου τῶν ἠθικῶν ἀξιών, νὰ εἶχαν ἤδη ἐπισύρει τὴν ἐντονη προσοχὴ τῶν ἐκάστοτε Κυβερνητῶν τοῦ Τόπου μας. Καὶ στήν ἠθικὴ του δικαίωση, κατ' ἐξοχὴν ἐπωφελῆ γιὰ τὸ ἐθνικὸ μας συμφέρον, θὰ συντελοῦσαν, πιστεύουμε, ὄχι μόνον θρησκευτικὰ καὶ πολιτικοφιλογικὰ μνημόσυνα στὴ Γενέτειρά του καὶ σ' ὄλη τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ μιὰ σὲ εὐμεγέθη τόμο ἐκδοσῆ τῶν «Ἀπάντων» του μὲ κρατικὴ δαπάνη.

Μιὰ Ἐπιτροπὴ ἐκλεκτῶν σημερινῶν Λογίων, Φιλολόγων,

Ἱστορικῶν καὶ ἄλλων Εἰδικῶν τοῦ τόπου μας, διωρισμένη ἀπὸ τὰ Ὑπουργεῖα Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ, θὰ μπορούσε μὲ ἀνεπιφύλακτη θέρμη γιὰ τὴν ἀναστήλωση τῆς μνήμης του καὶ μ' ἐπιμελῆ ἔρευνα τῶν γραπτῶν του, σκορπισμένων σ' Ἐφημερίδες καὶ Πρακτικὰ τῆς Βουλῆς (1892 - 1920), νὰ φέρῃ ἀναμφισβήτητα σὲ αἴσιο πέρασ μιὰν τέτοιαν ἀξιόπαινη προσπάθεια. Καὶ πραγματικὰ τὸ μεγαλεῖο μιᾶς ἀξιολογῆς Πολιτείας εἶναι νὰ ἐξασφαλίσῃ διαρκῶς σ' ὄλα τὰ μέλη της, καὶ πρὸ παντὸς στοὺς νέους, ὄχι μόνον τὴ διανοητικὴ καὶ ὕλικὴ ἀλκὴ, μὰ κυρίως τὴν ἠθικὴν εὐρωστίαν τους μὲ τὴ συστηματικὴ ἀπὸ μέρους της προβολὴ ὑποδειγμάτων ἀξιοζήλευτης εὐφυΐας, εὐγλωττίας, φιλοπατρίας καὶ ἀρετῆς. Καὶ τέτοιο πρότυπο καὶ ὑπόδειγμα στάθηκε ἀναμφίβολα ὁ ὀλότελα σήμερα ἀδικοξεχασμένος σχεδὸν ἀπ' ὄλους — νεώτερους καὶ παλαιότερους — Ἐμμανουὴλ Παντελῆ Ρέπουλης. Καὶ οἱ Λαοὶ καὶ τὰ Κράτη ἂν θέλουν εὐλικρινὰ νὰ ἐξασφαλίσουν καὶ νὰ κατοχυρῶνουν τὴν ἠθικὴν τους ἀθανασία, ἔχουν ἄμεση ὑποχρέωση νὰ ἀναγνωρίζουν ἐμπράκτως τὴν ἀπόλυτη ὀρθότητα τῶν στίχων τῆς «Ἀνδρομάχης» (774 — 775) τοῦ σκηνικοῦ Φιλόσοφου Εὐριπίδη: «Ὅσοι λείψανα τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἀφαιρεῖται χρόνος· ἂ δ' ἀρετὰ καὶ θανούσι λάμπει». (=Τὰ ἔχνη τῶν ἐναρέτων ἀνθρώπων δὲν τὰ ἀφαιρεῖ ἀσφαλῶς ὁ χρόνος· ἀπεναντίας ἡ ἀρετὴ τιμητικὰ λάμπει γιὰ τοὺς ἐναρέτους, κι ὅταν ἀκόμη πεθάνουν!).

Κι ἀπάνω στὴ μαρμαρόπλακα τοῦ ἀπέριττου τάφου του στὸ Κρανίδι θὰ μπορούσαν ἴσως νὰ χαραχθοῦν ἐτούτοι μας οἱ ἴσως ἀναμικροὶ ἐλεγειακοὶ ἀρχαιοελληνικοὶ στίχοι γιὰ μικρὴ ἀπαθανάτιση τῆς μνήμης τοῦ διαπρεποῦς Πολιτικοῦ Ἠγέτου:

«Κρανιδίου αετός μέγας Ἐμμανουὴλ ὁ Ρέπουλης,
ρητορικῆς καύχημ' ἔξοχον ἦδ' ἀρετῆς'
εἰκάδ' ἑτῶν πλήρη πονέων ἔργω χάριν ἔθους,
ἔξηκονταετῆς φῶς προλιπὼν γλυκερὸν
ἐνθάδε κεῖται, δείγματ' ἀφεις Ἑλλήσιν ἅπασιν
ἦθεος ἀψευδοῦς καὶ φρενὸς ἐκπρεπέος. ».

ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ.

Κατὰ τὸν Ἱστορικὸ Διόδωρο τὸν Σικελιώτη (Βιβλ. XII, κεφ. 12—13), ὁ θρυλικὸς Νομοθέτης Χαρώνδας ὁ Καταναῖος, ἤδη στὶς ἀρχές τοῦ βου προχριστιανικοῦ αἰῶνα, μὲ νόμο βασικὸ κατοχυρώνει στοὺς Θουρίους τῆς Κάτω Ἰταλίας τὴν ὑποχρεωτικὴ Παιδεία γιὰ ὅλα τὰ παιδιά τοῦ λαοῦ καὶ τὴ μισθοδοσίαν τῶν δασκάλων τοὺς ἐξασφαλίζει ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο, ἐπειδὴ θαθύτατα πιστεύει «τοῦ μὲν ζῆν τὴν φύσιν ὑποληπτέαν εἶναι, τοῦ δὲ καλῶς ζῆν τὴν ἐκ τῶν γραμμάτων συγκειμένην παιδείαν».

Ἄλλὰ καὶ ὁ οὐσιαστικὸς ἀρχηγὸς τῆς ἀρχαίας Διλεκτικῆς Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος, λίγο ἀργότερα, ἐδίδασκεν ὅτι «ἡ παιδεία εἶναι ἕνας δεύτερος ἥλιος γιὰ τοὺς ἐμποτισμένους καὶ στολισμένους μὲ δαύτην» (Diels Ἀποσπάσματα Προσωκρατικῶν Φιλοσόφων, Α' τόμ. ἀπόσπ. 134). Ὁ δὲ Ἐμπεδοκλῆς ὁ Ἀκραγαντῖνος ἔλεγεν: «Ἡ μάθησις σίγουρα τονώνει τὴ νοημοσύνην» (ἔλεπε στὸν ἴδιο τόμο, ἀπόσπ. 17 Ἐμπεδοκλέους). Καὶ τὸν ἕον προχριστιανικὸν αἰῶνα ὁ ἐξαίρετα μυημένος σὲ κάθε εἶδος φιλοσοφίας «πένταθλος» ἐκεῖνος εἰσηγητῆς τῆς Ἀτομικῆς Θεωρίας, ὁ Δημόκριτος ὁ Ἀθηναῖος ἀποφάνθηκε ὅτι «τὸ προχώρημα τῆς ἡλικίας δὲν καλλιεργεῖ τὴ νοημοσύνην, ἀλλὰ μόνον ἢ καλὴ παιδεία καὶ ὁ

φυσικὸς χαρακτήρας», καθὼς καὶ ὅτι «οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι μὲ τὴ συστηματικὴ ἄσκηση καὶ μελέτη γίνονται σπουδαῖοι καὶ ὄχι μόνον μὲ τὴν ἄρτια φυσικὴ προδιάθεση». (Diels, β' τόμ. ἀπόσπ. 183 καὶ 242).

Καὶ πρὸς τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ ριζοσπαστικῶν ἀντιλήψεων Ἀντιφῶν ἐκεῖνος ὁ Σοφιστῆς στὸ λόγο του «Περὶ Ὁμοιοῦς» διαλαλεῖ: «Τὸ πρῶτιστο ἀπ' ὅλα τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ εἶναι, νομίζω, ἡ μόρφωσις· γιὰτί, ὅταν τὴν ἀρχικὴ θάσις ὁποιουδήποτε ἔργου ὀρθὰ τὴ θεμελιώσουμε, φυσιολογικὸ εἶναι καὶ τὸ τέλος του γὰ ἀποδαίνη αἴσιο. Καὶ στὶς νεαρὲς ὑπάρξεις ὅταν ἐνσταλάξουμε μόρφωσις ὑψηλόφρονη, ἐκεῖνες σ' ὄλη τους τὴ ζωὴ ἀναπτύσσουσιν ῥωμαλέα ψυχικὴν ἀνωτερότητα· καὶ τὸ ἔξοχο τοῦτο προσόν τους δὲν μποροῦν γὰ τὸ ξεριζώσασθαι οὔτε θύελλες βιοτικῆς οὔτε ἄλλες κακοτυχίας. (Diels, β' τόμ. ἀπόσπ. 60).

Μὰ ὕστερα ἀπ' τοὺς Προσωκρατικοὺς Φιλοσόφους, πού τὸ ἔργο τους σήμερα τὸ ξέρουμε δυστυχῶς μόνον ἀπὸ μερικὰ πολύτιμα μὲν, πάμφτωχα ὅμως καὶ δίχως ἐπαρκῆ συνοχὴ φραστικὰ ἀπομεινάρια, οἱ δυὸ κορυφαῖοι τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ Σοφοί, ὁ Πλάτωνας καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνοι, πού μέσα στὸ θαθύτατου φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ ὀγκωδέστατο ἔργο τους ἐνδιατρίψανε προσεκτικώτατα καὶ σοφώτατα στὰ φλέγοντα καὶ τότε ζητήματα τῆς Παιδείας. Πολὺ μακρὸς σίγουρα θὰ γινόταν ὁ λόγος, ἂν θέλαμε γὰ ἀναφέρουμε κάπως λεπτομερέστερα τίς γνώμες τους γιὰ τὴν Παιδείαν. Γι' αὐτὸ θὰ ἀρκεσθοῦμε σὲ λίγες μόνον ἀπὸ δαῦτες, σταχυολογημένους ἰδίως ἀπὸ τοὺς «Νόμους» καὶ τὴν «Πολιτεία» τοῦ Πλάτωνα, καθὼς καὶ ἀπὸ τὰ «Πολιτικά» τοῦ Ἀριστοτέλη.

Κατὰ τοὺς Πλατωνικοὺς «Νόμους» (653a-c καὶ 659d)

ἡ Παιδεία εἶναι ἡ πρώτη ἀρετή, πού εἰσδύει στῶν παιδιῶν τὶς ψυχές. Καὶ τὴν ὀρθὴν Ἐκπαίδευσή τους ἀποτελεῖ τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς ἀρετῆς, πού διδάσκει σαφῶς ποιὲς εἶναι οἱ ἀξιογάπητες καὶ ποιὲς οἱ ἀξιολίστες πράξεις. Ἔτσι ἡ Παιδεία γίνεται ἡ ἔλξη καὶ ἡ ἀγωγή τῶν νέων πρὸς τὸν ὀρθὸ λόγο. Καὶ προκαλώντας στοὺς νέους ἡ Παιδεία τὴν ἔξαρση τοῦ ἠθικοῦ παραδείγματος, ταυτόχρονα τοὺς διδάσκει μὲ τὸν πιὸ θαυμάσιο τρόπο τὸ μεγαλεῖο τῆς ἠθικῆς συνέπειας (729c) (πού δυστυχῶς θά λέγομε, ἰδίως μεταπολεμικά, πόσον ἔλειψε ἀπὸ πολὺν κόσμον ἀμόρφωτον καὶ μορφωμένο!)

Γι' αὐτὸ κι ὁ νομοθέτης δὲν πρέπει νὰ ἀφήγη τὴν ἐκπαίδευσή τῆς νεολαίας νὰ καταστάῃ πρᾶγμα δευτερεύον καὶ πάρεργον (766a). Ἀπεναντίας ὀφείλει νὰ στρέψῃ ἐπίμονα ὅλη του τὴν ἐκπαιδευτικὴ φροντίδα καὶ πρὸς τὰ δύο φύλα ἐξ ἴσου (806c), γιὰ νὰ συνηθίσουν μὲ τὴ συστηματικὴ διδασκαλία οἱ αὐριανοὶ γονεῖς - πολῖτες τῆς Χώρας νὰ θάζουν πάντοτε ἀπάνω ἀπὸ κάθε προσωπικό τους συμφέρον τῆς δλότητας τὸ συμφέρον, ἀφοῦ ἄλλωστε μέσα στῆς δλότητας τὸ συμφέρον πάντοτε κρύβεται ἄμεσα ἢ ἕμμεσα καὶ τὸ δικό τους συμφέρον στῆς πατρίδας τῆ σωτηρία καὶ τὴν προκοπὴν πρῶτιστα νὰ ἀποδλέπουν: «τὸ μὲν γὰρ κοινὸν συμφέρον συνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ τὰς πόλεις» (875a).

Ἐξ ἄλλου ἡ Παιδεία, κατὰ τὴν Πλατωνικὴ «Πολιτείαν», ὄχι μόνον διευκολύνει τοὺς νέους στὴ σωστὴ ἐκλογὴ τοῦ ἐπαγγέλματός τους, ἀνάλογα φυσικά καὶ μὲ τὴν ἔμφυτη τοῦ καθενὸς προδιάθεση (453β), ἀλλὰ προκαλεῖ μὲ τὴ μάθηση ἠδονὲς γλυκύτατες, παρ' ὅλες τὶς ἐνδεχόμενες δυσκολίες τῆς: «ἡ ἡδονὴ τούτου τοῦ μέρους τῆς ψυχῆς, ὧ μανθάνομεν ἡδίστη ἂν εἴη» (583a) καὶ «νέων δὲ πάντες οἱ μεγάλοι καὶ πολλοὶ πόνοι» (536b), ἐνῶ ἡ κακὴ διαπαιδαγώγησις κάνει

ἀκόμη καὶ τὶς εὐφυέστερες ψυχές πρῶτες σὲ κακία (491e—492a). Τέλος ὁ Νόμος καὶ ἡ ὀρθὴ Παιδεία ἀποβλέπουν στὴν ὑψηλὴν εὐτυχίαν ὅχι μιᾶς ἀλλὰ ὀλίγων τῶν κοινωνικῶν τάξεων (519e—520a).

Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Διογένη τοῦ Λαερτίου (E', 1, 17 καὶ 19) ἔλεγε: «ἡ μὲν ὄρασις ἀπὸ τοῦ περιέχοντος ἀέρος λαμβάνει τὸ φῶς, ἡ δὲ ψυχὴ ἀπὸ τῶν μαθημάτων». Καὶ, ὅταν κάποτε ρωτήθηκε «πόση διαφορά ἔχουν οἱ μορφωμένοι ἀπ' τοὺς ἀμόρφωτους» ἀδίστακτα ἀποκρίθηκε: «ὄση διαφορά ἔχουν οἱ ζωντανοὶ ἀπὸ τοὺς πεθαμένους! Μὰ καὶ στὰ «Πολιτικά» του σαφέστατα διδάσκει ὅτι ἡ παιδεία εἶναι ὠφέλιμη, ὄχι μόνον ἐπειδὴ ἐξασφαλίζει ὑλικὴν εὐρωστία καὶ καλὴ διοίκηση τοῦ σπιτιοῦ καὶ περαιτέρω μάθηση κι ἄλλες μαζί πρακτικῆς χρησιμότητας ἐnergείες τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ ἐκεῖνη ἀκριβῶς εἶναι, πού εὐστοχα καὶ ἀποτελεσματικά θὰ διδάξῃ ποιὰ εἶναι τὰ καθήκοντα τῶν Κυβερνητῶν καὶ τῶν κυβερνωμένων (1338a 15—17 καὶ 1333a 2—3). Καὶ κρούει τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου κατὰ τῆς Πολιτείας ἐκεῖνης, πού παραμελεῖ τὴν Παιδεία, προλέγοντας ὅτι ἡ παραμέλησις τῆς Παιδείας ἔχει ὅσην ἄμεση θλιβερὴ συνέπεια τὴν ἀνεπανόρθωτη φθορὰ τοῦ πολιτεύματος! Γι' αὐτὸ καὶ τὴν παιδεία τὴ θέλει ὁ Ἀριστοτέλης ἐνιαία καὶ κοινὴ γιὰ ὅλα τὰ παιδιὰ τοῦ λαοῦ.

[Ἐδημοσίευσεν τὶς «ἀρχαιοελληνικὲς σκέψεις» ὡς Ἐπιφυλλίδα τὴν 26-9-1974 στὴν «Καθημερινή»].

(Παραλείπω ἐδῶ, γιὰ νὰ μὴν πάρῃ ὁ λόγος μου ὑπέριμετρο μᾶκρος, τὰ ὅσα ἐγκώμια πλέκει στὴν Παιδεία ὁ χαριέστατος Λόγιος τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος Λου-

γ) κιανός στο όνομαστό «Έγύπνιο», τοῦ ὁποίου τὸν 15-4-1971 στὴ «Νέα Ἑστία» ἔδωκε μιὰ σύντομη λαμπρὴ ἀνάλυση, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ, ὃ τόσο πρόωρα ξερριζωμένος ἀπὸ τὶς τάξεις τῆς ἐνεργοῦ Παιδείας, φωτισμένος ταγός της κ. Ἄντ. Φλ. Κατσουρός, πρῶην Γενικός Ἐπιθεωρητῆς Μέσης Παιδείας. Εὐτυχῶς, ἔστω καὶ ἀργά, ἡ μεταδικτατορικὴ Πολιτεία τοῦ ἐξασφάλισε τὴν ἠθικὴ του δικαίωση, ἀπονέμοντάς του πρόσφατα τὸ βαθμὸ καὶ τὴ σύνταξη τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβούλου. Ἔτσι περίτρανα ἀποδείχθηκε ὅτι συχνὰ τὸ Καλὸ εἶναι πάντα δυνατώτερο ἀπ' τὸ Κακό· κι ἂν βλέπουμε, σχεδὸν κάθε μέρα, ἡ Κακία νὰ παίρνῃ σθάρνα τὴν Ἀρετὴ, τοῦτο πιθανώτατα συμβαίνει, ἐπειδὴ, κατὰ κανόνα, οἱ πλεῖστοι εἴμαστε διαστικοί, εἴμαστε ἀγυπόμονοι καὶ δὲν περιμένουμε ψύχραιμα καὶ καρτερικὰ τὴν τελικὴ ἐπικράτηση τοῦ Κ α λ ο ὦ καὶ τῆς Ἀ λ ἡ θ ε ι α ς !).

Τύποις: Γεώργιος Λεοντακιανάκος, Δουκ. Πλακεντίας 31,
Χαλάνδρι, τηλ. 6812457